

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Кафедра української мови

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

з дисципліни

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Суми – 2017

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Кафедра української мови

ПРОГРАМА
обов'язкової навчальної дисципліни

Методика викладання української мови

Підготовки магістра

Спеціальність 035 Філологія
Предметна спеціалізація 035.01 Українська мова та література

Суми – 2017

Навчальна програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри української мови

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 року

Завідувач кафедри _____ О.М.Семеног

Розробник програми: доктор педагогічних наук,
професор **Семеног Олена Миколаївна**

Обговорено та рекомендовано до затвердження на засіданні вченої ради
(навчально-методичної ради) факультету іноземної та слов'янської філології

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 року

Навчальна програма розглянута та затверджена на засіданні вченої ради
університету

Протокол № 3 від «25» вересня 2017 року

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів за спеціальністю 035 Філологія, спеціалізація 035.1 Українська мова та література.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є технології навчання лінгвістичних предметів у вищій школі, профільних класах загальноосвітньої школи.

Мовно-методичний курс, що передбачає на меті з урахуванням сучасних підходів (особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного, культурологічного, контекстно-розвивального) допомогти опанувати гуманістичні технології проведення занять з лінгвістичних дисциплін.

Зміст курсу тісно пов'язаний з іншими навчальними дисциплінами, насамперед мовознавством, літературознавством, риторикою, стилістикою, психологією, педагогікою вищої школи тощо. Мовознавство, літературознавство допомагають визначити зміст курсу. Педагогіка вищої школи обґрунтовує зміст і завдання освіти, допомагає визначити найбільш результативні принципи, методи, форми, засоби навчання, сприяє правильному відбору ілюстративного матеріалу, забезпечує зв'язок із шкільним курсом. Психологія накреслює оптимальні шляхи навчання студентів з урахуванням їхніх психологічних особливостей, умотивовує доцільність використання методів, засобів навчання.

Запропонована програма ґрунтується на сучасних підходах до творчої самореалізації особистості, враховує принципи наступності, системності, міжпредметних зв'язків, особистісно зорієнтованого навчання, діалогічності й комунікативної спрямованості, діяльнісного навчання, співпраці викладача і студентів, відображає досвід і традиції викладання лінгвістичних дисциплін у педагогічних і класичних університетах, зокрема застосування нових методик проведення занять, скеровує подальшу роботу фахівця на підвищення своєї педагогічної майстерності.

Процес навчання побудовано на педагогічній фасилітативній взаємодії викладача і студентів.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. **МОВОЗНАВСТВО, ЛІНГВОМЕТОДИКА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**
2. **МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРЕТИКО- ТА ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ**
3. **ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**
4. **МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ**
5. **ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Мета курсу** – ознайомити з новітніми технологіями навчання лінгвістичних предметів у вищій школі, профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни – здійснити аналіз актуальних проблем лінгвістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в Україні, що сприятиме підвищенню рівня мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій;

- з'ясувати зміст і структуру циклу лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах, курсу української мови у профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу;

- розширити, поглибити, систематизувати набуті знання про педагогів-україністів у галузі лінгвометодики на основі досягнень філологічної та педагогічної вітчизняної і зарубіжної науки, новаторського досвіду вчителів, викладачів вищих навчальних закладів;

- проаналізувати актуальні проблеми методики викладання української мови, технології мовної освіти на сучасному етапі і визначити основні можливі напрями і перспективи дослідницької роботи в цій галузі для викладачів української мови;

- охарактеризувати основні форми занять з лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням модульно-рейтингового навчання;

- опанувати наукові основи створення навчальних планів, програм, навчальних і методичних посібників для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів і учнів профільних класів загальноосвітньої школи; проаналізувати наявне навчально-методичне забезпечення;

- ознайомити магістрантів з кращим педагогічним досвідом викладачів вищих навчальних закладів України;

- формувати уміння у магістрантів планувати навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, створювати програмно-методичне, дидактичне забезпечення (навчальні програми з лінгвістичних курсів, у т.ч. кредитно-модульні, виготовляти дидактичний матеріал, засоби мультимедіа, педагогічної діагностики рівня знань, умінь і навичок студентської та учнівської молоді);

- формувати уміння у магістрантів організовувати та проводити лекційні, практичні заняття з мовознавчих дисциплін;

- простудіювати особливості організації і керівництва самостійною навчальною і науковою діяльністю студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;

- дослідити можливості фахових практик для розвитку мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій студентів філологічних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів,

формувати уміння майбутніх викладачів мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін правильно контролювати та оцінювати знання, вміння і навички студентів;

- формувати уміння проводити лінгвістичні і лінгвометодичні дослідження;

- виховувати у магістрантів відповідальне ставлення до професії викладача української мови, прагнення постійно займатися самоосвітою, саморозвитком, самовдосконаленням.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- сучасні наукові парадигми в галузі лінгвістики, лінгвометодики за рівнями освіти, мати уявлення про динаміку розвитку обраної галузі;

- нормативні акти, що регулюють діяльність науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, викладачів української мови;

- нормативні документи з мовної освіти (концепція, освітній стандарт, програми з української мови);

- цілі і задачі мовної освіти, методичні принципи відбору мовного змісту для навчання на різних рівнях освіти, методи, форми і засоби навчання мови і мовлення, основні лінгвістичні, методичні і мовленнєвознавчі поняття;

- вимоги до лінгвістичних курсів, їхню структуру, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення, зв'язок з іншими філологічними, психолого-педагогічними, методичними, культурологічними дисциплінами;

- методичні підходи до навчання української мови, зокрема компетентнісний, комунікативно-діяльнісний у системі неперервної мовної освіти;

- основні форми занять із лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням положення про модульно-рейтингове навчання, загальнодидактичні принципи у викладанні лінгвістичних курсів, лінгводидактичні основи методики профільного навчання учнів;

- психолого-педагогічні особливості шкільного (старшого юнацького), студентського віку;

- форми і методи організації індивідуальної та самостійної позааудиторної філологічної, лінгвістичної, лінгвометодичної роботи студентів, учнів закладів нового типу, інноваційні освітні технології навчання української мови на різних рівнях освіти;

- форми перевірки мовної, лінгвістичної, комунікативної, лінгвокультурознавчої компетенцій в учнів на базовому, підвищеному і поглибленому рівнях;

- місце і завдання практик у професійній підготовці вчителя української мови і літератури;

- методику керівництва курсовими, кваліфікаційними, дипломними роботами студентів;

- особливості професійної роботи з науково-критичною літературою;

- специфіку та роль позааудиторної роботи, її організаційні форми;

- особливості комунікативної організації змісту і структури підручників з української мови для вищої і середньої школи;

- передовий досвід учителів-словесників, викладачів філологічних дисциплін вищих навчальних закладів.

уміти:

- виділяти у змісті лінгвістичних курсів обсяг знань, умінь і навичок, необхідних для виконання професійної діяльності;

- обирати форми, методи і прийоми організації навчання відповідно до теми, мети, складності і значущості навчального матеріалу, використовувати сучасні форми і засоби діагностики якості засвоєного навчального матеріалу і корегувати результати навчання;

- розробляти кредитно-модульні навчальні програми, конспекти лекцій, навчальних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін, добирати дидактичний матеріал, навчально-методичну, наукову, довідкову літературу;

- створювати, оцінювати різні види наочності, в т.ч. комп'ютерні, аудіовізуальні навчальні засоби, використовувати інформаційні технології в самоосвітній і дослідницькій діяльності, володіти методами і методиками пошуку, аналізу й обробки наукових даних, включаючи сучасні інформаційні технології, володіти основами сучасної інформаційної бібліографічної культури;

- організувати різні форми самостійної, індивідуальної, науково-дослідної, виховної роботи з лінгвістики і культури мови серед студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;

- аналізувати матеріали сучасних досліджень у галузі лінгвометодики, відбирати адекватні методи дослідження, організувати і проводити педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний); діагностувати, прогнозувати навчальні досягнення вихованців у закладах різних рівнів освіти, володіти методиками обробки й оформлення результатів наукових досліджень, уміти аналізувати результати власної практичної діяльності з метою вдосконалення педагогічної майстерності;

- безконфліктно спілкуватися з різними суб'єктами педагогічного процесу, використовувати різні засоби комунікації з колегами і студентами (e-mail, Інтернет, телефон, мультимедіа), організувати співпрацю вихованців у колективах постійного і змінного складу, стимулювати студентів до систематичної самостійної і дослідницької діяльності).

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Розділ 1

МОВОЗНАВСТВО, ЛІНГВОМЕТОДИКА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тема 1. Актуальність філологічних знань для розвитку сучасної людини і суспільства.

Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці. Системоцентрична і антропоцентрична парадигма науки. Комунікативна діяльність як один із ключових об'єктів сучасної лінгвістики.

Відродження етнолінгвістики, лінгвопрагматики, становлення і розвиток психо- і соціолінгвістики, когнітивної, комунікативної, функціональної, комп'ютерної, корпусної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвістичного, філологічного аналізу тексту та ін. Текст і дискурс крізь призму герменевтики. Дискурсивно-когнітивний і функціонально-комунікативний напрями у вивченні української мови.

Тема 2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови. Професійна компетентність викладача української мови. Лінгвістична, мовнокомунікативна, лексикографічна, лінгвометодична, лінгвокультурознавча, педагогічна, психологічна, науково-дослідна, технологічні компетенції викладача як мовної особистості. Педагогічна майстерність вчителя і викладача. Креативність вчителя і викладача.

Тема 3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет і проблематика курсу. Зв'язок з іншими науками та культурологічними, психолого-педагогічними, мовно-літературними навчальними дисциплінами. Методологічна основа курсу: компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний, контекстний підходи.

Тема 4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики. Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (А.Білецький, О.Біляєв, О.Горошкіна, Л.Мацько, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, Л.Струганець).

Тема 5. Філологічні і нефілологічні спеціальності в галузевих освітніх стандартах вищої професійної освіти. Мовний компонент у галузевих стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти.

Тема 6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури. Навчальний план підготовки вчителів, навчальні і робочі навчальні програми з лінгвістичних дисциплін у вищій школі.

Тема 7. Студент-філолог крізь призму педагогічної психології, психології особистості, соціальної, етнопсихології, психології праці,

психології виховання, андрагогіки, акмеології. Інтегровані системні знання – основа навчання у вищій школі. Індивідуальні показники здатності до навчання, пам'ять. Вольові, емоційні якості, бажання, потреби та інтереси, здібності. Наукові засади професійного мовлення студентів-філологів. Професійна термінологія студента-філолога. Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності студентів-філологів. Типові помилки у мовленні студентів. Акмеологія мови.

Тема 8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі (профіль – українська філологія). Лінгводидактичні концепції мовної особистості. Типологія мовних особистостей та індивідуалізація навчального процесу. Комунікативна, мовна, лінгвістична, культурознавча компетенції старшокласника. Принципи навчання української мови. Рівні оцінювання учнів.

Розділ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРЕТИКО- ТА ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ

Тема 9. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації). Вимоги до лінгвістичних курсів, їхня структура, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення. Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття. Розвиток професійних компетенцій мовної особистості в текстовій діяльності: орфографічної, фонологічної, орфоепічної, лексико-фразеологічної, граматичної, пунктуаційної, стилістичної, дискурсивної.

Тема 10. Курс сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного і нефілологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання. Вимоги до культуромовних курсів (Стилістика, культура мови, риторика). Мистецтво переконуючої комунікації.

Тема 11. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.

Тема 12. Завдання і зміст історико-лінгвістичних дисциплін. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Мова міста і села. Потреби у знанні міської комунікації. Жаргон, аргі, сленг сучасного студента і школяра. Професійний сленг. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».

Тема 13. Філологічні дисципліни, що вивчають текст. «Лінгвістичний аналіз тексту» - інтегрований курс, що узагальнює результати лінгвістичних і літературознавчих досліджень щодо художнього тексту. «Філологічне мистецтво» (Г.Винокур) читання і коментування тексту. Аналіз тексту у

вищій і старшій профільній школі. Вікові домінанти сприйняття художнього тексту школярів і студентів.

Розділ 3

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Тема 14. Сутність модульного навчання. Принципи модульного навчання. Кредитно-модульні навчальні програми з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Заліковий кредит.

Тема 20. Традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання української мови. Методика викладання української мови (проектування, організація навчання, стимулювання навчальної діяльності студентів, моніторинг якості навчання). Методи навчання (активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія). Методи учіння (навчально-пізнавальна діяльність студента, самонавчання, творче використання теоретичних знань). Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.

Тема 21. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Функції педагогічного оцінювання: діагностична, навчальна, виховна. Традиційні види оцінювання: контрольна, самостійна робота, індивідуальна співбесіда, реферат, есе, доповідь, колоквиум. Побудова запитань, завдань: наукова коректність їх формулювань, глибина проникнення у проблемне поле навчальної дисципліни. Лінгвістичний, стилістичний, дискурсивний аналіз тексту. Фонетичний, лексичний, словотвірний, морфологічний, синтаксичний розбір мовних одиниць.

Тема 22. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове. Нетрадиційні форми оцінювання: тестування, рейтингова система, моніторинг. Соціально-психологічні та дидактичні аспекти рейтингу. Модульно-рейтингова система оцінювання навчальних досягнень студентів-філологів. Технологія тестового контролю успішності студентів. Комп'ютерні тестові програми.

Тема 15. Навчальні заняття з лінгвістичних дисциплін. Лекція з української мови в системі діяльнісного навчання. Відмінності лекції від уроку. Принципи добору науково-навчального матеріалу. Конспект лекції. Лектор та аудиторія. Лекторська майстерність. Традиційні форми лекцій: вступна, настановча, програмно-тематична, лекція-коментар, оглядова, підсумкова лекція. Інноваційні форми лекцій: проблемна, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція, кіно-лекція, лекція-візуалізація та ін.

Культура слухання лекції. Конспектування лекції.

Тема 17. Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів: повторювально-узагальнюючий; семін ар-пошук; семінар-дискусія; семінар-круглий стіл, театралізований семінар. Ділові, рольові, дидактичні ігри. Дискусії-співміркування. Дискусії типу "мозкового штурму". Діалог-зустріч з мовознавцем. Методичне забезпечення семінарських занять.

Технологія підготовки до семінарів. Форми записів, що використовуються при підготовці до семінарського заняття: план, виписки, тези, конспект. Вимоги до виступу на семінарі. Дискусійний спосіб проведення семінарів.

Тема 16. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Текст як основа практичних занять. Герменевтика як основний метод практичних занять. Функції й діяльність викладача на практичних заняттях. Зміст роботи студентів на практичних заняттях, способи її активізації, прийоми організації дискусій і обговорення розглянутих питань.

Тема 18. Лабораторні, індивідуальні заняття, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Робота з публіцистичним, науковим, художнім, офіційно-діловим текстом.

Тема 19. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.

Тема 23. Консультації, їх види і роль у викладанні мовознавчих дисциплін. Заліки, семестровий і державний іспити, їх призначення, види і форми, методика і культура їхнього проведення. Захист курсової, випускної кваліфікаційної роботи. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів. Самооцінювання. Педагогічна рефлексія.

Розділ 4

МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ

Тема 31. Поняття педагогічної інноватики. Інноваційні педагогічні методи і технології викладання лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технологія розвивального навчання. Технології педагогічного проектування.

Тема 32. Науково-методичне і навчально-організаційне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів. Навчально-методичний комплекс лінгвістичних дисциплін. Конспект (текст) лекцій.

Основна навчальна література: підручники, навчальні, навчально-методичні посібники. Модель підручника, навчального посібника з мовознавчих дисциплін нового покоління: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки

студента, вчителя. Порівняльна характеристика шкільних підручників і навчальних посібників для вищої школи. Контет-аналіз науково-навчальних текстів завдань за спрямованістю на розвиток лінгвістичної, мовнокомунікативної, лінгвометодичної, лінгвокультурознавчої, науково-дослідної компетенції студента.

Тема 33. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал до лекції, збірник завдань для самостійної роботи студентів, методичні рекомендації та вказівки, програми дисциплін, плани семінарських занять. Лінгвістичний проект.

Тема 34. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Електронний і друкований текст: переваги і недоліки. Гіпертекст. Електронні підручники, посібники, навчальні програми, мультимедійні курси, профільні інтернет-ресурси і методика їх використання на заняттях. Дотримання психологічних і педагогічних вимог щодо структурування, обсягу, компресованості словесного тексту, врахування аудіовізуального сприймання та графічного подання. Комп'ютерна лінгводидактика. Комп'ютерна лексикографія.

Розділ 5

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 24. Методика організації самостійної та індивідуальної роботи студентів з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін. Робота з навчальною, науковою літературою як основна форма самостійної роботи студентів. Конспект, реферат, рецензія, анотація, резюме, огляд, доповідь. Новотека як нова форма організації навчального процесу. Способи перевірки самостійної роботи: звіти про прочитану художню і наукову літературу, відповіді на питання викладача, бесіди з відповідної теми. Поточна, тематична, періодична, підсумкова перевірка самостійної роботи. Усна та письмова форма перевірки знань. Рівні сформованості умінь самостійної роботи студентів.

Тема 25. Використання нових інформаційних технологій: для пошуку інформації в мережі Інтернет (використання web-броузерів, користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами); для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в Інтернет-коференціях та Інтернет-семінарах).

Тема 28. Організація науково-дослідної роботи студентів. Науковий гурток. Наукова праця з лінгвометодики. Психологія наукової творчості. Культура читання, слухання наукового тексту. Конспектування наукової статті. Анотація на наукову статтю.

Методика написання курсової, дипломної роботи. Портфоліо. Проект. Основні лінгвістичні методи дослідження. Методи наукового дослідження: вивчення навчальної літератури з методики викладання мови та суміжних

дисциплін, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення й узагальнення передового досвіду, педагогічний експеримент тощо.

Мовне оформлення наукового дослідження. Наукова стаття як самостійний науковий твір. Редагування наукової статті. Критерії оцінювання наукового тексту: за змістом, самостійністю зроблених висновків, дотриманням мовних норм у тексті, технічних вимог. Мовне портфоліо.

Тема 29. Культура усного наукового мовлення. Композиційно–логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу. Культура аудіювання доповіді. Захист наукової роботи. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу.

Тема 26. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Освітня, виховна, розвивальна, рефлексивна, діагностико-дослідницька, культуро творча, професійно-орієнтована функції практик. Мета і завдання діалектологічної практики. Методика збирання і оформлення експедиційного матеріалу. Розвиток лінгвокраєзнавчої компетенції майбутнього вчителя.

Тема 27. Мета, завдання і зміст педагогічної практики студентів-філологів. Види педагогічних практик. Організація й керівництво практикою. Основні професійно-методичні та психолого-педагогічні вміння студентів-філологів. Методичне забезпечення педагогічної практики. Взаємозв'язок педагогічних і навчальних практик. Науково-дослідницька робота практикантів. Культура педагогічного спілкування. Педагогічна імпровізація. Метамова.

Тема 30. Позааудиторна робота з мови, її організаційні форми. Лінгвістичні екскурсії. Методика організації та проведення лінгвістичних заходів. Проектування філологічних лекторіїв, свят, фестивалей. Лінгвістичні гуртки. Лінгвістичні виставки. Організація кабінету, творчої лабораторії з лінгвокультури рідного краю.

3. Рекомендована література

Базова

Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі: навч. пос.- К.: Центр навч. літ-ри, 2008 - 176с.

Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / Валентина Олександрівна Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.

Мацько Л.І., Семенов О. М. Українська мова: 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. – Суми: РВВ СОШПО, 2010.- 82 с.

Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.

Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.

Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Міленіум, 2005. – 402 с.

Семенов О. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І.- К.: Фенікс, 2008. – 300 с.

Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Семенов О. , Базиль Л. Мовна особистість учителя в художній літературі: Навч. посіб. – К.: Фенікс, 2008.-224с.

Семенов О. , Базиль Л. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки: Навч. посіб.-К.: Фенікс, 2008. -224с.

Семенов О., Дейниченко Н. Методика викладання української мови у вищій школі: навч. посіб. / О.Семенов, Н. Дейниченко. – Суми : Вид-во СУМДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. – 2-е вид., перероб. та доп. – 216 с.

Допоміжна

Актуальні питання історії української літературної мови: Навч. посіб. із курсу "Історія української літературної мови" для студ. ф-ту укр. філософії / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова / Любов Іванівна Мацько (підгот.), Віра Федорівна Христенко (підгот.). — К., 2003. — 64с.

Бабич Н. Сила мовленого слова: Науково- публіцистичні нариси з культури української мови. — Чернівці : Рута, 1996. — 176с.

Баган М. П. Мовні змагання: Кросворди, сценарії лінгвіст. ігор та конкурсів з української мови — К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. — 112с.

Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: Монографія.- Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2003.- 281с.

Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства: Короткий нарис: навч. посіб. - К.: Вища шк., 2006.- 143с.

Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навч. посіб. - К.: Вища шк., 1991. – 231 с.

Безугла Л.Р., Бондаренко Є.В. та ін. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен/ Під загальн. ред. Шевченко І.С.: Монографія. - Харків: Константа, 2005. - 356с.

Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади; Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод. видання.-К.:Либідь, 2003.-280с.

Бук С.Н. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови. — Л.: Львівський національний ун-т ім. І. Франка, 2006. — 192с.

Великожон В.А. Історія створення підручників з української мови: від давнини до 80-х років ХХ століття / НДІ українознавства. — К.: НДПУ, 2008. — 88с.

Вдовиченко Н.В., Шевчук Л.В. Мовленнєвий практикум з української мови: навч. посібник / Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. — О.: ОРІДУ НАДУ, 2007. — 238с.

Галактьок С. І., Грубінко В. В., Дідук Г. І., Страшнюк Н. М., Камінська Н. Д. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови та літератури: навч.-метод. посібник / Галина Дідук (ред.). — Т.: Підручники і посібники, 2007. — 144с.

Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: Монографія.- Черкаси: Брама –Україна, 2008.- 400с.

Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія.- Луганськ: Альма-матер, 2004.- 362 с.

Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: проблеми та пошуки: Наук.-метод. зб. / Інститут педагогіки АПН України; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка; Житомирський обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти / Г.В. Грибан (відп.ред.). — Житомир: Полісся, 2004. — 212с.

Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 182с.

Кучерук О.А. Самостійна робота студентів з методики української мови: Метод. посіб. / Житомирський держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Кафедра методики викладання мов і літератур. — Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ, 2001. — 91с.

Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. — 296с.

Любашенко О. В. Українська мова. Активні методи і форми навчання у вищій школі: навчальний посібник / Інститут змісту і методів навчання; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Вид. 3-є — Ніжин: ТОВ "Гідромакс", 2007. — 144с.

Максимов В.Г. Педагогическая диагностика в школе: Учеб.пособие для студ.высш.пед.учеб.заведений.-М.:Изд.центр "Академия", 2002.-272с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб.-К.:Вища шк., 2003.-311с.

Методика викладання української мови: Практ. завдання / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича / Валентина Євстафіївна Бузинська (уклад.), Лариса Василівна Бережан (уклад.) — Чернівці: Рута, 2000. — 28с.

Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.Пентилюк. - К.: Ленвіт, 2004. - 405 с.

Мовний калейдоскоп. Культура усного і писемного мовлення. Ідея - Сербенська О. Навчальний проект. Львівський НУ ім. Івана Франка. -[Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.franko.lviv.ua/>>.- Загол. з екрану.- Мова укр.

Муромцева О.Г. З історії української літературної мови: вибрані праці / Ігор Муромцев (упоряд.). — Х., 2008. — 229с.

Остапенко Н.М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ.- Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2008.-330с.

Островецька Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології.-К.:Фірма "ІНКОС", 2003.-352с.

Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / За ред. В.Г.Кременя. Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. - 147с.

Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., ЧубаньТ.В. Лінгводидактика (курс лекцій): Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. - К.: Міленіум, 2005. - С. 268-288.

Потапенко О. І., Потапенко Г. І., Кожуховська Л. П., Довбня Л. Е., Чубань Т. В. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. ВНЗ / О.І. Потапенко (заг.ред.). — К. : Міленіум, 2006.

Селіванова С.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля.- 2006.-716с.

Сербенська О. Культура усного мовлення: Практикум: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.

Семенов О. М. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика : монографія / О.М. Семенов, О.І. Земка. – Суми : Ніко, 2014. – 286 с.

Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: Моногр. – Черкаси: Вид-во Вовчок О. Ю., 2006.-328с.

Струганець Л.В. Культура мови: Словник термінів. –Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2000. – 178 с.

Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика. Монографія / За ред. Л.І.Мацько, О.М.Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008.-256с.

Христіанінова Раїса Олександрівна, Крижко Олена Анатоліївна, Павлик Неля Віленівна, Попова Ольга Іванівна, Юносова Валентина Олександрівна. Українська мова та методика її вивчення у вищій школі: Навч.-метод. комплекс для магістрантів / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти ; Бердянський держ. педагогічний ун-т. — Донецьк : Юго-Восток, 2007. — 292с.

Статті

Біляев О. Лінгводидактика: становлення і розвиток //Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні: 1992-2002. Збірник наук. праць до 10-річчя АПН України /Академія педагогічних наук України.- Х: "ОВС", 2002.- Частина 1.-С.310-322.

Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу //Дивослово.- 2006.-№ 7.- С.2-4.

Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання у педагогічному проектуванні // Українська мова і література в школі. - 2004. - № 6. - С. 41-46.

Семенов О. Мовнокомунікативна особистість дослідника: досвід, проблеми, перспективи формування у вищій школі /О.Семенов //Вісник Прикарпатського університету. Серія «Педагогіка».- Випуск XLIX.- Івано-Франківськ, 2013.-С.14-19.

Семенов О.М. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: лінгвоаксіологічний аспект / О.М. Семенов // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. пр. / [редкол. : Н.Г.Ничкало (голова), та ін.; упорядн. : Н.Г.Ничкало , О.М.Боровік, ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. - К. : Богданова А.М., 2013. - 456 с. - С. 153 – 160.

Семенов О. Ніла Волошина: «Основне для вчителя – не вичерпати себе» / О.Семенов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 6. – С.137-141.

Семенов О. Ціннісні пріоритети фахової практики у вищій школі/ О.Семенов // Українська мова і література в школі, 2013.- № 5.-С.42-44

Семенов О.М.Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації /О.М.Семенов //Післядипломна педагогічна освіта як технологія розвитку фахової компетентності //Матеріали Всукарїнської науково-практичної конференції в м. Донецьку, 3-30 жовтня 2013 року /редкол.: О.І.Чернишов та ін. –Т.2.-Донецьк: Витоки, 2013.-С.8-20.

Семенов О.М. Етнокультурна компетентність особистості в реаліях сьогодення: аксіологічні виміри / О.Семенов // Українська література в школі.- 2013.- № 3.-С.15-18.

Семенов О. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної [Текст] / О. Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №9. – С. 2–4.

Семенов О. Медіаосвіта майбутнього вчителя у вищій філологічній школі: досвід зарубіжжя й України / О.Семенов// Українська мова і література в школі, 2013.- № 3.- С.30-38.

Семенов О. Пропедевтична славистична підготовка майбутнього вчителя у вимірах полікультурної компетентності / О. Семенов // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наук. праць /Ред. Н.В.Гузій (відп. ред.).-Вип. 20 (30).-К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013.- Спец. вип. Актуалітети філологічної освіти та науки.-С.191-196.

Семенов О. Іван Павло II: «Пробуджуйте людину в людині»/О.Семенов // Освіта Сумщини.-2013.-№1 (17).-С. 21-25.

Семенов О. Правопис слів із чергуванням голосних і приголосних /Олена Семенов, Юлія Романенко //Дивослово, 2013.-№6.-С.25-29.

Семенов О. Педагогічна майстерність Любові Мацько / О. Семенов // Естетика і етика педагогічної дії. – 2013. – №5. – С. 88-99.

Семенов О. Роль і місце словника у розвитку комунікативної культури особистості дослідника // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 7. – С.159-167.

Семенов О. Енергетика Шевченківського слова у вихованні української мовної особистості / О. Семенов // Українська мова і література в школі. – 2014. – №2 (112). – 64 с. – С. 45–47.

Семенов О.М. Краса вчительської праці у рефлексіях українських і польських педагогів / Порівняльна професійна педагогіка, 2014.- Том 4, випуск 2.- С.137 -142.

Семенов О. Цінності учительської праці в рефлексіях Івана Павла II / Олена Семенов // Українська мова і література в школах України. – 2014. – №2. – С. 33-37.

Фахова підготовка майбутнього вчителя у вимірах крос-культурного діалогу// Порівняльна професійна педагогіка: наук. журнал / голов. ред. Н. М. Бідюк. – К. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – № 3 (т. 4)- с.131-138.

Семенов О. Концепт «Людина праці» у рефлексіях майстра професійної педагогіки/ Олена Семенов //Я-концепція Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості: зб. наук. пр./редкол.: І.А.Зязюн (голова), О.М.Отич та ін.; упоряд.: О.М.Отич, О.М.Боровік ; Національна академія педагогічних наук України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.-К., 2014.- С. 496 -503.

Семенов О. М. Науковий наставник як українська мовна особистість / О.М. Семенов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). – Вип. 5 : зб. наукових праць /За ред. академіка Л.І. Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. - С. 273 - 279.

Семенов О.М. Навчальна книга: діалогічна взаємодія і співтворчість учителя й учнів // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014.- №11.-

Семенов О. Наукова робота юного лінгвіста у вимірах педагогічної взаємодії: загальноосвітня школа – Мала академія наук – вищий навчальний заклад – наукова установа / Олена Семенов // Українська мова і література в школі, 2015.- №2 (120). – С. 45–49

Семенов О. М. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної / О. Семенов // Теорія і методика навчання української літератури: зб наук. праць /Наук. ред. і упорядн. Логвиненко Н.М. – К.: Педагогічна думка, 2015. – С. 209–216.

Симоненко Т. Авторська програма спецкурсу «Дидактична текстологія» (програма для студентів філологічних факультетів) // Українська мова і література в школі. - 2007. - № 2. -С. 43-48.

Симоненко Т. Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів //Українська мова і література в школі. - 2005. - № 7. - С. 40-43.

Симоненко Т. Ефективні форми та засоби контролю в роботі над формуванням професійної комунікативної компетенції студентів-філологів // Українська мова та література в школі. -2004. -№ 5. -С. 51-54.

Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови // Дивослово. - 1993. - № 5-6. - С. 19-23.

▪ Інформаційні ресурси

- Електронний підручник з сучасної української мови:

<http://www.philolog.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/index.htm>

- Нова мова: <http://www.novamova.com.ua>

Семенов О.М. Електронний навчально-методичний комплекс "Словесник".

<http://www.children.edu-ua.net>.

Українська мова: Енциклопедія. – <http://litopys.narod.ru/ukrmova/um113.htm>

Українська мова в Інтернеті <http://www.novamova.com.ua>

- Український тезаурус: http://www.geocities.com/hommah_chorny/
- Уроки державної мови: <http://mova.kreschatic.kiev.ua/>
- Урок української: http://www.t.kiev.ua/urok_ukrain/

Широков В. А., Шевченко І. В., Рабулець О. Г., Костишин М., Пещак М. М.

Словники України - інтегрована лексикографічна система. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. - К., 2001. - 1 електрон. опт. диск (CDR)

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

іспит

5. Засоби діагностики успішності навчання

Усне опитування, письмове тестування, контрольні зрізи; рольові ігри; спостереження та аналіз занять й окремих фрагментів викладачів, педагогічних колективів, студентів-практикантів; конференції; дискусії; розроблення планів-конспектів занять різних типів; добір наочності, дидактичного матеріалу; моделювання навчальної ситуації в аудиторії; обговорення наукових статей з теми дослідження, захист залікових занять.

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка**

Кафедра української мови

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету іноземної
та слов'янської філології

_____ А.М.Коваленко

«____» _____ 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.04

Методика викладання української мови у вищій школі

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.01 Українська мова та література

Факультет іноземної та слов'янської філології

Європейська кредитно-трансферна система
організації освітнього процесу

Суми – 2017

Робоча програма «Методика викладання української мови» для магістрів 1 курсу денної та заочної форм навчання спеціальності 035 Філологія, спеціалізація 035.01 Українська мова та література

«31» серпня, 2016 р.- __ с.

Розробник: **Семенов Олена Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри української мови

Протокол № 1 від «31» серпня 2016 р.

Завідувач кафедри _____ (Семенов О.М.)

« _____ » _____ 20 __ р

Затверджено вченою радою факультету іноземної та слов'янської філології

Протокол № 1 від «31» серпня 2016 р.

Голова _____ (Коваленко А.М.)

© Семенов О.М., 2017

© СДПУ, 2017

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6/6	Галузь знань 01 Освіта	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 180/180	Спеціальність 035 Філологія Спеціалізація 035.1 Українська мова та література	Рік підготовки:	
		1-й	6-й
		Семестр	
		2-й	1,2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - самостійної роботи студента -	Освітній рівень: магістр	20 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		26 год.	4 год.
		Консультації	
		2 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		132 год.	168 год.
		Вид контролю: Іспит	

2. Мета та завдання курсу

Мета курсу – ознайомити з новітніми технологіями навчання лінгвістичних предметів у вищій школі, профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу.

Завдання курсу:

- здійснити аналіз актуальних проблем лінгвістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в Україні, що сприятиме підвищенню рівня мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій;

- з'ясувати зміст і структуру циклу лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладів, курсу української мови у профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу;

- розширити, поглибити, систематизувати набуті знання про педагогів-україністів у галузі лінгвометодики на основі досягнень філологічної та педагогічної вітчизняної і зарубіжної науки, новаторського досвіду вчителів, викладачів вищих навчальних закладів;

- проаналізувати актуальні проблеми методики викладання української мови, технології мовної освіти на сучасному етапі і визначити основні можливі напрями і перспективи дослідницької роботи в цій галузі для викладачів української мови;

- охарактеризувати основні форми занять з лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням модульно-рейтингового навчання;

- опанувати наукові основи створення навчальних планів, програм, навчальних і методичних посібників для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів і учнів профільних класів загальноосвітньої школи; проаналізувати наявне навчально-методичне забезпечення;

- ознайомити магістрантів з кращим педагогічним досвідом викладачів вищих навчальних закладів України;

- формувати уміння у магістрантів планувати навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, створювати програмно-методичне, дидактичне забезпечення (навчальні програми з лінгвістичних курсів, у т.ч. кредитно-модульні, виготовляти дидактичний матеріал, засоби мультимедіа, педагогічної діагностики рівня знань, умінь і навичок студентської та учнівської молоді);

- формувати уміння у магістрантів організувати та проводити лекційні, практичні заняття з мовознавчих дисциплін;

- простудіювати особливості організації і керівництва самостійною навчальною і науковою діяльністю студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;

- дослідити можливості фахових практик для розвитку мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій

студентів філологічних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів,

формувати уміння майбутніх викладачів мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін правильно контролювати та оцінювати знання, вміння і навички студентів;

- формувати уміння проводити лінгвістичні і лінгвометодичні дослідження;

- виховувати у магістрантів відповідальне ставлення до професії викладача української мови, прагнення постійно займатися самоосвітою, саморозвитком, самовдосконаленням.

Після вивчення запропонованого курсу магістрант повинен **знати:**

- сучасні наукові парадигми в галузі лінгвістики, лінгвометодики за рівнями освіти, мати уявлення про динаміку розвитку обраної галузі;

- нормативні акти, що регулюють діяльність науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, викладачів української мови;

- нормативні документи з мовної освіти (концепція, освітній стандарт, програми з української мови);

- цілі і задачі мовної освіти, методичні принципи відбору мовного змісту для навчання на різних рівнях освіти, методи, форми і засоби навчання мови і мовлення, основні лінгвістичні, методичні і мовленнєвознавчі поняття;

- вимоги до лінгвістичних курсів, їхню структуру, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення, зв'язок з іншими філологічними, психолого-педагогічними, методичними, культурологічними дисциплінами;

- методичні підходи до навчання української мови, зокрема компетентнісний, комунікативно-діяльнісний у системі неперервної мовної освіти;

- основні форми занять із лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням положення про модульно-рейтингове навчання, загальнодидактичні принципи у викладанні лінгвістичних курсів, лінгводидактичні основи методики профільного навчання учнів;

- психолого-педагогічні особливості шкільного (старшого юнацького), студентського віку;

- форми і методи організації індивідуальної та самостійної позааудиторної філологічної, лінгвістичної, лінгвометодичної роботи студентів, учнів закладів нового типу, інноваційні освітні технології навчання української мови на різних рівнях освіти;

- форми перевірки мовної, лінгвістичної, комунікативної, лінгвокультурознавчої компетенцій в учнів на базовому, підвищеному і поглибленому рівнях;

- місце і завдання практик у професійній підготовці вчителя української мови і літератури;

- методику керівництва курсовими, кваліфікаційними, дипломними роботами студентів;

- особливості професійної роботи з науково-критичною літературою;

- специфіку та роль позааудиторної роботи, її організаційні форми;
- особливості комунікативної організації змісту і структури підручників з української мови для вищої і середньої школи;
- передовий досвід учителів-словесників, викладачів філологічних дисциплін вищих навчальних закладів.

Курс спрямований на формування у магістрантів таких **умінь**:

- виділяти у змісті лінгвістичних курсів обсяг знань, умінь і навичок, необхідних для виконання професійної діяльності;
- обирати форми, методи і прийоми організації навчання відповідно до теми, мети, складності і значущості навчального матеріалу, використовувати сучасні форми і засоби діагностики якості засвоєного навчального матеріалу і корегувати результати навчання;
- розробляти кредитно-модульні навчальні програми, конспекти лекцій, навчальних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін, добирати дидактичний матеріал, навчально-методичну, наукову, довідкову літературу;
- створювати, оцінювати різні види наочності, в т.ч. комп'ютерні, аудіовізуальні навчальні засоби, використовувати інформаційні технології в самоосвітній і дослідницькій діяльності, володіти методами і методиками пошуку, аналізу й обробки наукових даних, включаючи сучасні інформаційні технології, володіти основами сучасної інформаційної бібліографічної культури;
- організовувати різні форми самостійної, індивідуальної, науково-дослідної, виховної роботи з лінгвістики і культури мови серед студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;
- аналізувати матеріали сучасних досліджень у галузі лінгвометодики, відбирати адекватні методи дослідження, організовувати і проводити педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний); діагностувати, прогнозувати навчальні досягнення вихованців у закладах різних рівнів освіти, володіти методиками обробки й оформлення результатів наукових досліджень, уміти аналізувати результати власної практичної діяльності з метою вдосконалення педагогічної майстерності;
- безконфліктно спілкуватися з різними суб'єктами педагогічного процесу, використовувати різні засоби комунікації з колегами і студентами (e-mail, Інтернет, телефон, мультимедіа), організовувати співпрацю вихованців у колективах постійного і змінного складу, стимулювати студентів до систематичної самостійної і дослідницької діяльності).

Запропонована програма ґрунтується на сучасних підходах до творчої самореалізації особистості, враховує принципи наступності, системності, міжпредметних зв'язків, особистісно зорієнтованого навчання, діалогічності й комунікативної спрямованості, діяльнісного навчання, співпраці викладача і студентів, відображає досвід і традиції викладання лінгвістичних дисциплін у педагогічних і класичних університетах, зокрема застосування нових методик проведення занять, скеровує подальшу роботу фахівця на підвищення своєї педагогічної майстерності.

Процес навчання побудовано на педагогічній фасилітативній взаємодії викладача і студентів.

Упродовж опанування курсу передбачаються форми навчання, адекватні умовам кредитно-модульної системи:

Лекційний курс (лекція методологічна, лекція-інтеграція, підсумкова лекція; оглядово-повторювальна, проблемна, інтерактивна лекція, лекція-конференція) є науково-теоретичною базою, що забезпечує усвідомлене засвоєння прикладних питань лінгвометодики у вищій школі.

Практичні та лабораторні заняття спрямовані на вдосконалення лінгвометодичних компетенцій викладача. Формами проведення практичних і лабораторних занять передбачено усне опитування, письмове тестування, контрольні зрізи; рольові ігри; спостереження та аналіз занять й окремих фрагментів викладачів, педагогічних колективів, студентів-практикантів; конференції; дискусії; розроблення планів-конспектів занять різних типів; добір наочності, дидактичного матеріалу; моделювання навчальної ситуації в аудиторії; обговорення наукових статей з теми дослідження, захист залікових занять.

Індивідуальне завдання передбачає науково-дослідну роботу під керівництвом викладача.

3. Програма навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1

МОВОЗНАВСТВО, ЛІНГВОМЕТОДИКА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тема 1. Актуальність філологічних знань для розвитку сучасної людини і суспільства.

Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці. Системоцентрична і антропоцентрична парадигма науки. Комунікативна діяльність як один із ключових об'єктів сучасної лінгвістики.

Відродження етнолінгвістики, лінгвопрагматики, становлення і розвиток психо- і соціолінгвістики, когнітивної, комунікативної, функціональної, комп'ютерної, корпусної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвістичного, філологічного аналізу тексту та ін. Текст і дискурс крізь призму герменевтики. Дискурсивно-когнітивний і функціонально-комунікативний напрями у вивченні української мови.

Тема 2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови. Професійна компетентність викладача української мови. Лінгвістична, мовнокомунікативна, лексикографічна, лінгвометодична,

лінгвокультурознавча, педагогічна, психологічна, науково-дослідна, технологічні компетенції викладача як мовної особистості. Педагогічна майстерність вчителя і викладача. Креативність вчителя і викладача.

Тема 3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет і проблематика курсу. Зв'язок з іншими науками та культурологічними, психолого-педагогічними, мовно-літературними навчальними дисциплінами. Методологічна основа курсу: компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний, контекстний підходи.

Тема 4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики. Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (А.Білецький, О.Біляєв, О.Горошкіна, Л.Мацько, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, Л.Струганець).

Тема 5. Філологічні і нефілологічні спеціальності в галузевих освітніх стандартах вищої професійної освіти. Мовний компонент у галузевих стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти.

Тема 6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури. Навчальний план підготовки вчителів, навчальні і робочі навчальні програми з лінгвістичних дисциплін у вищій школі.

Тема 7. Студент-філолог крізь призму педагогічної психології, психології особистості, соціальної, етнопсихології, психології праці, психології виховання, андрагогіки, акмеології. Інтегровані системні знання – основа навчання у вищій школі. Індивідуальні показники здатності до навчання, пам'ять. Вольові, емоційні якості, бажання, потреби та інтереси, здібності. Наукові засади професійного мовлення студентів-філологів. Професійна термінологія студента-філолога. Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності студентів-філологів. Типові помилки у мовленні студентів. Акмеологія мови.

Тема 8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі (профіль – українська філологія). Лінгводидактичні концепції мовної особистості. Типологія мовних особистостей та індивідуалізація навчального процесу. Комунікативна, мовна, лінгвістична, культурознавча компетенції старшокласника. Принципи навчання української мови. Рівні оцінювання учнів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРЕТИКО- ТА ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ

Тема 9. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії

міжкультурної комунікації). Вимоги до лінгвістичних курсів, їхня структура, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення. Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття. Розвиток професійних компетенцій мовної особистості в текстовій діяльності: орфографічної, фонологічної, орфоепічної, лексико-фразеологічної, граматичної, пунктуаційної, стилістичної, дискурсивної.

Тема 10. Курс сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного і нефілологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання. Вимоги до культуромовних курсів (Стилістика, культура мови, риторика). Мистецтво переконуючої комунікації.

Тема 11. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.

Тема 12. Завдання і зміст історико-лінгвістичних дисциплін. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Мова міста і села. Потреби у знанні міської комунікації. Жаргон, арго, сленг сучасного студента і школяра. Професійний сленг. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».

Тема 13. Філологічні дисципліни, що вивчають текст. «Лінгвістичний аналіз тексту» - інтегрований курс, що узагальнює результати лінгвістичних і літературознавчих досліджень щодо художнього тексту. «Філологічне мистецтво» (Г.Винокур) читання і коментування тексту. Аналіз тексту у вищій і старшій профільній школі. Вікові домінанти сприйняття художнього тексту школярів і студентів.

РОЗДІЛ 3

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Тема 14. Сутність модульного навчання. Принципи модульного навчання. Кредитно-модульні навчальні програми з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Заліковий кредит.

Тема 15. Традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання української мови. Методика викладання української мови (проектування, організація навчання, стимулювання навчальної діяльності студентів, моніторинг якості навчання). Методи навчання (активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія). Методи учіння (навчально-пізнавальна діяльність студента, самонавчання, творче використання теоретичних знань). Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.

Тема 16. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Функції педагогічного оцінювання: діагностична, навчальна, виховна. Традиційні види оцінювання: контрольна, самостійна робота, індивідуальна співбесіда, реферат, есе, доповідь, колоквиум. Побудова запитань, завдань: наукова коректність їх формулювань, глибина проникнення у проблемне поле навчальної дисципліни. Лінгвістичний, стилістичний, дискурсивний аналіз тексту. Фонетичний, лексичний, словотвірний, морфологічний, синтаксичний розбір мовних одиниць.

Тема 17. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове. Нетрадиційні форми оцінювання: тестування, рейтингова система, моніторинг. Соціально-психологічні та дидактичні аспекти рейтингу. Модульно-рейтингова система оцінювання навчальних досягнень студентів-філологів. Технологія тестового контролю успішності студентів. Комп'ютерні тестові програми.

Тема 18. Навчальні заняття з лінгвістичних дисциплін. Лекція з української мови в системі діяльнісного навчання. Відмінності лекції від уроку. Принципи добору науково-навчального матеріалу. Конспект лекції. Лектор та аудиторія. Лекторська майстерність. Традиційні форми лекцій: вступна, настановча, програмно-тематична, лекція-коментар, оглядова, підсумкова лекція. Інноваційні форми лекцій: проблемна, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція, кіно-лекція, лекція-візуалізація та ін.

Культура слухання лекції. Конспектування лекції.

Тема 19. Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів: повторювально-узагальнюючий; семін ар-пошук; семінар-дискусія; семінар-круглий стіл, театралізований семінар. Ділові, рольові, дидактичні ігри. Дискусії-співміркування. Дискусії типу "мозкового штурму". Діалог-зустріч з мовознавцем. Методичне забезпечення семінарських занять.

Технологія підготовки до семінарів. Форми записів, що використовуються при підготовці до семінарського заняття: план, виписки, тези, конспект. Вимоги до виступу на семінарі. Дискусійний спосіб проведення семінарів.

Тема 20. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Текст як основа практичних занять. Герменевтика як основний метод практичних занять. Функції й діяльність викладача на практичних заняттях. Зміст роботи студентів на практичних заняттях, способи її активізації, прийоми організації дискусій і обговорення розглянутих питань.

Тема 21. Лабораторні, індивідуальні заняття, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Робота з публіцистичним, науковим, художнім, офіційно-діловим текстом.

Тема 22. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.

Тема 23. Консультації, їх види і роль у викладанні мовознавчих дисциплін. Заліки, семестровий і державний іспити, їх призначення, види і форми, методика і культура їхнього проведення. Захист курсової, випускної кваліфікаційної роботи. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів. Самооцінювання. Педагогічна рефлексія.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 24. Методика організації самостійної та індивідуальної роботи студентів з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін. Робота з навчальною, науковою літературою як основна форма самостійної роботи студентів. Конспект, реферат, рецензія, анотація, резюме, огляд, доповідь. Новотека як нова форма організації навчального процесу. Способи перевірки самостійної роботи: звіти про прочитану художню і наукову літературу, відповіді на питання викладача, бесіди з відповідної теми. Поточна, тематична, періодична, підсумкова перевірка самостійної роботи. Усна та письмова форма перевірки знань. Рівні сформованості умінь самостійної роботи студентів.

Тема 25. Використання нових інформаційних технологій: для пошуку інформації в мережі Інтернет (використання web-броузерів, користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами); для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в Інтернет-конференціях та Інтернет-семінарах).

Тема 26. Організація науково-дослідної роботи студентів. Науковий гурток. Наукова праця з лінгвометодики. Психологія наукової творчості. Культура читання, слухання наукового тексту. Конспектування наукової статті. Анотація на наукову статтю.

Методика написання курсової, дипломної роботи. Портфоліо. Проект. Основні лінгвістичні методи дослідження. Методи наукового дослідження: вивчення навчальної літератури з методики викладання мови та суміжних дисциплін, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення й узагальнення передового досвіду, педагогічний експеримент тощо.

Мовне оформлення наукового дослідження. Наукова стаття як самостійний науковий твір. Редагування наукової статті. Критерії оцінювання наукового тексту: за змістом, самостійністю зроблених висновків, дотриманням мовних норм у тексті, технічних вимог. Мовне портфоліо.

Тема 27. Культура усного наукового мовлення. Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу. Культура аудіювання доповіді. Захист наукової роботи. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу.

Тема 28. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Освітня, виховна, розвивальна, рефлексивна, діагностико-дослідницька, культуро творча, професійно-орієнтована функції практик. Мета і завдання діалектологічної практики. Методика збирання і оформлення експедиційного матеріалу. Розвиток лінгвокраєзнавчої компетенції майбутнього вчителя. Мета, завдання і зміст педагогічної практики студентів-філологів. Види педагогічних практик. Організація й керівництво практикою. Основні професійно-методичні та психолого-педагогічні вміння студентів-філологів. Методичне забезпечення педагогічної практики. Взаємозв'язок педагогічних і навчальних практик. Науково-дослідницька робота практикантів. Культура педагогічного спілкування. Педагогічна імпровізація. Метамова.

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ

Тема 29. Поняття педагогічної інноватики. Інноваційні педагогічні методи і технології викладання лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технологія розвивального навчання. Технології педагогічного проектування.

Тема 30. Науково-методичне і навчально-організаційне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів. Навчально-методичний комплекс лінгвістичних дисциплін. Конспект (текст) лекцій.

Основна навчальна література: підручники, навчальні, навчально-методичні посібники. Модель підручника, навчального посібника з мовознавчих дисциплін нового покоління: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки студента, вчителя. Порівняльна характеристика шкільних підручників і навчальних посібників для вищої школи. Контет-аналіз науково-навчальних текстів завдань за спрямованістю на розвиток лінгвістичної, мовнокомунікативної, лінгвометодичної, лінгвокультурознавчої, науково-дослідної компетенцій студента.

Тема 31. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал до лекції, збірник завдань для самостійної роботи студентів, методичні рекомендації та вказівки, програми дисциплін, плани семінарських занять. Лінгвістичний проект.

Тема 32-33. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Електронний і друкований текст: переваги і недоліки. Гіпертекст. Електронні підручники, посібники, навчальні програми, мультимедійні курси, профільні інтернет-ресурси і методика їх використання на заняттях. Дотримання психологічних і педагогічних вимог щодо структурування, обсягу, компресованості словесного тексту,

врахування аудіовізуального сприймання та графічного подання.
Комп'ютерна лінгводидактика. Комп'ютерна лексикографія.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лек	пр	лаб	ср		лек	пр	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розділ 1										
Мовознавство, лінгвометодика у системі професійної підготовки майбутнього викладача української мови										
Тема 1.1. Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці	4,5	0,5			4	4				4
Тема 1.2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови	4,5	0,5			4	4				4
Тема 1.3.Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна	1	0,5	0,5			4,5	0,5			4
Тема 1.4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики	11	1			10	6				6
Тема 1.5.Філологічні спеціальності й напрями в галузевих освітніх стандартах вищої професійної освіти	3	0,5	0,5		2	4,5	0,5			4
Тема 1.6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури	2,5	0,5			2	5	0,5	0,5		4
Тема 1.7. Модель випусника філологічних факультетів вищих державних закладів освіти	6,5	0,5	4		2	4,5	0,5			4
Тема 1.8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі	5	0,5	0,5		4	4,5		0,5		4
Разом за р. 1	38	4,5	5,5	0	28	37	2	1		34

Розділ 2										
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРЕТИКО- ТА ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ										
Тема 2.1. Вимоги до лінгвістичних курсів	3,5	1	0,5		2	11	0,5	0,5		10
Тема 2.2. Курс сучасної української літературної мови у вищій школі філологічного профілю	3	1			2	11	0,5	0,5		10
Тема 2.3. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін	2,5	0,5			2	10				10
Тема 2.4. Завдання і зміст курсу історико-лінгвістичних дисциплін	2,5	0,5			2	10				10
Тема 2.5. Філологічні дисципліни, що вивчають текст	13	0,5	0,5		12	10				10
Разом за р. 2	24,5	3,5	1		20	52	1	1		50
Розділ 3										
ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН										
Тема 3.1. Сутність модульного навчання	1,5	0,5	1			1	0,5		0,5	
Тема 3.2. Форми навчальних занять і методика їх проведення. Лекція у вищій школі	8	1	3		4	5,5	0,5	0,5	0,5	4
Тема 3.3. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін	3,5	1	0,5		2	3		0,5	0,5	2
Тема 3.4. Специфіка і призначення семінарів	2,5	0,5			2	2				2
Тема 3.5. Лабораторні роботи, їх призначення, зміст і методика проведення	2,5	0,5			2	2				2
Тема 3.6. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання	2,5	0,5			2	2				2
Тема 3.7. Методи і прийоми вивчення української мови	10,5	0,5			10	10,5			0,5	10
Тема 3.8. Педагогічна	10,5	0,5			10	11		1		10

діагностика навчальної діяльності студентів										
Тема 3.9. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове	1	0,5	0,5							
Тема 3.10. Контрольні роботи, інші форми активізації навчальної роботи студентів	7	0,5	0,5		6					
Разом за р. 3	49,5	6	5,5		38	37	1	2	2	32

**Розділ 4
ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

Тема 4.1. Самостійна робота в позааудиторних умовах	1,5	0,5	1			10				10
Тема 4.2. Форми організації індивідуальної роботи студентів	5	0,5	0,5		4	4				4
Тема 4.3. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника	5,5	0,5	1		4	10				10
Тема 4.4. Мета, завдання і зміст педагогічної практики студентів-філологів	5,5	0,5	1		4					
Тема 4.5. Форми, види та організація навчально-дослідної, науково-дослідної роботи студентів-філологів	10,5	0,5	4		6					
Тема 4.6. Культура усного наукового мовлення	2,5	0,5			2	2,5	0,5			2
Тема 4.7. Позааудиторна робота з мови, її організаційні форми	7	1	2		4	4,5	0,5			4
Разом за р. 4	37,5	4	9,5		24	31	1			30

Розділ 5
МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ

Тема 5.1. Сучасні освітні технології у процесі викладання української мови	4,5	0,5			4	4,5	0,5			4
Тема 5.2. Інформаційно-методичне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів	7	0,5	2,5		4	4,5	0,5			4
Тема 5.3. Додаткові інформаційно-методичні матеріали	6,5	0,5			6	6				6
Тема 5.4. Упровадження інформаційних технологій в мовознавство	10,5	0,5	2		8	8				8
Разом за р. 5	28,5	2	4,5		22	23	1			22
Усього годин	180	20	26		132	180	6	4	2	168

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі	4	1
2	Курс сучасної української літературної мови у вищій школі філологічного профілю	2	1
3	Основні завдання вивчення загально мовознавчих, історико-лінгвістичних дисциплін у вищій школі	2	1
4	Форми навчальних занять і методика їх проведення у вищій школі	2	1
5	Педагогічна діагностика освітньої діяльності студентів	2	1
6	Самостійна та індивідуальна робота студентів у позааудиторних умовах	2	
7	Форми, види та організація навчально-дослідної, науково-дослідної роботи студентів-філологів	2	1
8	Інформаційно-методичне забезпечення	4	

	лінгвістичних і лінгвометодичних курсів		
	Усього	20	6

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Концептуальні засади опанування української мови в освітніх закладах	2	1
2	Аналіз програм з лінгвістичних дисциплін у вищій школі	2	
3	Дидактичні засади кредитно-модульної системи навчання у вищих навчальних закладах	2	
4	Форми організації та методи навчання у вищій школі	2	1
5	Методика проведення практичних і лабораторних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін	2	
6	Організація науково-дослідної роботи у системі професійної підготовки студентів-філологів	2	1
7	Організація самостійної та індивідуальної роботи за кредитно-модульною технологією	2	
8	Організація самостійної та індивідуальної роботи за кредитно-модульною технологією	2	
9	Культура наукового тексту.	4	1
10	Освітнє значення діалектологічної та соціолінгвістичної практик	2	
11	Використання експедиційних матеріалів у навчальному процесі	2	
12	Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін у вищій школі	2	
	Разом	26	4

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (О.Біляєв, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентиліук).	20	20
2	Форми навчальних занять і методика їх	20	20

	<p>проведення. Лекція у вищій школі. Підготовка до лекції, принципи добору науково-навчального матеріалу. Конспект лекції. Лектор та аудиторія. Імідж лектора, його складові. Зворотний зв'язок з аудиторією. Організація індивідуальної роботи студента при конспектуванні лекцій. Традиційні форми лекцій: вступна, настановча, програмно-тематична, лекція-коментар, оглядова, підсумкова лекція. Нетрадиційні (інноваційні) форми лекцій: проблемна, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція, кіно-лекція, лекція-візуалізація та ін. ...</p>		
3	<p>Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Функції й діяльність викладача на практичних заняттях. Зміст роботи студентів на практичних заняттях, способи її активізації, прийоми організації дискусій і обговорення розглянутих питань.</p>	10	20
4	<p>Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів: повторювально-узагальнюючий; семінар-пошук; семінар-дискусія; семінар-круглий стіл, театралізований семінар. Ділові, рольові, дидактичні ігри. Дискусії-співміркування. Дискусії типу "мозкового штурму". Діалог-зустріч з мовознавцем. Методичне забезпечення семінарських занять. Дискусійний спосіб проведення семінарів. Інтерактивність педагогічного дискурсу. Дидактичний дискурс.</p>	10	20
5	<p>Лабораторні роботи, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін.</p> <p>Позааудиторна робота, її організаційні форми. Вивчення лінгвістичної географії краю. Лінгвістичні екскурсії й походи. Випуск газет, рукописних журналів, альманахів, альбомів тощо. Методика організації і проведення лінгвістичних заходів. Лінгвістичні гуртки. Лінгвістичні виставки. Організація кабінету, творчої лабораторії з лінгвокультури рідного краю.</p>	15	20
6	<p>Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.</p>	15	20
7	<p>Методи і прийоми вивчення української мови. Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.</p>	15	20
8	<p>Педагогічна діагностика навчальної діяльності студентів. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін у вищій школі. Функції педагогічного</p>	15	10

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчальні програми, робочі навчальні програми, навчальні посібники з навчальних дисциплін.
2. Монографії, автореферати дисертацій з теорії і методики навчання (українська мова), наукові статті з проблем вищої педагогічної, філологічної, лінгводидактичної освіти.
3. Електронний супровід лекцій, практичних занять.
4. Семенов О.М., Дейниченко Н.П. Методика викладання української мови у вищій школі: навч.посіб. –Суми : СУМДПУ, 2012. –216 с.
5. Готуємося до уроку української мови:метод посіб для вчителя /За ред. О.М.Семенов.-Суми: СумДПУ, 2012.-260с.

12. Рекомендована література

Базова

- Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі: навч. пос.- К.: Центр навч. літ-ри, 2008 - 176с.
- Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / Валентина Олександрівна Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.
- Мацько Л.І., Семенов О. М. Українська мова: 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. – Суми: РВВ СОППО, 2010.- 82 с.
- Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.
- Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.
- Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Міленіум, 2005. – 402 с.

Семенов О. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І.- К.: Фенікс, 2008. – 300 с.

Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Семенов О. , Базиль Л. Мовна особистість учителя в художній літературі: Навч. посіб. – К.: Фенікс, 2008.-224с.

Семенов О. , Базиль Л. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки: Навч. посіб.-К.: Фенікс, 2008. -224с.

Семенов О., Дейниченко Н. Методика викладання української мови у вищій школі: навч. посіб. / О.Семенов, Н. Дейниченко. – Суми : Вид-во СУМДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. – 2-е вид., перероб. та доп. – 216 с.

Допоміжна

Актуальні питання історії української літературної мови: Навч. посіб. із курсу "Історія української літературної мови" для студ. ф-ту укр. філософії / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова / Любов Іванівна Мацько (підгот.), Віра Федорівна Христенюк (підгот.). — К., 2003. — 64с.

Бабич Н. Сила мовленого слова: Науково- публіцистичні нариси з культури української мови. — Чернівці : Рута, 1996. — 176с.

Баган М. П. Мовні змагання: Кросворди, сценарії лінгвіст. ігор та конкурсів з української мови — К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. — 112с.

Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: Монографія.- Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2003.- 281с.

Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства: Короткий нарис: навч. посіб. - К.: Вища шк., 2006.- 143с.

Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навч. посіб. - К.: Вища шк., 1991. – 231 с.

Безугла Л.Р., Бондаренко Є.В. та ін. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен/ Під загальн. ред. Шевченко І.С.:Монографія. - Харків: Константа, 2005. - 356с.

Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади; Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод.видання.-К.:Либідь, 2003.- 280с.

Бук С.Н. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови. — Л. : Львівський національний ун-т ім. І. Франка, 2006. — 192с.

Великожон В.А. Історія створення підручників з української мови: від давнини до 80-х років ХХ століття / НДІ українознавства. — К. : НДІУ, 2008. — 88с.

Вдовиченко Н.В., Шевчук Л.В. Мовленнєвий практикум з української мови: навч. посібник / Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. — О. : ОРІДУ НАДУ, 2007. — 238с.

Галактьок С. І., Грубінко В. В., Дідук Г. І., Страшнюк Н. М., Камінська Н. Д. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови та літератури: навч.-метод. посібник / Галина Дідук (ред.). — Т. : Підручники і посібники, 2007. — 144с.

Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: Монографія.- Черкаси: Брама – Україна, 2008.-400с.

Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія.- Луганськ: Альма-матер, 2004.-362 с.

Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: проблеми та пошуки: Наук.-метод. зб. / Інститут педагогіки АПН України ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка; Житомирський обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти / Г.В. Грибан (відп.ред.). — Житомир : Полісся, 2004. — 212с.

Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. — Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 182с.

Кучерук О.А. Самостійна робота студентів з методики української мови: Метод. посіб. / Житомирський держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Кафедра методики викладання мов і літератур. — Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ, 2001. — 91с.

Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. — 296с.

Любашенко О. В. Українська мова. Активні методи і форми навчання у вищій школі: навчальний посібник / Інститут змісту і методів навчання; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Вид. 3-є — Ніжин : ТОВ "Гідромакс", 2007. — 144с.

Максимов В.Г. Педагогическая диагностика в школе: Учеб.пособие для студ.высш.пед.учеб.заведений.-М.:Изд.центр "Академия", 2002.-272с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб.-К.:Вища шк., 2003.- 311с.

Методика викладання української мови: Практ. завдання / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича / Валентина Євстафіївна Бузинська (уклад.), Лариса Василівна Бережан (уклад.) — Чернівці : Рута, 2000. — 28с.

Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах /

За ред. М.Пентилюк. - К.: Ленвіт, 2004. - 405 с.

Мовний калейдоскоп. Культура усного і писемного мовлення. Ідея - Сербенська О. Навчальний проект. Львівський НУ ім. Івана Франка. - [Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.franko.lviv.ua/>>.- Загол. з екрану.- Мова укр.

Муромцева О.Г. З історії української літературної мови: вибрані праці / Ігор Муромцев (упоряд.). — Х., 2008. — 229с.

Остапенко Н.М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ.- Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2008.-330с.

Островерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології.- К.:Фірма "ІНКОС", 2003.-352с.

Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / За ред. В.Г.Кременя. Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. - 147с.

Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., ЧубаньТ.В. Лінгводидактика (курс лекцій): Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. - К.: Міленіум, 2005. - С. 268-288.

Потапенко О. І., Потапенко Г. І., Кожуховська Л. П., Довбня Л. Е., Чубань Т. В. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. ВНЗ / О.І. Потапенко (заг.ред.). — К. : Міленіум, 2006.

Селіванова С.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля.- 2006.-716с.

Сербенська О. Культура усного мовлення: Практикум: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 216 с.

Семенов О. М. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика : монографія / О.М. Семенов, О.І. Земка. — Суми : Ніко, 2014. — 286 с.

Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: Моногр. — Черкаси: Вид-во Вовчок О. Ю., 2006.-328с.

Струганець Л.В. Культура мови: Словник термінів. —Тернопіль: Навч. книга —Богдан, 2000. — 178 с.

Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика. Монографія / За ред. Л.І.Мацько, О.М.Семенов. — Глухів: РВВ ГДПУ, 2008.- 256с.

Христіанінова Раїса Олександрівна, Крижко Олена Анатоліївна, Павлик Неля Віленівна, Попова Ольга Іванівна, Юносова Валентина Олександрівна. Українська мова та методика її вивчення у вищій школі: Навч.-метод. комплекс для магістрантів / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти ; Бердянський держ. педагогічний ун-т. — Донецьк : Юго-Восток, 2007. — 292с.

Статті

Біляєв О. Лінгводидактика: становлення і розвиток //Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні: 1992-2002. Збірник наук. праць до 10-річчя АПН України /Академія педагогічних наук України.- Х: "ОВС", 2002.- Частина 1.-С.310-322.

Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу //Дивослово.- 2006.-№ 7.- С.2-4.

Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання у педагогічному проектуванні // Українська мова і література в школі. - 2004. - № 6. - С. 41-46.

Семенов О. Мовнокомунікативна особистість дослідника: досвід, проблеми, перспективи формування у вищій школі /О.Семенов //Вісник Прикарпатського університету. Серія «Педагогіка».- Випуск XLIX.- Івано-Франківськ, 2013.-С.14-19.

Семенов О.М. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: лінгвоаксіологічний аспект / О.М. Семенов // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. пр. / [редкол. : Н.Г.Ничкало (голова), та ін.; упорядн. : Н.Г.Ничкало , О.М.Боровік, ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. - К. : Богданова А.М., 2013. - 456 с. - С. 153 – 160.

Семенов О. Ніла Волошина: «Основне для вчителя – не вичерпати себе» / О.Семенов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 6. – С.137-141.

Семенов О. Ціннісні пріоритети фахової практики у вищій школі/ О.Семенов // Українська мова і література в школі, 2013.- № 5.-С.42-44

Семенов О.М.Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації /О.М.Семенов //Післядипломна педагогічна освіта як технологія розвитку фахової компетентності //Матеріали Всукраїнської науково-практичної конференції в м. Донецьку, 3-30 жовтня 2013 року /редкол.: О.І.Чернишов та ін. –Т.2.-Донецьк: Витоки, 2013.-С.8-20.

Семенов О.М. Етнокультурна компетентність особистості в реаліях сьогодення: аксіологічні виміри / О.Семенов // Українська література в школі.- 2013.- № 3.-С.15-18.

Семенов О. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної [Текст] / О. Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №9. – С. 2–4.

Семенов О. Медіаосвіта майбутнього вчителя у вищій філологічній школі: досвід зарубіжжя й України / О.Семенов// Українська мова і література в школі, 2013.- № 3.-С.30-38.

Семенов О. Пропедевтична славистична підготовка майбутнього вчителя у вимірах полікультурної компетентності / О. Семенов // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наук. праць /Ред. Н.В.Гузій (відп. ред.).- Вип. 20 (30).-К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013.- Спец. вип. Актуалітети філологічної освіти та науки.-С.191-196.

Семенов О. Іван Павло II: «Пробуджуйте людину в людині»/О.Семенов // Освіта Сумщини.-2013.-№1 (17).-С. 21-25.

Семенов О. Правопис слів із чергуванням голосних і приголосних /Олена Семенов, Юлія Романенко //Дивослово, 2013.-№6.-С.25-29.

Семенов О. Педагогічна майстерність Любові Мацько / О. Семенов // Естетика і етика педагогічної дії. – 2013. – №5. – С. 88-99.

Семенов О. Роль і місце словника у розвитку комунікативної культури особистості дослідника // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 7. – С.159-167.

Семенов О. Енергетика Шевченківського слова у вихованні української мовної особистості / О. Семенов // Українська мова і література в школі. – 2014. – №2 (112). – 64 с. – С. 45–47.

Семенов О.М. Краса вчительської праці у рефлексіях українських і польських педагогів / Порівняльна професійна педагогіка, 2014.- Том 4, випуск 2.- С.137 -142.

Семенов О. Цінності учительської праці в рефлексіях Івана Павла II / Олена Семенов // Українська мова і література в школах України. – 2014. – №2. – С. 33-37.

Фахова підготовка майбутнього вчителя у вимірах крос-культурного діалогу// Порівняльна професійна педагогіка: наук. журнал / голов. ред. Н. М. Бідюк. – К. –Хмельницький : ХНУ, 2014. – № 3 (т. 4)- с.131-138.

Семенов О. Концепт «Людина праці» у рефлексіях майстра професійної педагогіки/ Олена Семенов //Я-концепція Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості: зб. наук. пр./редкол.: І.А.Зязюн (голова), О.М.Отич та ін.; упоряд.: О.М.Отич, О.М.Боровік ; Національна академія педагогічних наук України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.-К., 2014.- С. 496 -503.

Семенов О. М. Науковий наставник як українська мовна особистість / О.М. Семенов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). – Вип. 5 : зб. наукових праць /За ред. академіка Л.І. Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. - С. 273 - 279.

Семенов О.М. Навчальна книга: діалогічна взаємодія і співтворчість учителя й учнів // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014.- №11.-

Семенов О. Наукова робота юного лінгвіста у вимірах педагогічної взаємодії: загальноосвітня школа – Мала академія наук – вищий навчальний заклад – наукова установа / Олена Семенов // Українська мова і література в школі, 2015.- №2 (120). – С. 45–49

Семенов О. М. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної / О. Семенов // Теорія і методика навчання української літератури: зб наук. праць /Наук. ред. і упорядн. Логвиненко Н.М. – К.: Педагогічна думка, 2015. – С. 209–216.

Симоненко Т. Авторська програма спецкурсу «Дидактична текстологія» (програма для студентів філологічних факультетів) // Українська мова і література в школі. - 2007. - № 2. -С. 43-48.

Симоненко Т. Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів //Українська мова і література в школі. - 2005. - № 7. - С. 40-43.

Симоненко Т. Ефективні форми та засоби контролю в роботі над формуванням професійної комунікативної компетенції студентів-філологів // Українська мова та література в школі. -2004. -№ 5. -С. 51-54.

Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови // Дивослово. - 1993. - № 5-6. - С. 19-23.

▪ Інформаційні ресурси

- Електронний підручник з сучасної української мови:

<http://www.philolog.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/index.htm>

- Нова мова: <http://www.novamova.com.ua>

Семенов О.М. Електронний навчально-методичний комплекс "Словесник".

<http://www.children.edu-ua.net>.

Українська мова: Енциклопедія. –

<http://litopys.narod.ru/ukrmova/um113.htm>

Українська мова в Інтернеті <http://www.novamova.com.ua>

- Український тезаурус: http://www.geocities.com/hommah_chorny/
- Уроки державної мови: <http://mova.kreschatic.kiev.ua/>
- Урок української: http://www.t.kiev.ua/urok_ukrain/

Широков В. А., Шевченко І. В., Рабулець О. Г., Костишин М., Пещак М. М. Словники України - інтегрована лексикографічна система. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. - К., 2001. - 1 електрон. опт. диск (CDR)

Питання до іспиту до курсу «Методика викладання української мови»

1. Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці. Комунікативна діяльність як один із ключових об'єктів сучасної лінгвістики.
2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови. Професійна компетентність викладача української мови.
3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет і проблематика курсу. Зв'язок з іншими науками та культурологічними, психолого-педагогічними, мовно-літературними навчальними дисциплінами. Методологічна основа курсу: компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний, контекстний підходи.
4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики. Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (А.Білецький, О.Біляєв, О.Горошкіна, Л.Мацько, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, Л.Струганець).
5. Мовний компонент у галузевих стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти.
6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури. Навчальний план підготовки вчителів, навчальні і робочі навчальні програми з лінгвістичних дисциплін у вищій школі.
7. Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності студентів-філологів.
8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі (профіль – українська філологія).
9. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації). Вимоги до лінгвістичних курсів, їхня структура, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення. Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття.
10. Курс сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного і нефілологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання. Вимоги до культуромовних курсів.
11. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.
12. Завдання і зміст історико-лінгвістичних дисциплін. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».

13. Філологічні дисципліни, що вивчають текст. «Лінгвістичний аналіз тексту» - інтегрований курс, що узагальнює результати лінгвістичних і літературознавчих досліджень щодо художнього тексту.

14. Сутність модульного навчання. Принципи модульного навчання. Кредитно-модульні навчальні програми з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін.

15. Традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання української мови. Методи навчання (активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія). Методи учіння (навчально-пізнавальна діяльність студента, самонавчання, творче використання теоретичних знань). Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.

16. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Види оцінювання: контрольна, самостійна робота, індивідуальна співбесіда, реферат, есе, доповідь, колоквиум. Побудова запитань, завдань: наукова коректність їх формулювань, глибина проникнення у проблемне поле навчальної дисципліни.

17. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове. Нетрадиційні форми оцінювання: тестування, рейтингова система, моніторинг. Соціально-психологічні та дидактичні аспекти рейтингу. Модульно-рейтингова система оцінювання навчальних досягнень студентів-філологів. Технологія тестового контролю успішності студентів. Комп'ютерні тестові програми.

18. Лекція з української мови в системі діяльнісного навчання. Відмінності лекції від уроку. Принципи добору науково-навчального матеріалу. Лектор та аудиторія. Лекторська майстерність. Традиційні та інноваційні форми лекцій. Культура слухання лекції.

19. Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів. Методичне забезпечення семінарських занять. Технологія підготовки до семінарів.

20. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Текст як основа практичних занять. Герменевтика як основний метод практичних занять.

21. Лабораторні, індивідуальні заняття, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Робота з публіцистичним, науковим, художнім, офіційно-діловим текстом.

22. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.

23. Консультації, їх види і роль у викладанні мовознавчих дисциплін. Заліки, семестровий і державний іспити, їх призначення, види і форми, методика і культура їхнього проведення. Захист курсової, випускної кваліфікаційної роботи. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів. Самооцінювання. Педагогічна рефлексія.

24. Поняття педагогічної інноватики. Інноваційні педагогічні методи і технології викладання лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технологія розвивального навчання. Технології педагогічного проектування.
25. Науково-методичне і навчально-організаційне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів. Модель підручника, навчального посібника з мовознавчих дисциплін нового покоління: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки студента, вчителя. Порівняльна характеристика шкільних підручників і навчальних посібників для вищої школи.
26. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал до лекції, збірник завдань для самостійної роботи студентів, методичні рекомендації та вказівки, програми дисциплін, плани семінарських занять. Лінгвістичний проект.
27. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Електронний і друкований текст: переваги і недоліки. Гіпертекст. Електронні підручники, посібники, навчальні програми, мультимедійні курси, профільні інтернет-ресурси і методика їх використання на заняттях. Дотримання психологічних і педагогічних вимог щодо структурування, обсягу, компресованості словесного тексту, врахування аудіовізуального сприймання та графічного подання.
28. Методика організації самостійної та індивідуальної роботи студентів з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін. Робота з навчальною, науковою літературою як основна форма самостійної роботи студентів. Конспект, реферат, рецензія, анотація, резюме, огляд, доповідь. Новотека як нова форма організації навчального процесу. Способи перевірки самостійної роботи: звіти про прочитану художню і наукову літературу, відповіді на питання викладача, бесіди з відповідної теми. Поточна, тематична, періодична, підсумкова перевірка самостійної роботи. Усна та письмова форма перевірки знань. Рівні сформованості умінь самостійної роботи студентів.
29. Використання нових інформаційних технологій: для пошуку інформації в мережі Інтернет (використання web-браузерів, користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами); для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в Інтернет-конференціях та Інтернет-семінарах).
30. Організація науково-дослідної роботи студентів. Методика написання курсової, дипломної роботи. Основні лінгвістичні методи дослідження. Наукова стаття як самостійний науковий твір.
31. Культура усного наукового мовлення. Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу. Культура аудіювання доповіді. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу.

32. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Освітня, виховна, розвивальна, рефлексивна, діагностико-дослідницька, культуро творча, професійно-орієнтована функції практик.

33. Мета, завдання і зміст педагогічної практики студентів-філологів. Види педагогічних практик. Методичне забезпечення педагогічної практики. Взаємозв'язок педагогічних і навчальних практик. Науково-дослідницька робота практикантів.

34. Позааудиторна робота з мови, її організаційні форми. Лінгвістичні екскурсії. Методика організації та проведення лінгвістичних заходів. Проектування філологічних лекторіїв, свят, фестивалей. Лінгвістичні гуртки. Лінгвістичні виставки. Організація кабінету, творчої лабораторії з лінгвокультури рідного краю.

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Кафедра української мови

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету
іноземної та слов'янської
філології

_____ А.М.Коваленко

«_____» _____ 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.10

Методика викладання української мови у ВНЗ

Спеціальність 014 Середня освіта(Українська мова та література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

Факультет іноземної та слов'янської філології

Європейська кредитно-трансферна система
організації освітнього процесу

Суми – 2017

Робоча програма «Методика викладання української мови у ВНЗ» для магістрів 1 курсу спеціальності 014 Середня освіта, (Українська мова та література), додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

«31» серпня, 2016 р.- __ с.

Розробник: **Семеног Олена Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри української мови

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Семеног О.М.)

«_____» _____ 20__ р

Затверджено вченою радою факультету іноземної та слов'янської філології

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 р.

Голова _____ (Коваленко А.М.)

© Семеног О.М., 2017

© СДПУ, 2017

4. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3/3	Галузь знань 01 Освіта	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 90/90	Спеціальність 014 Середня освіта Предметна спеціалізація 014.01 Українська мова та література Додаткова спеціалізація 014.03 Мова і література (англійська/німецька)	Рік підготовки:	
		5-й	5-й
		Семестр	
		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - самостійної роботи студента -	Освітній рівень: магістр	Лекції	
		14 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	4 год.
		Консультації	
		2 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
Вид контролю: залік			

1. Мета та завдання курсу

Мета курсу – ознайомити з новітніми технологіями навчання лінгвістичних предметів у вищій школі, профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу.

Завдання курсу:

- здійснити аналіз актуальних проблем лінгвістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в Україні, що сприятиме підвищенню рівня мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій;

- з'ясувати зміст і структуру циклу лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладів, курсу української мови у профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу;

- розширити, поглибити, систематизувати набуті знання про педагогів-україністів у галузі лінгвометодики на основі досягнень філологічної та педагогічної вітчизняної і зарубіжної науки, новаторського досвіду вчителів, викладачів вищих навчальних закладів;

- проаналізувати актуальні проблеми методики викладання української мови, технології мовної освіти на сучасному етапі і визначити основні можливі напрями і перспективи дослідницької роботи в цій галузі для викладачів української мови;

- охарактеризувати основні форми занять з лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням модульно-рейтингового навчання;

- опанувати наукові основи створення навчальних планів, програм, навчальних і методичних посібників для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів і учнів профільних класів загальноосвітньої школи; проаналізувати наявне навчально-методичне забезпечення;

- ознайомити магістрантів з кращим педагогічним досвідом викладачів вищих навчальних закладів України;

- формувати уміння у магістрантів планувати навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, створювати програмно-методичне, дидактичне забезпечення (навчальні програми з лінгвістичних курсів, у т.ч. кредитно-модульні, виготовляти дидактичний матеріал, засоби мультимедіа, педагогічної діагностики рівня знань, умінь і навичок студентської та учнівської молоді);

- формувати уміння у магістрантів організувати та проводити лекційні, практичні заняття з мовознавчих дисциплін;

- простудіювати особливості організації і керівництва самостійною навчальною і науковою діяльністю студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;

- дослідити можливості фахових практик для розвитку мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій

студентів філологічних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів,

формувати уміння майбутніх викладачів мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін правильно контролювати та оцінювати знання, вміння і навички студентів;

- формувати уміння проводити лінгвістичні і лінгвометодичні дослідження;

- виховувати у магістрантів відповідальне ставлення до професії викладача української мови, прагнення постійно займатися самоосвітою, саморозвитком, самовдосконаленням.

Після вивчення запропонованого курсу магістрант повинен **знати:**

- сучасні наукові парадигми в галузі лінгвістики, лінгвометодики за рівнями освіти, мати уявлення про динаміку розвитку обраної галузі;

- нормативні акти, що регулюють діяльність науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, викладачів української мови;

- нормативні документи з мовної освіти (концепція, освітній стандарт, програми з української мови);

- цілі і задачі мовної освіти, методичні принципи відбору мовного змісту для навчання на різних рівнях освіти, методи, форми і засоби навчання мови і мовлення, основні лінгвістичні, методичні і мовленнєвознавчі поняття;

- вимоги до лінгвістичних курсів, їхню структуру, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення, зв'язок з іншими філологічними, психолого-педагогічними, методичними, культурологічними дисциплінами;

- методичні підходи до навчання української мови, зокрема компетентнісний, комунікативно-діяльнісний у системі неперервної мовної освіти;

- основні форми занять із лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням положення про модульно-рейтингове навчання, загальнодидактичні принципи у викладанні лінгвістичних курсів, лінгводидактичні основи методики профільного навчання учнів;

- психолого-педагогічні особливості шкільного (старшого юнацького), студентського віку;

- форми і методи організації індивідуальної та самостійної позааудиторної філологічної, лінгвістичної, лінгвометодичної роботи студентів, учнів закладів нового типу, інноваційні освітні технології навчання української мови на різних рівнях освіти;

- форми перевірки мовної, лінгвістичної, комунікативної, лінгвокультурознавчої компетенцій в учнів на базовому, підвищеному і поглибленому рівнях;

- місце і завдання практик у професійній підготовці вчителя української мови і літератури;

- методику керівництва курсовими, кваліфікаційними, дипломними роботами студентів;

- особливості професійної роботи з науково-критичною літературою;

- специфіку та роль позааудиторної роботи, її організаційні форми;
- особливості комунікативної організації змісту і структури підручників з української мови для вищої і середньої школи;
- передовий досвід учителів-словесників, викладачів філологічних дисциплін вищих навчальних закладів.

Курс спрямований на формування у магістрантів таких **умінь**:

- виділяти у змісті лінгвістичних курсів обсяг знань, умінь і навичок, необхідних для виконання професійної діяльності;
- обирати форми, методи і прийоми організації навчання відповідно до теми, мети, складності і значущості навчального матеріалу, використовувати сучасні форми і засоби діагностики якості засвоєного навчального матеріалу і корегувати результати навчання;
- розробляти кредитно-модульні навчальні програми, конспекти лекцій, навчальних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін, добирати дидактичний матеріал, навчально-методичну, наукову, довідкову літературу;
- створювати, оцінювати різні види наочності, в т.ч. комп'ютерні, аудіовізуальні навчальні засоби, використовувати інформаційні технології в самоосвітній і дослідницькій діяльності, володіти методами і методиками пошуку, аналізу й обробки наукових даних, включаючи сучасні інформаційні технології, володіти основами сучасної інформаційної бібліографічної культури;
- організовувати різні форми самостійної, індивідуальної, науково-дослідної, виховної роботи з лінгвістики і культури мови серед студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;
- аналізувати матеріали сучасних досліджень у галузі лінгвометодики, відбирати адекватні методи дослідження, організовувати і проводити педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний); діагностувати, прогнозувати навчальні досягнення вихованців у закладах різних рівнів освіти, володіти методиками обробки й оформлення результатів наукових досліджень, уміти аналізувати результати власної практичної діяльності з метою вдосконалення педагогічної майстерності;
- безконфліктно спілкуватися з різними суб'єктами педагогічного процесу, використовувати різні засоби комунікації з колегами і студентами (e-mail, Інтернет, телефон, мультимедіа), організовувати співпрацю вихованців у колективах постійного і змінного складу, стимулювати студентів до систематичної самостійної і дослідницької діяльності).

Запропонована програма ґрунтується на сучасних підходах до творчої самореалізації особистості, враховує принципи наступності, системності, міжпредметних зв'язків, особистісно зорієнтованого навчання, діалогічності й комунікативної спрямованості, діяльнісного навчання, співпраці викладача і студентів, відображає досвід і традиції викладання лінгвістичних дисциплін у педагогічних і класичних університетах, зокрема застосування нових методик проведення занять, скеровує подальшу роботу фахівця на підвищення своєї педагогічної майстерності.

Процес навчання побудовано на педагогічній фасилітативній взаємодії викладача і студентів.

Упродовж опанування курсу передбачаються форми навчання, адекватні умовам кредитно-модульної системи:

Лекційний курс (лекція методологічна, лекція-інтеграція, підсумкова лекція; оглядово-повторювальна, проблемна, інтерактивна лекція, лекція-конференція) є науково-теоретичною базою, що забезпечує усвідомлене засвоєння прикладних питань лінгвометодики у вищій школі.

Практичні та лабораторні заняття спрямовані на вдосконалення лінгвометодичних компетенцій викладача. Формами проведення практичних і лабораторних занять передбачено усне опитування, письмове тестування, контрольні зрізи; рольові ігри; спостереження та аналіз занять й окремих фрагментів викладачів, педагогічних колективів, студентів-практикантів; конференції; дискусії; розроблення планів-конспектів занять різних типів; добір наочності, дидактичного матеріалу; моделювання навчальної ситуації в аудиторії; обговорення наукових статей з теми дослідження, захист залікових занять.

Індивідуальне завдання передбачає науково-дослідну роботу під керівництвом викладача.

2. Програма навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1

МОВОЗНАВСТВО, ЛІНГВОМЕТОДИКА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тема 1. Актуальність філологічних знань для розвитку сучасної людини і суспільства.

Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці. Системоцентрична і антропоцентрична парадигма науки. Комунікативна діяльність як один із ключових об'єктів сучасної лінгвістики.

Відродження етнолінгвістики, лінгвопрагматики, становлення і розвиток психо- і соціолінгвістики, когнітивної, комунікативної, функціональної, комп'ютерної, корпусної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвістичного, філологічного аналізу тексту та ін. Текст і дискурс крізь призму герменевтики. Дискурсивно-когнітивний і функціонально-комунікативний напрями у вивченні української мови.

Тема 2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови. Професійна компетентність викладача української мови. Лінгвістична, мовнокомунікативна, лексикографічна, лінгвометодична, лінгвокультурознавча, педагогічна, психологічна, науково-дослідна,

технологічні компетенції викладача як мовної особистості. Педагогічна майстерність вчителя і викладача. Креативність вчителя і викладача.

Тема 3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет і проблематика курсу. Зв'язок з іншими науками та культурологічними, психолого-педагогічними, мовно-літературними навчальними дисциплінами. Методологічна основа курсу: компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний, контекстний підходи.

Тема 4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики. Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (А.Білецький, О.Біляєв, О.Горошкіна, Л.Мацько, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, Л.Струганець).

Тема 5. Філологічні і нефілологічні спеціальності в галузевих освітніх стандартах вищої професійної освіти. Мовний компонент у галузевих стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти.

Тема 6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури. Навчальний план підготовки вчителів, навчальні і робочі навчальні програми з лінгвістичних дисциплін у вищій школі.

Тема 7. Студент-філолог крізь призму педагогічної психології, психології особистості, соціальної, етнопсихології, психології праці, психології виховання, андрагогіки, акмеології. Інтегровані системні знання – основа навчання у вищій школі. Індивідуальні показники здатності до навчання, пам'ять. Вольові, емоційні якості, бажання, потреби та інтереси, здібності. Наукові засади професійного мовлення студентів-філологів. Професійна термінологія студента-філолога. Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності студентів-філологів. Типові помилки у мовленні студентів. Акмеологія мови.

Тема 8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі (профіль – українська філологія). Лінгводидактичні концепції мовної особистості. Типологія мовних особистостей та індивідуалізація навчального процесу. Комунікативна, мовна, лінгвістична, культурознавча компетенції старшокласника. Принципи навчання української мови. Рівні оцінювання учнів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРЕТИКО- ТА ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ

Тема 9. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації). Вимоги до лінгвістичних курсів, їхня структура,

методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення. Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття. Розвиток професійних компетенцій мовної особистості в текстовій діяльності: орфографічної, фонологічної, орфоепічної, лексико-фразеологічної, граматичної, пунктуаційної, стилістичної, дискурсивної.

Тема 10. Курс сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного і нефілологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання. Вимоги до культуромовних курсів (Стилістика, культура мови, риторика). Мистецтво переконуючої комунікації.

Тема 11. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.

Тема 12. Завдання і зміст історико-лінгвістичних дисциплін. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Мова міста і села. Потреби у знанні міської комунікації. Жаргон, арго, сленг сучасного студента і школяра. Професійний сленг. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».

Тема 13. Філологічні дисципліни, що вивчають текст. «Лінгвістичний аналіз тексту» - інтегрований курс, що узагальнює результати лінгвістичних і літературознавчих досліджень щодо художнього тексту. «Філологічне мистецтво» (Г.Винокур) читання і коментування тексту. Аналіз тексту у вищій і старшій профільній школі. Вікові домінанти сприйняття художнього тексту школярів і студентів.

РОЗДІЛ 3

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Тема 14. Сутність модульного навчання. Принципи модульного навчання. Кредитно-модульні навчальні програми з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Заліковий кредит.

Тема 15. Традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання української мови. Методика викладання української мови (проектування, організація навчання, стимулювання навчальної діяльності студентів, моніторинг якості навчання). Методи навчання (активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія). Методи учіння (навчально-пізнавальна діяльність студента, самонавчання, творче використання теоретичних знань). Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.

Тема 16. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Функції педагогічного

оцінювання: діагностична, навчальна, виховна. Традиційні види оцінювання: контрольна, самостійна робота, індивідуальна співбесіда, реферат, есе, доповідь, колоквиум. Побудова запитань, завдань: наукова коректність їх формулювань, глибина проникнення у проблемне поле навчальної дисципліни. Лінгвістичний, стилістичний, дискурсивний аналіз тексту. Фонетичний, лексичний, словотвірний, морфологічний, синтаксичний розбір мовних одиниць.

Тема 17. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове. Нетрадиційні форми оцінювання: тестування, рейтингова система, моніторинг. Соціально-психологічні та дидактичні аспекти рейтингу. Модульно-рейтингова система оцінювання навчальних досягнень студентів-філологів. Технологія тестового контролю успішності студентів. Комп'ютерні тестові програми.

Тема 18. Навчальні заняття з лінгвістичних дисциплін. Лекція з української мови в системі діяльнісного навчання. Відмінності лекції від уроку. Принципи добору науково-навчального матеріалу. Конспект лекції. Лектор та аудиторія. Лекторська майстерність. Традиційні форми лекцій: вступна, настановча, програмно-тематична, лекція-коментар, оглядова, підсумкова лекція. Інноваційні форми лекцій: проблемна, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція, кіно-лекція, лекція-візуалізація та ін.

Культура слухання лекції. Конспектування лекції.

Тема 19. Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів: повторювально-узагальнюючий; семін ар-пошук; семінар-дискусія; семінар-круглий стіл, театралізований семінар. Ділові, рольові, дидактичні ігри. Дискусії-співміркування. Дискусії типу "мозкового штурму". Діалог-зустріч з мовознавцем. Методичне забезпечення семінарських занять.

Технологія підготовки до семінарів. Форми записів, що використовуються при підготовці до семінарського заняття: план, виписки, тези, конспект. Вимоги до виступу на семінарі. Дискусійний спосіб проведення семінарів.

Тема 20. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Текст як основа практичних занять. Герменевтика як основний метод практичних занять. Функції й діяльність викладача на практичних заняттях. Зміст роботи студентів на практичних заняттях, способи її активізації, прийоми організації дискусій і обговорення розглянутих питань.

Тема 21. Лабораторні, індивідуальні заняття, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Робота з публіцистичним, науковим, художнім, офіційно-діловим текстом.

Тема 22. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.

Тема 23. Консультації, їх види і роль у викладанні мовознавчих дисциплін. Заліки, семестровий і державний іспити, їх призначення, види і

форми, методика і культура їхнього проведення. Захист курсової, випускної кваліфікаційної роботи. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів. Самооцінювання. Педагогічна рефлексія.

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 24. Методика організації самостійної та індивідуальної роботи студентів з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін. Робота з навчальною, науковою літературою як основна форма самостійної роботи студентів. Конспект, реферат, рецензія, анотація, резюме, огляд, доповідь. Новотека як нова форма організації навчального процесу. Способи перевірки самостійної роботи: звіти про прочитану художню і наукову літературу, відповіді на питання викладача, бесіди з відповідної теми. Поточна, тематична, періодична, підсумкова перевірка самостійної роботи. Усна та письмова форма перевірки знань. Рівні сформованості умінь самостійної роботи студентів.

Тема 25. Використання нових інформаційних технологій: для пошуку інформації в мережі Інтернет (використання web-браузерів, користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами); для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в Інтернет-конференціях та Інтернет-семінарах).

Тема 26. Організація науково-дослідної роботи студентів. Науковий гурток. Наукова праця з лінгвометодики. Психологія наукової творчості. Культура читання, слухання наукового тексту. Конспектування наукової статті. Анотація на наукову статтю.

Методика написання курсової, дипломної роботи. Портфоліо. Проект. Основні лінгвістичні методи дослідження. Методи наукового дослідження: вивчення навчальної літератури з методики викладання мови та суміжних дисциплін, спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення й узагальнення передового досвіду, педагогічний експеримент тощо.

Мовне оформлення наукового дослідження. Наукова стаття як самостійний науковий твір. Редагування наукової статті. Критерії оцінювання наукового тексту: за змістом, самостійністю зроблених висновків, дотриманням мовних норм у тексті, технічних вимог. Мовне портфоліо.

Тема 27. Культура усного наукового мовлення. Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу. Культура аудіювання доповіді. Захист наукової роботи. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу.

Тема 28. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Освітня, виховна, розвивальна, рефлексивна, діагностико-дослідницька, культуро творча, професійно-

орієнтована функції практик. Мета і завдання діалектологічної практики. Методика збирання і оформлення експедиційного матеріалу. Розвиток лінгвокраєзнавчої компетенції майбутнього вчителя. Мета, завдання і зміст педагогічної практики студентів-філологів. Види педагогічних практик. Організація й керівництво практикою. Основні професійно-методичні та психолого-педагогічні вміння студентів-філологів. Методичне забезпечення педагогічної практики. Взаємозв'язок педагогічних і навчальних практик. Науково-дослідницька робота практикантів. Культура педагогічного спілкування. Педагогічна імпровізація. Метамова.

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ

Тема 29. Поняття педагогічної інноватики. Інноваційні педагогічні методи і технології викладання лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технологія розвивального навчання. Технології педагогічного проектування.

Тема 30. Науково-методичне і навчально-організаційне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів. Навчально-методичний комплекс лінгвістичних дисциплін. Конспект (текст) лекцій.

Основна навчальна література: підручники, навчальні, навчально-методичні посібники. Модель підручника, навчального посібника з мовознавчих дисциплін нового покоління: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки студента, вчителя. Порівняльна характеристика шкільних підручників і навчальних посібників для вищої школи. Контент-аналіз науково-навчальних текстів завдань за спрямованістю на розвиток лінгвістичної, мовнокомунікативної, лінгвометодичної, лінгвокультурознавчої, науково-дослідної компетенцій студента.

Тема 31. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал до лекції, збірник завдань для самостійної роботи студентів, методичні рекомендації та вказівки, програми дисциплін, плани семінарських занять. Лінгвістичний проект.

Тема 32-33. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Електронний і друкований текст: переваги і недоліки. Гіпертекст. Електронні підручники, посібники, навчальні програми, мультимедійні курси, профільні інтернет-ресурси і методика їх використання на заняттях. Дотримання психологічних і педагогічних вимог щодо структурування, обсягу, компресованості словесного тексту, врахування аудіовізуального сприймання та графічного подання. Комп'ютерна лінгводидактика. Комп'ютерна лексикографія.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лек	пр	кон	ср		лек	пр	кон	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
РОЗДІЛ 1										
МОВОЗНАВСТВО, ЛІНГВОМЕТОДИКА У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ										
Тема 1. Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці	4,5	0,5			4	14	1	1	2	10
Тема 2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови	4,5	0,5			4	12	1	1		10
Тема 3.Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна	1	0,5	0,5			12	1	1		10
Тема 4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики	5,5	0,5			5	12	1	1		10
Тема 5.Філологічні спеціальності й напрями в галузевих освітніх стандартах вищої професійної освіти	2,5		0,5		2	10				10
Тема 6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури	0,5	0,5				10				10
Тема 7. Модель випускника філологічних факультетів вищих державних закладів освіти	0,5		0,5			10				10
Тема 8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі	6	0,5	0,5		5	10				10
Разом	25	3	2		20	90	4	4	2	80
РОЗДІЛ 2										
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ТЕОРЕТИКО- ТА ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ КУРСІВ										

Тема 9. Вимоги до лінгвістичних курсів	5,5	1	0,5	2	2					
Тема 10. Курс сучасної української літературної мови у вищій школі філологічного профілю	2,5	0,5			2					
Тема 11. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін	2,5	0,5			2					
Тема 12. Завдання і зміст курсу історико-лінгвістичних дисциплін	2,5	0,5			2					
Тема 13. Філологічні дисципліни, що вивчають текст	3	0,5	0,5		2					
Разом	16	3	1	2	10					

РОЗДІЛ 3

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Тема 14. Сутність модульного навчання	1	0,5	0,5							
Тема 15. Форми навчальних занять і методика їх проведення. Лекція у вищій школі	3	0,5	0,5		2					
Тема 16. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін	3	0,5	0,5		2					
Тема 17. Специфіка і призначення семінарів	2				2					
Тема 18. Лабораторні роботи, їх призначення, зміст і методика проведення	2				2					
Тема 19. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання	0,5	0,5								
Тема 20. Методи і прийоми вивчення української мови	5,5	0,5			5					
Тема 21. Педагогічна діагностика навчальної діяльності студентів	6	0,5	0,5		5					
Тема 22. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове	0,5		0,5							
Тема 23. Контрольні роботи, інші форми	0,5		0,5							

активізації навчальної роботи студентів										
Разом	24	3	3		18					
РОЗДІЛ 4										
ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ										
Тема 24. Самостійна робота в позааудиторних умовах	1,5	0,5	1							
Тема 25. Форми організації індивідуальної роботи студентів	0,5	0,5								
Тема 26. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника	1		1							
Тема 27. Форми, види та організація навчально-дослідної, науково-дослідної роботи студентів-філологів	1		1							
Тема 28. Культура усного наукового мовлення	9	1	2		6					
Разом	13,5	2	5		6					
РОЗДІЛ 5										
МЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ										
Тема 29. Сучасні освітні технології у процесі викладання української мови	4,5	1,5	1		2					
Тема 30. Інформаційно-методичне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів	7	1,5	2		2					
Тема 32. Додаткові інформаційно-методичні матеріали	6				2					
Тема 33. Упровадження інформаційних технологій в мовознавство	8									
Разом	25,5	3	3		6					
Усього годин	90	14	14	2	60	90	4	4	2	80

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі	2	1
2	Курс сучасної української літературної мови у вищій школі філологічного профілю	2	1
3	Основні завдання вивчення загально мовознавчих, історико-лінгвістичних дисциплін у вищій школі	2	1
4	Форми навчальних занять і методика їх проведення . у вищій школі	2	1
5	Педагогічна діагностика навчальної діяльності студентів	1	
6	Самостійна та індивідуальна робота студентів у позааудиторних умовах	2	
7	Форми, види та організація навчально-дослідної, науково-дослідної роботи студентів-філологів	2	
8	Інформаційно-методичне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів	1	
	Усього	14	4

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Концептуальні засади опанування української мови в освітніх закладах	2	1
2	Аналіз програм з лінгвістичних дисциплін у вищій школі	2	1
3	Дидактичні засади кредитно-модульної системи навчання у вищих навчальних закладах	1	1
4	Форми організації та методи навчання у вищій школі	2	1
5	Методика проведення практичних і лабораторних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін	2	
6	Організація науково-дослідної роботи у системі	2	

	професійної підготовки студентів-філологів		
7	Організація самостійної та індивідуальної роботи за кредитно-модульною технологією	1	
8	Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін у вищій школі	2	
	Усього	14	4

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (О.Біляєв, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентиліук).	5	10
2	Форми навчальних занять і методика їх проведення. Лекція у вищій школі. Підготовка до лекції, принципи добору науково-навчального матеріалу. Конспект лекції. Лектор та аудиторія. Імідж лектора, його складові. Зворотний зв'язок з аудиторією. Організація індивідуальної роботи студента при конспектуванні лекцій. Традиційні форми лекцій: вступна, настановча, програмно-тематична, лекція-коментар, оглядова, підсумкова лекція. Нетрадиційні (інноваційні) форми лекцій: проблемна, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція, кіно-лекція, лекція-візуалізація та ін. ...	5	10
3	Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Функції й діяльність викладача на практичних заняттях. Зміст роботи студентів на практичних заняттях, способи її активізації, прийоми організації дискусій і обговорення розглянутих питань.	10	10
4	Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів: повторювально-загальноючий; семінар-пошук; семінар-дискусія; семінар-круглий стіл, театралізований семінар. Ділові, рольові, дидактичні ігри. Дискусії-співміркування. Дискусії типу "мозкового штурму". Діалог-зустріч з мовознавцем. Методичне забезпечення семінарських занять. Дискусійний спосіб проведення семінарів. Інтерактивність педагогічного дискурсу. Дидактичний	10	10

	дискурс.		
5	Лабораторні роботи, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Позааудиторна робота, її організаційні форми. Вивчення лінгвістичної географії краю. Лінгвістичні екскурсії й походи. Випуск газет, рукописних журналів, альманахів, альбомів тощо. Методика організації і проведення лінгвістичних заходів. Лінгвістичні гуртки. Лінгвістичні виставки. Організація кабінету, творчої лабораторії з лінгвокультури рідного краю.	5	10
6	Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.	5	10
7	Методи і прийоми вивчення української мови. Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.	5	70
8	Педагогічна діагностика навчальної діяльності студентів. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін у вищій школі. Функції педагогічного оцінювання: діагностична, навчальна, виховна. Традиційні види оцінювання: контрольна, самостійна робота, індивідуальна співбесіда, реферат, залік, колоквиум, семестровий і державний іспит, захист курсової, випускної кваліфікаційної роботи. Побудова питань: наукова коректність їх формулювань, глибина проникнення у проблемне поле навчальної дисципліни.	5	80
9	Форми організації індивідуальної роботи студентів. Використання нових інформаційних технологій: для пошуку інформації в мережі Інтернет (використання web-броузерів, користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами); для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в Інтернет-конференціях, Інтерне і-семінарах).	5	
10	Сучасні освітні технології у процесі викладання української мови. Інформаційно-методичне забезпечення технологій навчання. Досвід вищих навчальних закладів щодо впровадження освітніх технологій на заняттях з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін.	5	
	Усього	60	80

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль																																	Самостійна робота	Сума	Підсумковий (екз.)	Заг.сума
Розділ 1						Розділ 2						Розділ 3						Розділ 4						Розділ 5						75	25	00				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33				
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	5	5	5				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчальні програми, робочі навчальні програми, навчальні посібники з навчальних дисциплін.
2. Монографії, автореферати дисертацій з теорії і методики навчання (українська мова), наукові статті з проблем вищої педагогічної, філологічної, лінгводидактичної освіти.
3. Електронний супровід лекцій, практичних занять.
4. Семенов О.М., Дейниченко Н.П. Методика викладання української мови у вищій школі: навч.посіб. –Суми : СУМДПУ, 2012. –216 с.
5. Готуємося до уроку української мови:метод посіб для вчителя /За ред. О.М.Семенов.-Суми: СумДПУ, 2012.-260с.

12. Рекомендована література

Базова

Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі: навч. пос.- К.: Центр навч. літ-ри, 2008 - 176с.

Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / Валентина Олександрівна Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.

Мацько Л.І., Семенов О. М. Українська мова: 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. – Суми: РВВ СОППО, 2010.- 82 с.

Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.

Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.

Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Міленіум, 2005. – 402 с.

Семенов О. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І.- К.: Фенікс, 2008. – 300 с.

Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Семенов О. , Базиль Л. Мовна особистість учителя в художній літературі: Навч. посіб. – К.: Фенікс, 2008.-224с.

Семенов О. , Базиль Л. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки: Навч. посіб.-К.: Фенікс, 2008. -224с.

Семенов О., Дейниченко Н. Методика викладання української мови у вищій школі: навч. посіб. / О.Семенов, Н. Дейниченко. – Суми : Вид-во СУМДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. – 2-е вид., перероб. та доп. – 216 с.

Допоміжна

Актуальні питання історії української літературної мови: Навч. посіб. із курсу "Історія української літературної мови" для студ. ф-ту укр. філософії / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова / Любов Іванівна Мацько (підгот.), Віра Федорівна Христенюк (підгот.). — К., 2003. — 64с.

Бабич Н. Сила мовленого слова: Науково- публіцистичні нариси з культури української мови. — Чернівці : Рута, 1996. — 176с.

Баган М. П. Мовні змагання: Кросворди, сценарії лінгвіст. ігор та конкурсів з української мови — К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. — 112с.

Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: Монографія.- Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2003.- 281с.

Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства: Короткий нарис: навч. посіб. - К.: Вища шк., 2006.- 143с.

Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: навч. посіб. - К.: Вища шк., 1991. – 231 с.

Безугла Л.Р., Бондаренко Є.В. та ін. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен/ Під загальн. ред. Шевченко І.С.:Монографія. - Харків: Константа, 2005. - 356с.

Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади; Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод.видання.-К.:Либідь, 2003.- 280с.

Бук С.Н. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови. — Л. : Львівський національний ун-т ім. І. Франка, 2006. — 192с.

Великожон В.А. Історія створення підручників з української мови: від давнини до 80-х років ХХ століття / НДІ українознавства. — К. : НДІУ, 2008. — 88с.

Вдовиченко Н.В., Шевчук Л.В. Мовленнєвий практикум з української мови: навч. посібник / Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. — О. : ОРІДУ НАДУ, 2007. — 238с.

Галактяк С. І., Грубінко В. В., Дідук Г. І., Страшнюк Н. М., Камінська Н. Д. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови та літератури: навч.-метод. посібник / Галина Дідук (ред.). — Т. : Підручники і посібники, 2007. — 144с.

Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: Монографія.- Черкаси: Брама – Україна, 2008.-400с.

Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія.- Луганськ: Альма-матер, 2004.-362 с.

Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: проблеми та пошуки: Наук.-метод. зб. / Інститут педагогіки АПН України ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка; Житомирський обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти / Г.В. Грибан (відп.ред.). — Житомир : Полісся, 2004. — 212с.

Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. — Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. — 182с.

Кучерук О.А. Самостійна робота студентів з методики української мови: Метод. посіб. / Житомирський держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Кафедра методики викладання мов і літератур. — Житомир: Поліграфічний центр ЖДПУ, 2001. — 91с.

Любашенко О. В. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. — 296с.

Любашенко О. В. Українська мова. Активні методи і форми навчання у вищій школі: навчальний посібник / Інститут змісту і методів навчання; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Вид. 3-є — Ніжин : ТОВ "Гідромакс", 2007. — 144с.

Максимов В.Г. Педагогическая диагностика в школе: Учеб.пособие для студ.высш.пед.учеб.заведений.-М.:Изд.центр "Академия", 2002.-272с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб.-К.:Вища шк., 2003.- 311с.

Методика викладання української мови: Практ. завдання / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича / Валентина Євстафіївна Бузинська (уклад.), Лариса Василівна Бережан (уклад.) — Чернівці : Рута, 2000. — 28с.

Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.Пентилюк. - К.: Ленвіт, 2004. - 405 с.

Мовний калейдоскоп. Культура усного і писемного мовлення. Ідея - Сербенська О. Навчальний проект. Львівський НУ ім. Івана Франка. - [Електронний ресурс]- Режим доступу: <<http://www.franko.lviv.ua/>>.- Загол. з екрану.- Мова укр.

Муромцева О.Г. З історії української літературної мови: вибрані праці / Ігор Муромцев (упоряд.). — Х., 2008. — 229с.

Остапенко Н.М. Теорія і практика формування лінгводидактичних компетентностей у студентів філологічних факультетів ВНЗ.- Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2008.-330с.

Островерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології.- К.:Фірма "ІНКОС", 2003.-352с.

Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / За ред. В.Г.Кременя. Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. - 147с.

Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., ЧубаньТ.В. Лінгводидактика (курс лекцій): Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. - К.: Міленіум, 2005. - С. 268-288.

Потапенко О. І., Потапенко Г. І., Кожуховська Л. П., Довбня Л. Е., Чубань Т. В. Методика навчання української мови в ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс: Навч.-метод. посіб. для студ. філол. спец. ВНЗ / О.І. Потапенко (заг.ред.). — К. : Міленіум, 2006.

Селіванова С.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля.- 2006.-716с.

Сербенська О. Культура усного мовлення: Практикум: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.

Семенов О. М. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика : монографія / О.М. Семенов, О.І. Земка. – Суми : Ніко, 2014. – 286 с.

Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: Моногр. – Черкаси: Вид-во Вовчок О. Ю., 2006.-328с.

Струганець Л.В. Культура мови: Словник термінів. –Тернопіль: Навч. книга –Богдан, 2000. – 178 с.

Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика. Монографія / За ред. Л.І.Мацько, О.М.Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008.- 256с.

Христіанінова Раїса Олександрівна, Крижко Олена Анатоліївна, Павлик Неля Віленівна, Попова Ольга Іванівна, Юносова Валентина Олександрівна. Українська мова та методика її вивчення у вищій школі: Навч.-метод. комплекс для магістрантів / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти ; Бердянський держ. педагогічний ун-т. — Донецьк : Юго-Восток, 2007. — 292с.

Статті

Біляєв О. Лінгводидактика: становлення і розвиток //Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні: 1992-2002. Збірник наук. праць до 10-річчя АПН України /Академія педагогічних наук України.- Х: "ОВС", 2002.- Частина 1.-С.310-322.

Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу //Дивослово.- 2006.-№ 7.- С.2-4.

Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання у педагогічному проектуванні // Українська мова і література в школі. - 2004. - № 6. - С. 41-46.

Семенов О. Мовнокомунікативна особистість дослідника: досвід, проблеми, перспективи формування у вищій школі /О.Семенов //Вісник Прикарпатського університету. Серія «Педагогіка».- Випуск XLIX.- Івано-Франківськ, 2013.-С.14-19.

Семенов О.М. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: лінгвоаксіологічний аспект / О.М. Семенов // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. пр. / [редкол. : Н.Г.Ничкало (голова), та ін.; упорядн. : Н.Г.Ничкало , О.М.Боровік, ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. - К. : Богданова А.М., 2013. - 456 с. - С. 153 – 160.

Семенов О. Ніла Волошина: «Основне для вчителя – не вичерпати себе» / О.Семенов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 6. – С.137-141.

Семенов О. Ціннісні пріоритети фахової практики у вищій школі/ О.Семенов // Українська мова і література в школі, 2013.- № 5.-С.42-44

Семенов О.М.Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації /О.М.Семенов //Післядипломна педагогічна освіта як технологія розвитку фахової компетентності //Матеріали Всукраїнської науково-практичної конференції в м. Донецьку, 3-30 жовтня 2013 року /редкол.: О.І.Чернишов та ін. –Т.2.-Донецьк: Витоки, 2013.-С.8-20.

Семенов О.М. Етнокультурна компетентність особистості в реаліях сьогодення: аксіологічні виміри / О.Семенов // Українська література в школі.- 2013.- № 3.-С.15-18.

Семенов О. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної [Текст] / О. Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №9. – С. 2–4.

Семенов О. Медіаосвіта майбутнього вчителя у вищій філологічній школі: досвід зарубіжжя й України / О.Семенов// Українська мова і література в школі, 2013.- № 3.-С.30-38.

Семенов О. Пропедевтична славистична підготовка майбутнього вчителя у вимірах полікультурної компетентності / О. Семенов // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наук. праць /Ред. Н.В.Гузій (відп. ред.).- Вип. 20 (30).-К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013.- Спец. вип. Актуалітети філологічної освіти та науки.-С.191-196.

Семенов О. Іван Павло II: «Пробуджуюте людину в людині»/О.Семенов // Освіта Сумщини.-2013.-№1 (17).-С. 21-25.

Семенов О. Правопис слів із чергуванням голосних і приголосних /Олена Семенов, Юлія Романенко //Дивослово, 2013.-№6.-С.25-29.

Семенов О. Педагогічна майстерність Любові Мацько / О. Семенов // Естетика і етика педагогічної дії. – 2013. – №5. – С. 88-99.

Семенов О. Роль і місце словника у розвитку комунікативної культури особистості дослідника // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти

дорослих НАПН України. – Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. – Вип. 7. – С.159-167.

Семенов О. Енергетика Шевченківського слова у вихованні української мовної особистості / О. Семенов // Українська мова і література в школі. – 2014. – №2 (112). – 64 с. – С. 45–47.

Семенов О.М. Краса вчительської праці у рефлексіях українських і польських педагогів / Порівняльна професійна педагогіка, 2014.- Том 4, випуск 2.- С.137 -142.

Семенов О. Цінності учительської праці в рефлексіях Івана Павла II / Олена Семенов // Українська мова і література в школах України. – 2014. – №2. – С. 33-37.

Фахова підготовка майбутнього вчителя у вимірах крос-культурного діалогу// Порівняльна професійна педагогіка: наук. журнал / голов. ред. Н. М. Бідюк. – К. –Хмельницький : ХНУ, 2014. – № 3 (т. 4)- с.131-138.

Семенов О. Концепт «Людина праці» у рефлексіях майстра професійної педагогіки/ Олена Семенов //Я-концепція Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості: зб. наук. пр./редкол.: І.А.Зязюн (голова), О.М.Отич та ін.; упоряд.: О.М.Отич, О.М.Боровік ; Національна академія педагогічних наук України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.-К., 2014.- С. 496 -503.

Семенов О. М. Науковий наставник як українська мовна особистість / О.М. Семенов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). – Вип. 5 : зб. наукових праць /За ред. академіка Л.І. Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. - С. 273 - 279.

Семенов О.М. Навчальна книга: діалогічна взаємодія і співтворчість учителя й учнів // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014.- №11.-

Семенов О. Наукова робота юного лінгвіста у вимірах педагогічної взаємодії: загальноосвітня школа – Мала академія наук – вищий навчальний заклад – наукова установа / Олена Семенов // Українська мова і література в школі, 2015.- №2 (120). – С. 45–49

Семенов О. М. Педагогічна майстерність учителя-словесника в дослідницьких рефлексіях Ніли Волошиної / О. Семенов // Теорія і методика навчання української літератури: зб наук. праць /Наук. ред. і упорядн. Логвиненко Н.М. – К.: Педагогічна думка, 2015. – С. 209–216.

Симоненко Т. Авторська програма спецкурсу «Дидактична текстологія» (програма для студентів філологічних факультетів) // Українська мова і література в школі. - 2007. - № 2. -С. 43-48.

Симоненко Т. Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів //Українська

мова і література в школі. - 2005. - № 7. - С. 40-43.

Симоненко Т. Ефективні форми та засоби контролю в роботі над формуванням професійної комунікативної компетенції студентів-філологів // Українська мова та література в школі. -2004. -№ 5. -С. 51-54.

Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови // Дивослово. - 1993. - № 5-6. - С. 19-23.

▪ Інформаційні ресурси

- Електронний підручник з сучасної української мови:
<http://www.philolog.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/index.htm>
- Нова мова: <http://www.novamova.com.ua>
- Семенов О.М. Електронний навчально-методичний комплекс "Словесник".
<http://www.children.edu-ua.net>.
- Українська мова: Енциклопедія. —
<http://litopys.narod.ru/ukrmova/um113.htm>
- Українська мова в Інтернеті <http://www.novamova.com.ua>
 - Український тезаурус: http://www.geocities.com/hommah_chorny/
 - Уроки державної мови: <http://mova.kreschatic.kiev.ua/>
 - Урок української: http://www.t.kiev.ua/urok_ukrain/
- Широков В. А., Шевченко І. В., Рабулець О. Г., Костишин М., Пещак М. М. Словники України - інтегрована лексикографічна система. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. - К., 2001. - 1 електрон. опт. диск (CDR)

Питання до іспиту з курсу «Методика викладання української мови»

1. Інноваційні процеси у філології та лінгводидактиці. Комунікативна діяльність як один із ключових об'єктів сучасної лінгвістики.
2. Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя і викладача української мови. Професійна компетентність викладача української мови.
3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет і проблематика курсу. Зв'язок з іншими науками та культурологічними, психолого-педагогічними, мовно-літературними навчальними дисциплінами. Методологічна основа курсу: компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, андрагогічний, контекстний підходи.
4. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики. Історичний аспект викладання лінгвістичних курсів у системі професійної підготовки словесника. Внесок у вітчизняну педагогічну науку К.Ушинського, В.Сухомлинського, С.Чавдарова, Г.Ващенко, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха. Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (А.Білецький, О.Біляєв, О.Горошкіна, Л.Мацько, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентилюк, Л.Струганець).
5. Мовний компонент у галузевих стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти.
6. Освітньо-кваліфікаційна характеристика вчителя української мови і літератури. Навчальний план підготовки вчителів, навчальні і робочі навчальні програми з лінгвістичних дисциплін у вищій школі.
7. Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності студентів-філологів.
8. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі (профіль – українська філологія).
9. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації). Вимоги до лінгвістичних курсів, їхня структура, методологічні принципи побудови, навчальне, розвивальне і виховне значення. Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття.
10. Курс сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного і нефілологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання. Вимоги до культуромовних курсів.
11. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.
12. Завдання і зміст історико-лінгвістичних дисциплін. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».

13. Філологічні дисципліни, що вивчають текст. «Лінгвістичний аналіз тексту» - інтегрований курс, що узагальнює результати лінгвістичних і літературознавчих досліджень щодо художнього тексту.

14. Сутність модульного навчання. Принципи модульного навчання. Кредитно-модульні навчальні програми з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін.

15. Традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання української мови. Методи навчання (активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія). Методи учіння (навчально-пізнавальна діяльність студента, самонавчання, творче використання теоретичних знань). Методи функціональної спрямованості: методи проблемного навчання; активізації слухачів; надання додаткової інформації; контролю; самостійної роботи; виховного спрямування. Методи модульного навчання.

16. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін. Види оцінювання: контрольна, самостійна робота, індивідуальна співбесіда, реферат, есе, доповідь, колоквиум. Побудова запитань, завдань: наукова коректність їх формулювань, глибина проникнення у проблемне поле навчальної дисципліни.

17. Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове. Нетрадиційні форми оцінювання: тестування, рейтингова система, моніторинг. Соціально-психологічні та дидактичні аспекти рейтингу. Модульно-рейтингова система оцінювання навчальних досягнень студентів-філологів. Технологія тестового контролю успішності студентів. Комп'ютерні тестові програми.

18. Лекція з української мови в системі діяльнісного навчання. Відмінності лекції від уроку. Принципи добору науково-навчального матеріалу. Лектор та аудиторія. Лекторська майстерність. Традиційні та інноваційні форми лекцій. Культура слухання лекції.

19. Специфіка і призначення семінарів, методика їх проведення. Види семінарів. Методичне забезпечення семінарських занять. Технологія підготовки до семінарів.

20. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення. Текст як основа практичних занять. Герменевтика як основний метод практичних занять.

21. Лабораторні, індивідуальні заняття, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін. Робота з публіцистичним, науковим, художнім, офіційно-діловим текстом.

22. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.

23. Консультації, їх види і роль у викладанні мовознавчих дисциплін. Заліки, семестровий і державний іспити, їх призначення, види і форми, методика і культура їхнього проведення. захист курсової, випускної кваліфікаційної роботи. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів. Самооцінювання. Педагогічна рефлексія.

24. Поняття педагогічної інноватики. Інноваційні педагогічні методи і технології викладання лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін: технологія формування творчої особистості; технологія навчання як дослідження; технологія особистісно зорієнтованого навчання; технологія розвивального навчання. Технології педагогічного проектування.
25. Науково-методичне і навчально-організаційне забезпечення лінгвістичних і лінгвометодичних курсів. Модель підручника, навчального посібника з мовознавчих дисциплін нового покоління: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки студента, вчителя. Порівняльна характеристика шкільних підручників і навчальних посібників для вищої школи.
26. Додаткові інформаційно-методичні матеріали: роздатковий матеріал до лекції, збірник завдань для самостійної роботи студентів, методичні рекомендації та вказівки, програми дисциплін, плани семінарських занять. Лінгвістичний проект.
27. Електронні лінгвістичні ресурси: зміст, принципи організації та їх використання. Електронний і друкований текст: переваги і недоліки. Гіпертекст. Електронні підручники, посібники, навчальні програми, мультимедійні курси, профільні інтернет-ресурси і методика їх використання на заняттях. Дотримання психологічних і педагогічних вимог щодо структурування, обсягу, компресованості словесного тексту, врахування аудіовізуального сприймання та графічного подання.
28. Методика організації самостійної та індивідуальної роботи студентів з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін. Робота з навчальною, науковою літературою як основна форма самостійної роботи студентів. Конспект, реферат, рецензія, анотація, резюме, огляд, доповідь. Новотека як нова форма організації навчального процесу. Способи перевірки самостійної роботи: звіти про прочитану художню і наукову літературу, відповіді на питання викладача, бесіди з відповідної теми. Поточна, тематична, періодична, підсумкова перевірка самостійної роботи. Усна та письмова форма перевірки знань. Рівні сформованості умінь самостійної роботи студентів.
29. Використання нових інформаційних технологій: для пошуку інформації в мережі Інтернет (використання web-браузерів, користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами); для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, участь в Інтернет-конференціях та Інтернет-семінарах).
30. Організація науково-дослідної роботи студентів. Методика написання курсової, дипломної роботи. Основні лінгвістичні методи дослідження. Наукова стаття як самостійний науковий твір.
31. Культура усного наукового мовлення. Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу. Культура аудіювання доповіді. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу.

32. Місце і завдання практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Освітня, виховна, розвивальна, рефлексивна, діагностико-дослідницька, культурно творча, професійно-орієнтована функції практик.

33. Мета, завдання і зміст педагогічної практики студентів-філологів. Види педагогічних практик. Методичне забезпечення педагогічної практики. Взаємозв'язок педагогічних і навчальних практик. Науково-дослідницька робота практикантів.

34. Позааудиторна робота з мови, її організаційні форми. Лінгвістичні екскурсії. Методика організації та проведення лінгвістичних заходів. Проектування філологічних лекторіїв, свят, фестивалей. Лінгвістичні гуртки. Лінгвістичні виставки. Організація кабінету, творчої лабораторії з лінгвокультури рідного краю.

**Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови

Конспект лекцій

з дисципліни: **«Методика викладання української мови»**

для магістрів 1 курсу

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська / німецька)

Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.01 Українська мова та література

Розроблені:
доктором педагогічних наук,
професором **Семеног О.М.**

Лекція № 1.

Тема: методика української мови у вищій школі як наука і фахова дисципліна.

Мета вивчення: з урахуванням сучасних підходів (особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного, культурологічного, контекстно-розвивального) допомогти опанувати гуманістичні технології проведення занять з лінгвістичних дисциплін для розвитку мовної особистості.

Література:

1. Біляєв О. Методика мови як наука / О. Біляєв // Дивослово. – 2002. – №11. – С.20-50.
2. Гончаренко С.У. Методика як наука / С.У. Гончаренко. – К.-Хмельницький, 2000. – 30 с.
3. Донченко Т. Методика навчання української мови як наука і предмет вивчення у педагогічних ВНЗ / Т. Донченко // Українська мова і література в школі. – 2006. – №7. – С.2-5.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання і оцінювання / наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. – К., 2003. – 261 с.
5. Кіпень В. Викладачі вузів: соціологічний портрет / В. Кіпень, Г. Коржов. – Донецьк, 2001.
6. Мацько Л. І. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу / Л.І. Мацько // Дивослово. – 2006. – №7. – С.2-4
7. Мацько Л.І. Перспективи профільного навчання: програмні засади / Л.І. Мацько, О.М. Семенов // Дивослово. – 2008. – №2. – С.4-9.
8. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2004. – 405 с.
9. Мистецтво бути викладачем : практич. посібник / А. Брінклі, Б. Десантс, М. Флемм та ін. ; за ред. О. І. Сидоренка. – К.: Навч.-метод. центр “Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2003. – 144 с.
10. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал / Л.М. Митина. – М.: Педагогика, 1994. – 135 с.
11. Мова наша – українська: навч.-метод. посібник для вчителя /Л.І. Мацько, О.М. Семенов, Н.Б.Голуб та ін.; за ред. Л.І.Мацько. – К.: Богданова А.М., 2011. – 512с.
12. Наєнко М. Державна мова в українських університетах / М.Наєнко // Освіта України. – 2000. – № 23, 7 червня. – С.6.
13. Остапенко Н. Лінгводидактичні компетентності як основа професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів-філологів/ Н. Остапенко // Українська мова та література. – 2006. – №4. – С.44-48.
14. Потапенко О. І. Лінгводидактика (курс лекцій) / О. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. І. Товкайло, Т. В. Чубань: навч. посібник для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів. – К.: Міленіум, 2005. – С. 268-288.
15. Проблеми особистості вчителя та його фахової підготовки / за ред. М.Євнуха. – К.: Вища шк., 1995. – 153 с.
16. Семенов О. Мовнокомунікативна особистість студента-філолога у сучасній освітній парадигмі / О. Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2010. – № 10. – С. 11-12.
17. Семенов О. Проблеми лінгвістичної підготовки вчителів-словесників у педагогічному університеті / О. Семенов // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 4. – С. 45-49.
18. Симоненко Т. Лінгводидактичні засади формування професійної компетенції студентів філологічних факультетів / Т. Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2006. – №6. – С.38-41.
19. Українська мова: підручник для 10 класу ЗНЗ з навчанням українською мовою: профільний рівень / М.Я. Плющ, В.І. Тихоша, С.О. Караман. – К.:Освіта, 2010. – 416 с.
20. Ющук І. Українська мова як навчальний предмет у вищій школі / І. Ющук // Урок української. – 2001. – №1. – С.32-33.

21. Яворська С.Т. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна / С.Т. Яворська // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии: науч.-метод. сб. – Славянск : СГПИ, 2001. – Вып. IX. – Ч.1. – С.192-202.

План

- 1.1 Інноваційні процеси у мовній освіті.
- 1.2. Викладач української мови: складові професійної компетентності.
- 1.3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна.
- 1.4. Психолого-педагогічні основи викладання української мови у вищій школі.

Основний зміст

1.1. Інноваційні процеси у мовній освіті

Процеси гуманізації та гуманітаризації, глобальні зміни в парадигмі лінгвістичних знань, літературознавстві, філософії, культурології, психології, педагогіці актуалізували потребу розвитку культуромовної особистості вчителя, викладача як головного носія національної мови, культури й духовності у третьому тисячолітті.

Окреслимо основні соціальні фактори впливу на формування української мовної особистості.

Культурологічна парадигма педагогічної освіти. Її мета – підготовка такого фахівця, рівень якого гармонійно поєднує моральну вихованість, освіченість, професіоналізм, розвиток особистості відповідно до духовних цінностей національної та загальнолюдської культури. Йдеться про створення у вищому навчальному закладі такого середовища, в якому поєднуються оновлені й нові гуманітарні дисципліни, нові освітні технології, спрямовані на оволодіння прийомами професійно-педагогічної діяльності, формування наукового світогляду і гуманістичних ідеалів, розвиток моральних якостей, розкриття творчих потенцій особистості.

На формування "людини культури", на розвиток діалогічного спілкування як засобу становлення особистості спрямована концепція М.Бахтіна і В. Біблера. Наскрізною лінією досліджень цих видатних учених виступає ідея діалогічного розвитку культури як способу людського спілкування з прагненням взаєморозуміння.

Актуальна проблема сьогодення – *діалог духовності*. У час кризи комунікативного потенціалу важливо створювати й підтримувати пізнавальний інтерес, повагу до рідної мови, фольклору, художньої літератури.

Взаємозв'язок філології, педагогіки, психології крізь призму "діалогу". Сучасний стан розвитку гуманітарних наук у цілому відзначається дискурсивізацією досліджень. Тенденції гуманізації та інтеграції відчутно впливають на виокремлення текстоцентричної підготовки: запроваджуються інтегровані курси словесності, філологічного аналізу художнього тексту, лінгвофольклору, мета яких – допомогти опанувати духовний досвід людства.

У науковий обіг грецьке слово *philologia*, яке означає «любов до слова», було введено засновником німецької класичної філології Фридрихом-Августом Вольфом (1759 – 1824) у другій половині XVIII століття. Предметом філології науковець називав сукупність відомостей і повідомлень, які знайомлять з діяннями і долями, політичним, науковим і домашнім становищем греків і римлян, їх культурою, мовами, мистецтвом і науками, звичаями, релігіями, національним характером і образом думок, тобто «дослідження давніх писемних творів».

Сучасне поняття «філологія» віддзеркалює кілька значень. Російський учений Сергій Аверинцев достатньо переконливо схарактеризував **філологічний простір** як співдружність гуманітарних дисциплін – лінгвістичної, літературознавчої, історичної та інших, що вивчають історію і сутність духовної культури людства через мовний і стилістичний аналіз писемних текстів. Дослідник указував, що «філологія вбирає у свій кругозір всю ширину і глибину людського буття, насамперед буття духовного, допомагає зрозуміти іншу людину (іншу культуру, іншу епоху)». Академік Дмитро Лихачов констатував: «Філологія... вимагає глибоких знань не тільки з історії мов, а й знань реалій тієї чи іншої епохи, естетичних уявлень про свій час тощо».

У співдружності філологічних наук знаходяться *мовознавство, літературознавство, риторика, джерелознавство* (історико-філологічна наука про джерела писемності), *текстологія* (наука

про зв'язні писемні тексти давньої літератури), *палеографія* (історико-філологічна наука про зовнішній вигляд і письмо стародавніх рукописів з метою їх правильного прочитання та встановлення часу й місця написання), *епіграфіка* (історико-філологічна наука про написи, вирізьблені на твердих матеріалах).

Опанувати все це багатство і тим самим розширити власну мовну картину світу має філолог. Філологічна професія дійсно багатогранна. Такий фахівець суміщає в собі риси лінгвіста, критика, історика, знавця моралі, культури, багатьох гуманітарних, а на сьогодні й природничих наук, тобто все, що може знадобитися для з'ясування суті певного тексту. У зв'язку з цим **Г. Винокур** називав філологію «службою розуміння людини», «мистецтвом читати тексти», а філолога – «майстром, що володіє цим мистецтвом».

У час прискореного ритму сучасного життя й водночас відродження інтересу до особистості як носія складного внутрішнього світу, її унікальності й цінності надзвичайної ваги набуває *психолого-педагогічна підготовка*. Має рацію відома дослідниця В. Семиченко, стверджуючи, що викладач, учитель-словесник – це насамперед психолог, який допомагає дитині засобами рідного слова розібратися у складнощах сьогодення, готує до вступу в життя суспільства.

В активному обігу науковців і практиків з'явилися терміни педагогічна антропологія (), акмеологія професійної освіти (), соціальна андрагогіка (), педагогіка індивідуальності ().

У навчально-виховному процесі набувають перспектив педагогіка вищої школи, педагогічна етика (), педагогічна майстерність, педагогічна психологія, педагогічна аксіологія (), психологія освіти (), психологія професії (), мета яких – реалізація технології педагогіки співпраці з учнями. Основою цих педагогічних технологій є особистісно-діяльнісний підхід, особистісно-розвивальне навчання, естетичне ставлення до людей, навколишнього світу, культури.

Тенденції в розвитку мови. Слушним є зауваження С.Гатальської, що лінгвістика з другої половини ХХ століття перетворюється на філософсько-психологічну теорію людського мислення і спілкування, стає наукою про сутність людини, структуру її досвіду, способи взаємодії зі світом культури. Динаміка мовних змін у суспільстві, гуманізація, антропоцентризм сучасної освіти, загострення уваги до проблем "суспільство" ↔ "мова", нагальна потреба аналізу їх взаємовідносин, розвиток міжмовної комунікації, процеси взаємопроникнення окремих галузей науки привели до появи нових чи відродження забутих дисциплін, виокремлення соціо-, психо-, етно-, прагмалінгвістики, лінгвофілософії, комунікативної, когнітивної лінгвістики, неориторики.

В умовах розвитку глобальної взаємодії та інтеграції відповідно до сучасної соціолінгвістичної парадигми одним із пріоритетних напрямів підготовки у вищій школі є вивчення слов'янських і неслов'янських мов. Ініціативи представників європейських країн у виробленні єдиних стандартів набули певної завершеності в «Загальноєвропейських рекомендаціях мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання». Ці Рекомендації пропагують застосування діяльнісно-орієнтованого підходу до вивчення мови. Головна увага в освітньому документі спрямовується на комунікативні стратегії, зокрема, розвиток практичних мовних знань і вмій, мульти- і плюрилінгвізм (володіння кількома мовами), а також на культурний фон, в якому функціонує мова. Рекомендації Ради Європи визначають, чому мають навчитися ті, хто оволодіває мовою, щоб користуватися нею для спілкування, які вмійня необхідно вдосконалювати.

Посилення етнокультурознавчої складової. Потреба введення елементів етнокультурного шару мовного матеріалу до навчальних програм детермінує зміну звичних поглядів на етнолінгвокультурну підготовку фахівців. Звернення до етнолінгвістичного, українознавчого матеріалу впродовж усього періоду вивчення філологічних, психолого-педагогічних дисциплін, здійснення науково-дослідної діяльності сприяє усвідомленню національно-культурної специфіки мовної поведінки як українського, так і інших народів, виховує повагу й поцінування традицій і звичаїв. Однак переважна більшість підручників, навчальних посібників для вищої і середньої школи не враховують етнолінгвокультурні потреби, далеко недостатньо уваги приділяють роботі з національно-культурними текстами щодо спостереження за функціонуванням у них національно орієнтованих мовних одиниць.

Тенденції дослідницької культури педагога. Динамічна зміна прагматичних меж наукового дискурсу впливає на формування креативної мовної особистості педагога-дослідника, котрий повинен мати розвинуте чуття наукової мови, мовний смак, здійснює толерантне наукове спілкування українською мовою. Сьогодні заактуалізовує слова І. Огієнка про те, що "наука чужою мовою не пускає в людині глибокого коріння".

Сучасні інформаційні технології у вищій філологічній школі. Завдяки сучасним комп'ютерним програмам, електронним словникам та практикумам розвиток мовної культури педагога може відбуватися й технологічно. Сьогодні в онлайн-варіанті розроблені чотиритомний "Етимологічний словник української мови", "Словник синонімів", "Енциклопедія української мови", тритомний "Атлас української мови", з'явився лазерний диск "Словники України", багатотематичний російсько-українсько-англійський тлумачний словник. Мультимедійними розробками наповнюються сервери вищих навчальних закладів.

1.2. Викладач української мови: складові професійної компетентності

Зі зміною ціннісних орієнтирів і залученням, зокрема до вивчення мови таких галузей, як семіотика, прагматика, психологія, розширюється і доповнюється спектр функціональних обов'язків викладача-лінгвіста, котрий опікується професійним становленням учителів-словесників. В освітанських колах його почесно величають носієм гуманітарної культури, менеджером, психологом, знавцем лінгвістичних законів і лінгводидактичних тонкощів, майстром живого педагогічного слова. Однак передусім особистість лінгвіста має відзначатися «українською елітарністю» (Л.Мацько).

Відповідно до Закону "Про вищу освіту в Україні" викладач проголошується особою, яка за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займається педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною. Згідно з цим нормативним документом до викладача вищого навчального закладу висувуються такі вимоги:

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію;
- забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у повному обсязі освітньої програми відповідної спеціальності;
- дотримуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прививати їм любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України;
- дотримуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу.

Отже, викладач вищої школи – це професіонал, котрий має ґрунтовну загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну і методичну підготовку, займає гуманістичну педагогічну позицію, володіє дослідницькою культурою, навичками ораторського і ділового стилю спілкування, тобто є творчим майстром-комунікатором, має психолого-педагогічні знання, розвинене мовне чуття, а також універсально освічений, ерудований, інноватор, інтелігент.

Сьогодні йде мова про викладача-консультанта, партнера, наставника, який "тримає себе у формі", живе в режимі неперервної самоосвіти. Кожне його заняття – це "відкриття нового", своєрідний "майстер-клас", зорієнтований на співтворчість і співроздуми викладача і слухачів. Лекція – форма самовираження викладача як ученого, "занурення" у ключові теми, проблеми навчального курсу. Семінари і практичні заняття спрямовані на формування і перевірку вмій систематизувати, розмірковувати, аргументувати. Це напружена інтелектуальна праця кожної хвилини часу, відведеної на навчання.

Професійну компетентність викладача української мови визначаємо як інтегральну особистісну якість, що зумовлює готовність до педагогічної діяльності.

Серед професійних рис викладача називають розвинену методологічну рефлексію, наукову ерудицію, дотримання гуманістичних принципів. Однак така якість сприймається і засвоюється не сама собою, а тільки втіленою у живий образ конкретного викладача, доцента, професора,

наукового керівника, що виявляється в діалогах довірливого спілкування наставників зі студентством. Для педагогічної роботи потрібний «особливий склад душі, духовність, зрощена на аристократичному морально-етичному кодексі, якою володіли представники старої інтелігенції» (Л.Мацько). Ідеться також і про чесність, порядність, інтелігентність, вихованість, ентузіазм і відданість справі, самостійність і незалежність, авторитетність, патріотизм. А ще високий рівень громадянської самосвідомості, залучення до важливих гуманітарних проблем, постійний пошук істини, почуття власної гідності, соціальна відповідальність, правдивість.

У цьому контексті зростає вага методологічної компетентності як невід'ємної складової професійної компетентності викладача. Це загальнонавчальна підготовленість і здібність людини до виконання завдань і обов'язків з оволодіння певним рівнем освіченості. Розвиток методологічної компетентності «активізує творчий потенціал особистості, піднімає її діяльність на більш високий ступінь, забезпечує активно-діяльнісне сходження людини у професійне середовище» (Т.Браже).

Умовою формування *методологічної компетентності* виступає дослідницька культура. Сьогодні зростає необхідність у дослідницьких лабораторіях, де науковий наставник формує вміння майбутніх викладачів виконувати пошукову, бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних технологій, інтерпретувати різні концепції і теорії, проводити науково-педагогічний експеримент, творчо осмислювати аналізований матеріал.

Викладач як суб'єкт науково-дослідницької діяльності усвідомлює потребу в опануванні системи понять про мовлення: мовленнєва діяльність, мовленнєвий вчинок, переконливе мовлення, мовленнєва конфліктологія, мовленнєва агресивність. Опитування викладачів свідчить про таку проблему сьогодення, як культура слухання. Фахівці наголошують на виникненні нової галузі науки – риторики слухання, що охоплює не лише способи високого ступеня розуміння, а й здатність захиститися від мовленнєвих маніпуляцій співрозмовника.

Для успішного професійного діалогу важливе дотримання таких комунікативних компонентів мовлення, як змістовність, точність, логічність, правильність, стислість викладу думок, доказовість, коректність та доречність вживання термінів, чистота мови, виразність, спрямованість на особистість. До цього слід додати також елітарність як втілення вишукано-прекрасного мовлення, загальної культури, збагачення знань на основі насамперед авторитетних джерел, словників, довідників, високий мовний самоконтроль, глибоке пошанування співрозмовників.

Приємне враження на слухачів справляє змістовна, барвиста, образна, виразна і зрозуміла мова. Важливу роль при цьому відіграє різноманітність тональних рисунків, чистота й ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, а також емоційна насиченість фрази і сугестивність (здатність голосу навіювати емоції та впливати на поведінку адресата). Чітка вимова слів указує на внутрішню дисципліну, нечітка і "розпливчаста" – свідчить про невпевненість; занадто голосне і квапливе мовлення створює враження, що ви намагаєтеся нав'язувати свою позицію, а занадто тихе й уповільнене мовлення іноді заважає сприйняттю смислу думки.

Отже, невід'ємною ознакою професійної діяльності викладача є *мовнокомунікативна компетентність*, сформована система професійних комунікативних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення.

Пріоритетною для викладача вищої школи стає його *психолого-педагогічна компетентність*, що ґрунтується на знанні природи проблем освіти, її методології, психологічних законів індивідуальних відмінностей студентів, теоретичних основ педагогічної діяльності, на розумінні педагогічних принципів освітньої діяльності, механізмів, що сприяють саморозвитку людини, відповідальності за свою діяльність, саморегуляції, вдосконаленню культури життєвого самовизначення. *Педагогічна компетентність* передбачає розвиток умінь проектувати педагогічну діяльність, здійснювати науково-педагогічне спілкування з навчальною дисципліною, керувати пізнавальною діяльністю студентів, створювати і згуртовувати колектив з метою вирішення освітніх завдань, планувати, контролювати і коригувати власну діяльність тощо. В основі *психологічної компетентності* – знання загальної, вікової, соціальної,

педагогічної психології, психічних процесів, пам'яті, мислення, мовної діяльності, уміння визначати рівень і мотиви розвитку особистості, формувати ціннісне ставлення до пізнавальної діяльності, здатність вибудовувати стосунки зі студентами на основі ціннісних орієнтацій, досвіду творчої діяльності.

Підгрунтя *методичної компетентності* складають знання методологічних і теоретичних основ методики навчання, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміння виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну та ін.), уміння власним прикладом прилучити студентів до співтворчості і співміркування.

1.3. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна

Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах – це педагогічна прикладна наука, що має свій предмет, завдання й методи дослідження.

Метою курсу є підготовка магістрів до виконання обов'язків викладача лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Завдання курсу:

- з'ясувати зміст і структуру циклу лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах, курсу української мови у профільних класах загальноосвітньої школи, в освітніх закладах нового типу;
- розширити, поглибити набуті знання про вчених у галузі лінгвістики і лінгвометодики;
- сформуванню вміння планувати навчально-виховний процес у вищих закладах освіти і профільних класах загальноосвітньої школи, створювати програмно-методичне, дидактичне забезпечення (навчальні програми з лінгвістичних курсів, зокрема кредитно-модульні, виготовляти дидактичний матеріал, впроваджувати засоби педагогічної діагностики рівня знань, умінь і навичок студентської та учнівської молоді);
- охарактеризувати основні форми занять з лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням модульно-рейтингового навчання;
- простудіювати особливості організації та керівництва самостійною навчальною і науковою діяльністю студентів, учнів профільних класів загальноосвітньої школи (профіль – українська філологія), освітніх закладів нового типу;
- дослідити можливості фахових практик для розвитку мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій студентів філологічних факультетів вищих навчальних педагогічних закладів,
- сформуванню вміння проводити лінгвістичні і лінгвометодичні дослідження;
- виховати відповідальне ставлення до професії викладача, прагнення постійно займатися самоосвітою, саморозвитком, самовдосконаленням.

Зміст курсу тісно пов'язаний з іншими навчальними дисциплінами, насамперед мовознавством, літературознавством, риторикою, стилістикою, психологією, педагогікою вищої школи тощо.

Мовознавство, літературознавство допомагають визначити зміст курсу. Педагогіка вищої школи обґрунтовує зміст і завдання вузівської освіти й виховання, допомагає визначити найбільш результативні принципи, методи, форми, засоби навчання, сприяє правильному відбору ілюстративного матеріалу, забезпечує зв'язок із шкільним курсом. Психологія накреслює оптимальні шляхи навчання студентів з урахуванням їхніх психологічних особливостей, умотивовує доцільність використання методів, засобів навчання.

1.4. Психолого-педагогічні основи викладання української мови у вищій школі

Фахівці слушно відзначають, що **студентський вік**, або вік ранньої дорослості, – це період досить відповідального й визначального в багатьох випадках цього етапу життя. Саме в цей час відбувається інтенсивне становлення і певна стабілізація характеру, наявне стрімке зростання фізичного й розумового розвитку, зміна ціннісних орієнтацій, проходить максимальна активізація пізнавальної діяльності, накопичення інтелектуального потенціалу, збагачується оперативна пам'ять, увага, підвищується рівень самостійності, незалежності.

У цей період починається пошук свого "Я" у світі професій, вироблення власного світогляду, визначення власної самобутності й унікальності, глибоке усвідомлення громадянства, належності до культури, ідентичності з народом.

Задатки або нахили – це природні, спадкові психологічні властивості індивіда, своєрідна передумова розвитку здібностей. При аналізі здібностей або хисту спираємося на їх характеристику, подану Г.Костюком як "сплаву" природжених особливостей нервової діяльності та її прогресивних змін, зумовлених обставинами життя й виховання. Обдарованість, за Г.Костюком, П.Білоусом, трактуємо як індивідуальну своєрідність особливої комбінації загальних і спеціальних здібностей людини, цілого комплексу психофізіологічних процесів і станів, які створюють сталий рівень реалізації можливостей, бажань, інтересів індивіда.

Для вчителя української мови та літератури важливими є широкий філологічний кругозір, філологічний стиль мислення, мовні, літературні, педагогічні здібності, набуття мовленнєвого досвіду, тобто практичне, вільне володіння мовою, мовна індивідуальність, виразне мовлення, гарна дикція, вимова.

Мовні здібності, визначені О.Леонтьєвим як сукупність психологічних і фізіологічних умов, що забезпечують засвоєння, відтворення й адекватне сприйняття мовних знаків мовного колективу, об'єднують здібність аналізувати мовні явища, лінгвістичну спостережливість, мовне чуття і пам'ять.

Мовне чуття (інтуїція), або "дар слова" (за К.Ушинським), аргументовано трактує Л.Струганець. На її думку, це вироблена мовною практикою здатність мовця орієнтуватися в мовних явищах, інтуїтивно вибираючи ті нормативні мовні елементи, які найбільше відповідають завданням і умовам комунікації. Практика підтверджує: мовне чуття – основа успішного оволодіння мовою, набуття комунікативних умінь. На формування мовного чуття, стверджує І.Аненський, впливають об'єктивні (цінності мовлення) і суб'єктивні (вроджене сприйняття національно-художньої мовленнєвої стихії) чинники.

Невід'ємними складовими **мовної індивідуальності** виступають, за Л.Паламар, мовна свідомість і самосвідомість, національний характер, національно-культурні традиції, культура мови, мислення, почуттів, поведінки особистості.

Майбутньому вчителеві української мови і літератури важливо вміти формувати художній смак як здатність особистості визначати естетичну цінність художніх творів, виявляти власне ставлення до них. Педагогічні здібності вчителя через призму таких складових, як любов тих, кого навчають, прагнення прищепити учням любов до мови і літератури, витримка, педагогічний такт, спостережливість, гнучкість мислення, володіння методами навчання предмета, інтерес до внутрішнього світу особистості, здатність до співпереживання, а також самоосвіти, самовираження і саморозвитку "віддзеркалюють" гуманістичну спрямованість, творчий потенціал особистості.

Невід'ємними здібностями майбутнього педагога-словесника виступають здібності до викладання: здатність виявляти істотне в мовних явищах, інтерпретувати літературний твір, розкривати його художні особливості, створювати проблемні ситуації, методично врізноманітнювати навчальний матеріал тощо.

Вагоме місце у структурі вимог до майбутнього вчителя української мови і літератури займають **творчі здібності**, серед компонентів яких виступають психологічна готовність до творчої праці, високий рівень індивідуального розвитку, критичність і самокритичність мислення, здібність генерувати нестандартні ідеї, приймати оригінальні рішення, наполегливість у досягненні мети. Аналізуючи цей аспект, спираємося на фундаментальне дослідження відомого українського педагога С.Сисоєвої, котра педагогічну творчість визначає як емоційно забарвлену особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію вчителя й учня, яка зумовлюється психолого-педагогічними та соціальними умовами й забезпечує подальший творчий розвиток особистості учня і рівня творчої діяльності вчителя.

Для розвитку здібностей, педагогічної обдарованості значну роль відіграє макросередовище, в якому виховується майбутній учитель-словесник: визначення цінності особистості студента, дотримання в навчально-виховному процесі гуманного, демократичного стилю спілкування,

особистісно-зорієнтованого та індивідуального підходів до студентів, співробітництво та співтворчість педагога та студента, впровадження в навчально-виховну практику передового педагогічного досвіду, використання інноваційного навчально-методичного забезпечення, проблемного, інтерактивного навчання.

Питання для самостійної роботи:

1. Порівняйте й прокоментуйте поняття “методика як наука”, “методика як предмет навчання” на основі праць О. Біляєва, С. Гончаренка, Т. Донченко, С. Яворської. Поміркуйте, чим відрізняються поняття “методика навчання мови” і “лінгводидактика”.
2. Як Ви усвідомлюєте суспільне значення своєї майбутньої педагогічної професії?
3. Які риси характеризують викладача української мови? Відповідь мотивуйте, використовуючи структуру педагогічної майстерності, зроблену А. Кузьмінським, дайте характеристику професійних якостей улюбленого викладача української мови.

Педагогічна майстерність				
Морально-духовні якості	Професійні знання	Соціально-педагогічні якості	Психолого-педагогічні уміння	Педагогічна техніка
гуманістична мованість; національна свідомість; інтелігентність; життєві ідеали; совісність; чесність; об'єктивність; толерантність	навчального змісту; анатомії і фізіології людини; психології; педагогіки; методики навчання	організаторські якості; витримка; терпеливість; принциповість; наполегливість; оптимізм; чуйність; творчий склад мислення; увага; тактовність.	конструктивні; комунікативні; дидактичні; перцептивні; сугестивні; пізнавальні; прикладні; володіння мовами; володіння технікою.	зовнішність; володіння мовою, жестом, мімікою; культура мислення; дотримання часу, ритму, темпу; культура спілкування; дидактичні уміння; володіння своїми навчальними засобами

Лекція № 2.

Тема: Українська мова у профільній філологічній школі.

Мета вивчення: з'ясувати зміст мету, завдання, зміст профільного навчання української мови, специфіку навчання української мови крізь призму діалогу особистостей, професійну зорієнтованість підручника з української мови для старшої школи.

Література:

1. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть / В.П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – №1. – С.11-17.
2. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе/ С.И. Архангельский. – М.: МГУ, 1974. – 208 с.
3. Боллюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти / Я.Я.Боллюбаш. – К.: Компас, 1997.
4. Возрастные возможности усвоения знаний / под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М., 1966.
5. Волосова О. Культурно-освітня ситуація в країні й викладання української мови у вищій школі / О.Волосова // Українська мова і література в школі. – 2005. – №6. – С.36-39.
6. Глуховцева К. Д. Складні питання сучасної української літературної мови. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / К. Д. Глуховцева / Державний заклад «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ, 2008. – 260 с.
7. Девдера М. Від антропоцентричної лінгводидактики / М. Девдера // Дивослово. – 1997. – №7. – С.62-64.
8. Дмитриевская И.В. Текст как система: понимание, сложность, информативность / И.В. Дмитриевская. – Иваново, 1985.
9. Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі / В.Ф. Дороз : навч. посібник – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 176 с.
10. Загнітко А. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум / А. Загнітко : наук.-навч. посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 289 с.
11. Карпенко Ю.А. Принципы изучения словарного состава русского языка в высшей школе / Ю.А. Карпенко // Пути улучшения подготовки учителя русского языка: сб. статей из опыта работы. – К.: Рад. шк., 1984. – С.72-76.
12. Колегаева И. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. Колегаева. – Одесса, 1991.
13. Коротеева-Камінська В.О. Викладання української мови та українознавства у вищих навчальних закладах (історичний аспект) / В.О. Коротеева-Камінська: навчальний посібник. – К.: Професіонал, 2006. – 304 с.
14. Любашенко О. Українська мова як мова навчання та дисципліна у вищій школі // О. Любашенко // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 7. – С. 39-42.
15. Мацько Л. Українська мова у вищій школі України / Л.Мацько // Дивослово. – 1996. – №11. – С.24-26.
16. Мацько Л.І. Українська мова: 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія / Л.І. Мацько, О.М. Семеног. – Суми : РВВ СОШПО, 2010. – 82 с.
17. Мова наша – українська: навч.-метод. посібник для вчителя / Л.І.Мацько, О.М.Семеног, Н.Б.Голуб та ін. ; за ред. Л.І.Мацько. – К.: Богданова А.М., 2011. – 512 с.
18. Семеног О. Проблеми лінгвістичної підготовки вчителів-словесників у педагогічному університеті / О. Семеног // Українська мова і література. – 2005. – № 4. – С.45 – 49.
19. Симоненко Т. Реалізація у ВНЗ основних принципів навчання мови / Т. Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2002. – №8. – С.53-55.
20. Стельмахович М. Етнопедагогічні основи методики української мови / М.Стельмахович // Дивослово. – 1993. – №5-6. – С.19-23.

План

- 2.1. Мета, завдання, зміст профільного навчання української мови.
- 2.2. Навчання української мови крізь призму діалогу особистостей.
- 2.3. Професійна зорієнтованість підручника з української мови для старшої школи.
- 2.4. Професійно орієнтовані виховні заходи у старшій школі.

Основний зміст

2.1. Мета, завдання, зміст профільного навчання української мови

Мета профільного навчання української мови полягає в формуванні інтелектуально розвинутої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багаті мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та діяльнісно їх реалізовувати.

Завдання профільного навчання української мови:

– *виховання громадянина і патріота Української держави*, формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти;

– *розвиток інтелектуально-креативних здібностей школярів*, їх інтересу до вивчення української мови, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; виховання потреби, занурюючись у світ українського слова, безперервно вдосконалювати власне мовлення;

– *формування мовних і лінгвістичних компетенцій* учнів, зокрема:

- поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів, інтелектуалізація мовлення учнів, актуалізація їх лексичної, семантичної, граматичної компетенцій, вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного кругозору, формування вмінь використовувати набуті знання при роботі з мовним матеріалом, послуговуватися багатством мови у своєму мовленні;

– *формування мовленнєвих комунікативних компетенцій*, зокрема:

- шляхом поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему української мови, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності;

- оволодіння вміннями сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх щодо нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність;

– *формування вмінь і навичок переконливо викладати свої думки*, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету; працювати з різними типами текстів, зокрема з кібературою, з мовними формами різних жанрів, стилів і підстилів; оволодіння інтерактивними методами навчання;

– *формування лінгвокультурознавчої компетенції* через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури, концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до інших етносів, їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії;

– *формування дослідницької компетенції*, вдосконалення вмінь і навичок самостійної філологічної роботи з науково-навчальним текстом, різними джерелами наукової, довідкової інформації з лінгвістики, зокрема електронними, розвиток умінь інформаційної переробки тексту.

З метою реалізації цих завдань шляхом застосування текстоцентричного підходу посилюється увага до інтегрування теоретичних і прагматично-орієнтованих розділів курсу сучасної української літературної мови (фоностилістика, стилістична лексикологія, граматична стилістика, стилістика і культура мовлення, риторика), до ширшого використання нових освітніх технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, науково- і навчально-популярних посібників, довідниково-енциклопедичних, комп'ютерних засобів.

Зміст профільного курсу являє собою єдність процесу поглибленого засвоєння основ лінгвістики, мовних одиниць сучасної української літературної мови, теорії мовленнєвої діяльності, процесу формування вмінь нормативного, доцільного, оптимального використання мовних засобів у різних сферах і ситуаціях спілкування.

У процесі профільного навчання у старшій школі з *лінгвістичних* компетенцій (орфоепічної, орфографічної, фонологічної, семантичної, граматичної і лексичної) бажано особливо актуалізувати *лексичну* (лексикон), *семантичну* (семантикон) і *граматичну*. Опанування інших компетенцій (орфоепічної, орфографічної, фонологічної), засвоєних у попередніх ланках навчання і таких, що стали уміннями, продовжується, але функції такого навчального матеріалу ширші, вони багатоаспектні, зі зміщеними акцентами на складних орфограмах і пунктограмах.

Більше уваги пропонується приділяти *соціолінгвістичній і прагматичній* компетенціям (прагматикону), зокрема лінгвістичним маркерам соціальних стосунків, етномовним універсаліям, мовним етичним формулам, стилям, підстилям і профільним мовним жанрам, що сформувалися на профільній інформації, її понятійному змісті та каналах передачі.

Ступінь інтелектуально-психологічної готовності учнів старшої школи й успішно засвоєний ними зміст мовної освіти в ранній дошкільній, початковій і середній основних ланках навчання дає підстави вважати, що старшокласники вже опанували перший рівень мовної культури – рівень правильності, тобто оволоділи необхідним загальномовним лексичним складом літературної мови, орфоепічними, орфографічними і пунктуаційними навичками, граматичними нормами словозміни, словотворення та побудови речень. Це означає, що старшокласники мають гарну перспективу для повного оволодіння наступними рівнями мовної освіти і культури, які також започатковані на попередніх етапах навчання. Це рівні незалежного і компетентного (автономного) користувача мовою.

Невід'ємною складовою навчального курсу української мови є *лінгвокультурознавча компетенція*. Вивчення лінгвокультури спрямоване на усвідомлення мови як національно-культурного феномену, розширення знань про взаємозв'язок розвитку мови, історії та культури народу, вдосконалення етикетних норм мовленнєвого спілкування, пізнання культури рідного народу в "діалозі" з іншими слов'янськими та неслов'янськими культурами. Ознайомлення з цариною народних традицій, фольклорних жанрів, національною літературою формує уявлення учнів про шлях духовно-культурного розвитку рідного народу, особливості його ментальності, самобутність української культури. Через емоційне переживання, пізнання моральних норм і культурних цінностей школярі готуються до подальшого самостійного спілкування з мистецтвом слова, відбувається їх індивідуально-творчий саморозвиток.

Визначені завдання реалізуються через мовну, лінгвістичну, мовленнєву (комунікативну), соціокультурну, діяльнісну (стратегічну) змістові лінії Державного стандарту з української мови.

Мовна змістова лінія представляє собою системний виклад сучасної української літературної мови з урахуванням внутрішньорівневих, міжрівневих і міжпредметних зв'язків. Провідними у вивченні мають бути семантичний і функціональний аспекти, що передбачають посилення уваги до значення і функцій мовних одиниць. Зокрема синтаксис повторюється на морфологічній основі; цілісність і системність знань і вмінь з пунктуації забезпечується широким зверненням до тексту, увагою до авторської пунктуації, складних випадків застосування пунктуаційних правил.

Лінгвістична змістова лінія спрямована на формування і розвиток мовно-мислительних здібностей та вмінь учнів поглиблено опрацьовувати теоретичні питання мовної структури, творчий доробок учених-лінгвістів, письменників, діячів культури та представлення їх як

висококультурних мовних особистостей, аналізувати мову фольклорних і художніх творів, літературознавчих, історичних, географічних та інших текстів, виконувати завдання на мовне вправління, творчі завдання, ознайомлювати з методикою науково-дослідницької роботи з етнолінгвістики, мовного родинознавства, лінгвокраєзнавства.

Мовленнєва (комунікативна) змістова лінія спрямована на формування і розвиток мовленнєво-мислительних здібностей та вмінь: формування вмінь переконувати, спростовувати чужі аргументи, обґрунтовувати власну позицію з наведенням системи аргументів; відповідно до поставленої мети здійснювати цілеспрямований пошук інформації у джерелах різного типу та критично оцінювати її достовірність; робити висновки з прочитаного або почутого; аналізувати мову окремих персонажів, промови визначних діячів минулого і сучасності, коментувати особливості мови інформаційних відеороликів та відеосюжетів; володіти основними видами публічних виступів (висловлювання, монолог, дискусія, полеміка), вичитувати (редагувати) текстові зразки, конструювати виступи, діалоги і полілоги.

Соціокультурна змістова лінія є інтегративною, реалізується в системі навчальних тем з етно-, соціолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраєзнавства, текстів і усних висловлювань, які віддзеркалюють національну культуру українського народу та подають кращі зразки світової культури. Провідним постає розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, моральних переконань, активізація пізнавальної діяльності учнів, відчуття прекрасного, збагачення словникового запасу, формування особистісних переконань, вигранення власного духовного світу. Соціокультурна змістова лінія спрямовується на формування вмінь виконувати історико-культурологічні коментарі до національно-культурних лексем, проводити етнолінгвістичне дослідження, укладати мовні, літературно-краєзнавчі альбоми етнографічних районів України; вилучати соціокультурну інформацію з різних джерел, опановувати різні способи збирання, узагальнення, систематизування лінгвокультурної інформації, працювати з центрами української культури, готувати тематичні екскурсії, зустрічі, олімпіади, вікторини, ігри, конкурси, укладати тематичний словник-тезаурус.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія за Державним стандартом реалізується паралельно у мовленнєвій (комунікативній) і соціокультурній змістових лініях, збагачується за рахунок прагматичної лінгвістики. Змістова лінія спрямована на формування вмінь виконувати завдання на мовне вправління (різноманітні вправи, тести, написання статей, складання конспектів, анотацій, рецензій на усні й письмові тексти, інтерв'ю, нарисів, резюме, відгадування мовних загадок, ребусів, кросвордів, участь у мовних іграх, конструювання лінгвістичних задач тощо); творчі завдання (написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, замальовок, пейзажних портретів, оповідей у народнорозмовній манері, розповідей різного типу, переказів з творчим завданням; моделювати ситуації; виконувати проблемно-пошукові завдання; брати участь у рольових іграх, у роботі в групах, у парах; складати проекти різної тематики, що продукуються з застосуванням групових форм навчання; здійснювати самостійну пошукову роботу на основі фахових філологічних та методичних журналів, передач радіо і телебачення, філологічних, лінгвістичних Інтернет-сайтів, електронних словників, довідників, Web-сторінок мовознавців й укладати власну електронну бібліотеку; брати участь в учнівських конференціях, пресконференціях, Інтернет-конференціях; конкурсах, громадсько-політичних заходах, в організації свят рідної мови, мовних вікторин, у роботі наукових гуртків та проблемних груп філологічного профілю, готувати реферати, дидактичні матеріали за дорученням учителя, здійснювати мовну консультативну допомогу учням середніх класів. Учням пропонуються також завдання творчого характеру для самоаналізу і самооцінювання та для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови.

З метою виконання пошуково-дослідницьких, творчих завдань учень поетапно планує, а потім здійснює, коректує, конкретизує, моделює, прогнозує власну діяльність, добирає переконливі аргументи чи спростовує наявні для доведення власної думки, вміє застосовувати набуті вміння в різних життєвих і навчальних ситуаціях спілкування, доцільно користується комунікативними стратегіями та стратегіями співпраці.

Навчання української мови забезпечує реалізацію як внутрішньопродметних (міжрівневих), так і міжпродметних зв'язків, створює передумови для усвідомлення художньої літератури як мистецтва слова, закладає основи, важливі для опанування іноземних мов та інших шкільних предметів гуманітарного та негуманітарного циклу. Важливою складовою шкільного курсу виступає лінгвістичний аналіз тексту.

Відповідно до поданих вище компетенцій та з урахуванням мовної, лінгвістичної, мовленнєвої (комунікативної), соціокультурної, діяльнійсної (стратегічної) ліній, що тісно взаємопов'язані, структурується зміст навчального матеріалу програми.

2.2. Навчання української мови крізь призму діалогу особистостей

Людиноцентризм і дитиноцентризм як невід'ємна риса гуманістичної концепції освіти мають пронизувати навчально-виховний процес загальноосвітньої школи. Це означає звернення до розуму й душі. Окреслені завдання актуалізують увагу до особистостей учителя й учня, які «ведуть освітньо-культурний діалог за критеріями: знання, мистецтво комунікації, новітні технології, духовне проникнення в сутність предмета, явищ, речей; ціннісні відношення та нові смисли, – ставлячи реальні й раціональні акценти» (Л.Мацько). У такому діалозі, слушно зауважує психолог Т.Щербан, поєднуються «дві позиції розуміння, два рівноправних голоси; у двоголосому слові, в репліці інша думка так або інакше враховується: на неї реагують або передбачають, вона переосмислюється або переоцінюється».

У час розширення «горизонтів бачення людиною світу і себе в ньому» діалог соціокультурних індивідуальностей насамперед важливий для старшої профільної школи. Саме на цьому етапі знання, набуті на попередніх етапах, перетворюються в дію, а результатом її є «міцні навички та шляхетна поведінка» (Л.Мацько). Роль української мови в цьому процесі є особливою: йдеться і про комунікативний простір навчально-виховного закладу в цілому, і про мову навчальних предметів, і, власне, предмет профільного навчання.

Однак, як показує аналіз шкільної практики, мовне навчання не стимулює вільне володіння мовою. Причинами вважають ігнорування особистісного досвіду і "культури Майстра" (М. Бахтін); пріоритет педагогічного впливу над педагогічною взаємодією; переважання монологічних форм і методів над діалогічними; недооцінку духовно-моральних цінностей мовно-літературних предметів у виробленні системи переконань та ціннісних орієнтацій. Натомість убогість слова, за В.Сухомлинським, веде до убогості думки, а убогість думки – до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної товстошкірості.

Ефективною формою педагогічної взаємодії, співпраці, співтворчості та взаємозбагачення вчителя й учнів у навчанні української мови виступає освітній діалог мовних особистостей. Важливою для нашого дослідження є наукова позиція Т.Щербан. Психолог наголошує: навчальне спілкування має бути розбудоване в системі тріади "суб'єкт – предмет – суб'єкт". Її ефективність визначається віковими можливостями учнів і специфікою змісту навчального предмета, що має суттєво сприяти розвитку творчих здатностей суб'єктів учіння.

Відповідаючи на суспільні запити формування людини з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, з готовністю до інноваційного типу діяльності, профільне навчання реалізує компетентнісний, функціонально-діяльнійсний та особистісно орієнтований підходи.

Щоб сформувані в учнів такі мовно-фахові якості, носієм цих якостей і незаперечним взірцем повинен бути насамперед сам педагог. «...Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця, що проникає в характер, – писав К.Ушинський, – навчання не можливе. Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна сформувані характер. Причини такого морального магнетизування приховані глибоко в природі людини».

Педагог має бути не лише знавцем лінгвістичних законів і літературних тонкощів, а й психологом-практиком, майстром діалогічної взаємодії, що ґрунтується на педагогічному оптимізмі, відкритості, ширості і природності у спілкуванні, сприйнятті учнів як партнерів, прагненні до духовного взаємозбагачення і доказу істинності знань. Діалог, у процесі якого

відбувається обмін не тільки знаннями, а й особистісними смислами, співпраця і співтворчість, знижує тривожність, стимулює розвиток позитивної “Я – концепції”, забезпечує гуманістичний, демократичний стиль спілкування в системі “учитель – учень” (Г.Салашенко). Саме така мовна особистість учителя спроможна формувати мовну особистість учня, рівні й етапи якою окреслені в теоретико-гносологічній моделі Ю.Караулова.

Вербально-семантичний рівень (внутрішній лексикон особистості), представлений у мовній свідомості у вигляді лексико-семантичних груп, граматичних засобів, словосполучень і речень, – це рівень володіння повсякденною мовою на основі знань мовної системи. У психологічному плані учень повинен виявлятися насамперед як емпатійна особистість, уміти здійснювати рефлексивну діяльність.

Лінгво-когнітивний рівень представлений тезаурусом особистості. Його одиницями виступають поняття, слова-символи, образи, уривки фраз, які виформовуються в кожній мовній індивідуальності в більш або менш упорядковану й систематизовану мовну картину світу. Саме через слово, мову спілкування, сформованість ціннісних установок учителя відбувається формування ціннісних установок учня.

Мотиваційно-прагматичний рівень, або рівень діяльнісно-комунікативних потреб, визначається лексиконом особистості, пізнавальною діяльністю, інтелектуальною сферою, інтересами, мотивами особистості. Зокрема прагматикон зумовлює встановлення відповідних умов реального спілкування, моделювання в межах мовленнєвих потреб суб'єктів спілкування ситуацій спільної пізнавальної діяльності.

Мовно-особистісний простір старшокласника важливо наповнити перцептивним, маєтичним, конкретно-чуттєвим, образно-уявним, понятійно-когнітивним, сугестивним, етноментальним, духовно-культурним, соціосупільним компонентами як основою мовнокомунікативних компетенцій молодшої людини. Їх набуття відбувається шляхом:

– засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення вмінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах; оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації; генерування вартісних зразків мовленнєвої творчості; виховання потреби самоосвіти й самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності;

– оволодіння вміннями сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх щодо нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність;

– формування вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами; вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету і толерантності.

Мовнокомунікативні (соціо-, прагмалінгвістичні) компетенції становлять основу рівнів користування мовою у старшій школі, що укладені з урахуванням “Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти”.

На рівні незалежного користувача (10 клас) учень стежить за складною аргументацією на знайомі теми, може розуміти об'ємні висловлювання, більшість теле- і радіоновин і програм про поточні події, більшість фільмів українською літературною мовою. Учень здатний осмислювати сучасну прозу, поезію, драму; брати участь у діалозі, дискусії, викладаючи й захищаючи свої погляди; чітко, детально висловлюватися і написати чіткий, детальний текст (есе, доповідь, лист) з широкого кола тем, пов'язаних з власними інтересами, без надто помітних пошуків слів і використовувати з цією метою деякі складні мовленнєві звороти. Десятикласник показує відносно високий ступінь граматичного контролю; може самостійно виправити більшість своїх помилок, продукувати мовленнєві відрізки в досить швидкому темпі.

На рівні автономного (компетентного) користувача (11 клас) учень може розуміти довготривале мовлення, навіть якщо воно не досить чітко структуроване, програми телебачення і фільми, складні документальні й літературні тексти, спеціалізовані статті, оцінюючи особливості їх стилю. Учень має добрий набір різноманітних мовленнєвих засобів, який дозволяє обирати формулювання для чітких висловлювань у певному стилі на широке коло загальних,

академічних, професійних або побутових тем, постійно підтримує високий рівень граматичної правильності; в його мовленні помилки зустрічаються рідко. Легко і вправно здійснює інтеракцію, добираючи й застосовуючи невербальні та інтонаційні засоби. Може брати участь у дискусії, писати листи, власні літературні твори або доповіді на складні теми, підкреслюючи те, що здається найважливішим, відповідно до уявного читача.

Водночас ефективність педагогічного діалогу, як доводить експериментальним дослідженням Г.Салащенко, залежить від успішності подолання бар'єрів діалогічної взаємодії: ситуаційних (відокремленості партнерів у просторі), контрсугестивних (недовіри й егоцентризму), тезаурусних (безкультурності, низького рівня інтелектуального розвитку, відсутності навичок творчої діяльності) та інтеракційних (невміння планувати й організовувати колективну взаємодію).

Позитивний результат педагогічного дискурсу, на глибоке переконання вчених і практиків, визначається конструктивними, організаторськими і, власне, комунікативними вміннями вчителя, що знаходять свій вияв в імперативній, інформативній, комунікативно-регулюючій стратегіях мовленнєвої поведінки. Зокрема імперативна стратегія спрямована на управління всією діяльністю учня на уроці й реалізується за допомогою тактик концентрації уваги, стимулювання фізичної і розумової діяльності, встановлення і підтримки мовленнєвого контакту (*згадайте правило; на дошці запишемо...; Василько, допоможи нам проаналізувати...; достатньо, переходимо до наступного тексту...*) тощо. Інформативна стратегія здійснюється за допомогою інформативних висловлювань різних структурно-семантичних типів (пояснювальних, оцінних, уточнюючих, питальних висловлювань, повторів (*отже, ми сьогодні ознайомилися з ...; те, що називається закінченням; правильно, Оксано, а тепер пояснимо...*)). Комунікативно-регулююча стратегія реалізується через мовленнєві акти привернення уваги до навчальної теми, педагогічні зауваження, оцінки, репліки (*повторимо, темою уроку є ...; молодець, правильно виконав завдання; добре ми сьогодні попрацювали; поміркуймо над цими питаннями вдома*).

Ефективними засобами розвитку діалогічної взаємодії на уроках української мови слугують завдання на мовне вправляння, наприклад: *підготуйте усний твір у публіцистичному стилі на тему: "Глобалізація – це добре чи погано для мови?"*; *усну розповідь на тему "Зцілення словом"*; *напишіть твір-мініатюру "Живе слово" за поданим початком: «У дитинстві нас дуже вабило заглянути до старої скрині, де зберігалися давні речі, такі несхожі на ті, що оточували нас. Вони були з іншого світу, мали свою біографію...»*); рольові ігри, робота у групах, у парах; самостійна пошукова робота (наприклад: не кожний написаний текст добре сприймається, коли його озвучують, і, навпаки, блискучі усні виступи у надрукованому вигляді можуть втратити свою привабливість. Від чого це залежить? *У чому секрет ефективного усного мовлення? Обговоріть це в класі*); учнівські конференції; конкурси.

Означені вимоги до незалежного і компетентного користувача мовою загострюють увагу й до такої складової в системі здатностей, здібностей і готовностей мовної особистості, як читацькі інтереси. У час раціоналізації духовного життя, деформації особистості, що супроводжуються "моральною глухотою" й "окам'янілістю совісті", різко змінюється ставлення учнів до читання. Молоде покоління часто сприймає слово й мовлення не в художньому тексті, а зі слуху, з екрана, що приховує неповторну красу, точність індивідуального слова. Усні відповіді засвідчують ймовірніше прагнення подати визначення понять, переказати зміст відповідної статті чи вправи підручника, ніж уміння осягнути глибину зображуваних письменником подій, характерів, героїв у тексті. Осторонь залишаються співпереживання, співрозмірковування, наявне небажання опанувати класичні зразки художніх текстів напам'ять.

З огляду на це нагальною є потреба вийти за межі впливу комунікативної стратегії автора підручника чи науково-навчальної праці й виробити власну стратегію і тактику живомовного спілкування. Саме так, наголошує Л.Мацько, у дитини-читача подовжується сприймання, устаюється увага, розвивається образна уява. Краплені міркування (психологи називають їх сліди) зливаються у ланцюжок міркувань, розвивається мовомислення і мовотворення. Мислення стає швидшим, точнішим, тобто ефективнішим, а мовлення – правильнішим і

оптимальнішим для спілкування...;образність мови стає формою образного бачення світу (Л.Мацько). Через емпатійне, емоційне переживання, рефлексивне пізнання духовно-моральних норм і культурних цінностей (Е.Помиткін) школяр готується до самостійного спілкування з мистецтвом слова, формується його художньо-педагогічне мислення, відбувається творчий саморозвиток. Виховується особистість, відкрита до спілкування з іншими культурами.

Завдання вчителя – не лише організувати інтерпретацію тексту, а й через запитання, спонукання до дії ініціювати ціннісно-сміслову комунікацію, внутрішній діалог й розумову активність учнів. Щоправда, традиційно вчитель прагне до того, щоб кожне слово було знайоме учневі ще до ознайомлення з текстом. Як правило, поступово це призводить лише до механічного запам'ятовування: «учень не може вирішити смислової невизначеності послідовно: від інтонаційного рівня до лексичного, знання окремих елементів лексичного рівня змушують його щораз дешифрувати мовленнєвий потік і на нижчому лексичному рівні уявляти смисл всього тексту» (І.Зязюн). Така методика навчання не враховує ролі безсвідомого і тому не забезпечує природного становлення і розвитку мовленнєвих здібностей. Отже, лише пізнаючи світ, ми оволодіваємо мовою.

Необхідною умовою успішного педагогічного діалогу науковці вважають дотримання культури слухання. Величезний обсяг інформації, різна швидкість усного мовлення зумовлюють бездумне (коли звукове мовлення є лише фоном для діяльності), уривчасте або вузьке слухання (невміння критично проаналізувати зміст повідомлення і встановити зв'язок між ним і фактами дійсності) сприйняття. Для ефективного слухання О.Яшенкова пропонує використовувати рефлексивний (передбачає активний зворотній зв'язок), емпатичний (передбачає вияв співчуття і співпереживання), критичний (настанова на критичне сприйняття інформації) стилі слухання, що ґрунтуються на певних мовленнєвих прийомах і потребують значних свідомих зусиль, комплексу знань і вмінь.

Отже, в умовах суспільних запитів на інноваційну людину профільне навчання української мови має реалізувати компетентнісний, функціонально-діяльнісний, особистісно і професійно орієнтований підходи. У контексті таких вимог учитель-словесник повинен бути насамперед елітарною мовною особистістю, психологом-практиком, майстром діалогічної взаємодії. Такий діалог ґрунтується на педагогічному оптимізмі, відкритості, щирості та природності у спілкуванні, сприйнятті своїх вихованців як партнерів, у прагненні до їх духовного взаємозбагачення і доказу істинності знань через стимулювання читацьких інтересів, вироблення власної стратегії й тактики живомовного спілкування, ініціювання ціннісно-сміислової комунікації та розумової активності. Важливою ознакою успішного розвитку діалогу в системі «учитель – учень» і, як наслідок, необхідною передумовою самоусвідомлення, а, головне, самореалізації є свобода і відкритість особистості до самої себе, своєї і чужих культур, до світу і часу.

2.3. Професійна зорієнтованість підручника з української мови для старшої школи

Шкільний підручник з української мови – це навчальна книга, що містить систематичний виклад навчальної дисципліни (її розділу, частини), відповідає навчальній програмі й офіційно затверджена в якості такого видання друкований засіб навчання, який репрезентує знання і види діяльності з цього предмета відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти. Мета підручника – у стислому вигляді розкрити всі компоненти навчання, найважливіші процеси і явища, які визначають специфіку певної сфери діяльності, сприяти формуванню здатності учнів накопичувати особистий соціальний досвід, уміння оцінювати явища і події навколишньої дійсності.

Істотною особливістю підручника як жанру навчальної літератури є те, що він виступає носієм певного змісту освіти і засобів забезпечення його засвоєння. Підручник повинен відображати зміст шкільної програми й ті методичні новації, що з'явилися у практиці роботи вчителів. Характерні його риси – наукова строгість і обґрунтованість думок, чітка визначеність, об'єктивність, достовірність фактичного матеріалу, методично зумовлена логічна послідовність.

Цілісну внутрішню структуру підручника складають основний і допоміжний тексти та позатекстові компоненти.

Основний текст містить характеристику ключових понять, допоміжний – тексти, що поглиблюють основні положення, опис вправ, завдань тощо.

Позатекстовими компонентами підручника є:

1. Апарат організації засвоєння – запитання і завдання, інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки виконання), таблиці, написи-пояснення до ілюстрованого матеріалу.
2. Ілюстративний матеріал.
3. Апарат орієнтування – вступ, зміст, бібліографія.

За методом викладу матеріалу тексти підручника поділяють на:

- 1) репродуктивні – високоінформативні, структуровані, зрозумілі учням тексти підручника, що відповідають завданням пояснювально-ілюстративного навчання;
- 2) проблемні – тексти підручника (форма монологу), в яких визначено суперечності, розв'язується проблема, аргументується логіка руху думки;
- 3) програмовані – зміст «подають» частинами, а засвоєння кожного «кроку» інформації перевіряють контрольними запитаннями;
- 4) комплексні – що містять певні дози інформації, необхідної учням для розуміння проблеми, а сама проблема визначається логікою проблемного навчання.

Головне в сучасному підручнику – це створення стану успіху, співпраці та співтворчості, навчального діалогу, конструювання ситуації вибору. Підручник стає інструментом для вчителя та засобом навчання для учнів.

Сьогодні дискутується потреба введення електронних навчальних книг. Електронний підручник – це складний продукт, у якому застосовуються досягнення сучасної техніки, що дозволяють програмно реалізовувати всі структурні компоненти: зміст предмета, методику навчання, тематичне мультимедіа тощо. «Підручник майбутнього» містить інформацію в усіх відомих на сьогодні форматах: текст, мова, фото, музика, відео, графіка, анімація, а також комбіновані інтерактивні складники віртуальної реальності.

Використання електронного підручника на уроках української мови допомагає уникнути одноманітності в роботі вчителя на уроці, наочно представити мовні об'єкти і процеси, дає можливість переглянути відеосюжети, виявити рівень навчальних досягнень учнів, забезпечити диференціацію, індивідуалізацію навчання, формувати мотивоване ставлення до вивчення мови, проводити оперативний самоконтроль учнів у процесі виконання вправ і тестів тощо.

Однак збільшення питомої ваги електронного підручника зовсім не означає, що він покликаний замінити традиційний друкований підручник. Його завдання – лише доповнити структуру традиційного підручника навчальним матеріалом у більш зручному вигляді: за допомогою термінів, ключових понять, таблиць, інтерактивних завдань, мультимедійного ілюстративного матеріалу, тестів, різноманітних словників тощо.

Методист Ярослава Кодлюк виділяє такі функції підручника (табл. 1):

Таблиця 1

Основні функції шкільного підручника

Функції шкільного підручника	Сутність функцій шкільного підручника
Освітня	гає в забезпеченні процесу засвоєння учнями певного гу систематизованих знань щодо формуванні в учнів авальних умінь та навичок.
Розвивальна	яє розвитку учня, формує його перцептивні, іонічні, розумові, мовні та інші здібності.
Виховна	гає в його здатності впливати на світогляд учня, його льні, естетичні почуття, ставлення до праці, навчання, лувати й удосконалювати певні риси особистості яра.
Управлінська	дбачає програмування певного типу навчання, його

Дослідницька

дів, форм і засобів, способів застосування знань у їх ситуаціях.
гає в спонуканні учня до самостійного розв'язування
леми.

Так, авторка подає нам п'ять основних функцій підручника: освітню, розвивальну, виховну, управлінську та дослідницьку, наголошуючи, що кожна з них посідає чільне місце в розвитку мовних особливостей учнів.

Основні функції підручника пов'язані з системою дидактичних принципів науковості, доступності, цілеспрямованості, систематичності й послідовності, всебічності, зв'язку з життям та ін. Виходячи з того, що реалізація функцій навчальної книги визначається не окремим фактором, а їх сукупністю, редакторів потрібно звернути увагу й на оформлення підручника, його поліграфічне виконання.

Щоб підручник з української мови для профільного навчання дійсно виконував усі функції, він має містити такі завдання: комунікативні, що передбачають залучення учнів до активної комунікативної діяльності, спрямовані на формування таких здібностей, як мислення, мовлення, уява тощо; аналітичні, що пов'язані з аналізом певного тексту; асоціативні, які мають спонукати учнів до виявлення почуттєвого ставлення до тексту й навчального матеріалу тощо.

Вивчення української мови в 10 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється за підручником «Українська мова. Профільний рівень» (автори М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В. Караман).

Зміст підручника для профільного навчання спрямований на засвоєння мовної культури в усій її багатогранності. Учні мають змогу поглибити знання про мовну систему, ознайомившись із додатковими теоретичними відомостями з фонетики, орфоєпії, орфографії, лексикології й фразеології, морфеміки, словотвору й морфології, вдосконалити навички побудови текстів різних стилів і жанрів мовлення.

Мета підручника – розкрити стилістичні ресурси сучасної української літературної мови. Учні мають змогу вдосконалити навички побудови текстів різних стилів і жанрів, опанувати виражальні засоби розмовного, наукового стилів мовлення, виробити навички дослідницької роботи з мовознавства, роботи з довідковою літературою, навчитися добирати лінгвоукраїнознавчий матеріал.

Особливістю підручника є оригінальна структура: кожен мовну тему представлено у трьох рубриках – «Мовознавчі студії», «Практикум», «Спілкування». Основний і додатковий теоретичний матеріал сконцентровано в лінгвістичних довідках. Актуальною є рубрика «Назустріч тестуванню», вправи якої спрямовані на підготовку десятикласників до виконання завдань зовнішнього незалежного оцінювання.

Пропоновані «Мовознавчі студії», «Практикум» допомагають відшліфувати правописні, орфоєпічні, стилістичні навички, перевірити вміння використовувати свої знання в різних умовах.

Рубрика «Спілкування» сприяє розвитку комунікативних компетенцій учнів. До виконання пропонуються такі завдання: складіть діалог; розгляньте репродукцію картини, опишіть зображену на ній ситуацію; поміркуйте над висловом тощо.

Виявити здібності учнів, розвивати в них фантазію покликана рубрика «Цікава перерва», в якій подано галерею художніх полотен живописців-класиків та наших сучасників.

У підручнику вміщено тлумачний, термінологічний і діалектологічний словники.

Текстовий матеріал до вправ насичено цікавою пізнавальною інформацією з творчого доробку вчених-лінгвістів, письменників, мислителів, що слугуватиме засвоєнню найважливіших здобутків вітчизняної й світової культури.

Підручник зорієнтовано на різні види роботи – індивідуальну, у парах і групах, під керівництвом учителя й самостійну. Ілюстративний матеріал є додатковим джерелом інформації, креативною складовою підручника. Вправи подаються в порядку зростання складності: від репродуктивних до творчих, які вимагають умінь сприймати, розпізнавати,

порівнювати, робити висновки. Чимало вправ дібрано для формування культури мовлення, мовленнєвої поведінки, навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах.

Мовленнєва змістова лінія в підручнику представлена широким спектром завдань і творів, цікавих рольових ігор, які дають змогу учням розвивати зв'язне мовлення, вчитися логічно будувати розповідь та формулювати думку. Різноманітні алгоритми сприяють візуальному запам'ятовуванню матеріалу та грамотності відповіді.

Мовне навчання має стимулювати вільне володіння мовою – така мета навчально-методичного посібника для учнів 10 класу «Мова наша – українська». Авторами є Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб, О.М.Мацько, О.М.Сидоренко, Ю.О. Романенко.

Посібник розроблено на допомогу вчителю в підготовці до уроків української мови, запропоновані завдання сприятимуть урізноманітненню методів і прийомів роботи на уроці, забезпечуватимуть реалізацію завдань, визначених програмою. Поданий теоретичний матеріал сприятиме засвоєнню знань з української мови, дібрані тексти формуватимуть мовні смаки і мовне чуття сучасних школярів.

Завдання посібника – допомагати вчителю у підготовці до занять з української мови, сприяти урізноманітненню методів і прийомів роботи на уроці, забезпечувати реалізацію завдань, визначених програмою, формувати мовні смаки і мовне чуття сучасних школярів, утверджувати як суспільну норму позитивну мовну поведінку.

Текстовий матеріал книги дібраний та укладений відповідно до сучасних освітніх тенденцій в Україні, з урахуванням мовної, лінгвістичної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної змістової лінії за Державним стандартом з української мови. Вправи та завдання орієнтують на поглиблення знань з історії мови, сучасного українського та світового мовознавства, розширення уявлення про лінгвістику тексту, теорію мовленнєвої діяльності, опанування технології дослідницького навчання.

Матеріал пропонованої книги дібраний і укладений відповідно до сучасних освітніх тенденцій, спрямований на формування комунікативної, лінгвістичної, лінгвокультурологічної і прагматичної компетенцій.

Поряд з текстами класичної літератури подано й тексти сучасної молоді української літератури та преси, нові форми роботи з текстами як на традиційних, так і електронних носіях. Таким чином, учні збагачують свої знання не лише з української мови, а й української та зарубіжної літератур, розвивають мистецькі смаки і вподобання.

Водночас текстовий матеріал віддзеркалює національну культуру українського народу. Він зорієнтований на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, формування естетичного бачення світу, збагачення словникового запасу, формування особистісних морально-етичних переконань.

Автори посібника в теоретичному матеріалі поєднали традиційні і сучасні знання про мову, елементи новизни, оригінальних трактувань, що поглиблюватимуть усвідомлення тих аспектів мовної теорії, які передбачені програмою.

Книга структурно логічно впорядкована. Містить передмову, десять мовних блоків (мова як суспільне явище, орфоєпія, орфографія, фонетика, лексикологія, фразеологія, лексикографія, морфеміка та словотвір, морфологія, стилістика), кожний з яких розподілений тематично.

До кожного з 117 уроків автори представили епіграфи. Це вислови письменників, мислителів, філософів про мову й її функції. До теми «Лексико-граматичні особливості розмовного мовлення» автори підібрали наступний епіграф: «Не проминіть ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовте» (Володимир Мономах); до теми «Закономірності побудови тексту» – «Давайте говорити те, що думаємо, думати те, що говоримо; нехай слова будуть у згоді з життям» (Сенека); до теми «Наукова лексика. Термінологія. Професіоналізми» – «Виховуй у собі людину – ось що найголовніше, інженером можна стати за п'ять років, учитись на людину треба все життя» (В. Сухомлинський); до теми: «Особливості розвитку української мови на сучасному етапі» – «Нації потрібна творчість не тільки на рівні гопака. Нормальне становище – це коли все суспільство живить свою мову й культуру» (О. Гончар).

Наведені приклади епіграфів з поезій, які формують в учнів естетичні смаки та особистісні морально-естетичні переконання («Живуть на світі половинки...», «Урбаністичний мотив» О.Матушок; «Подолати вершину – це щастя» М.Бровко тощо).

Ефективними засобами розвитку діалогічної взаємодії на уроках української мови слугують завдання на мовне вправління (участь у мовних іграх, конструювання лінгвістичних задач); творчі завдання (написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, замальовок, пейзажних портретів тощо).

Наприклад: *підготуйте усний твір у публіцистичному стилі на тему: “Глобалізація – це добре чи погано для мови”?; усну розповідь на тему “Зцілення словом”; напишіть твір-мініатюру “Живе слово” за поданим початком: «У дитинстві нас дуже вабило заглянути до старої скрині, де зберігалися давні речі, такі несхожі на ті, що оточували нас. Вони були з іншого світу, мали свою біографію...»).*

Цікавими є рольові ігри, робота у групах, у парах; самостійна пошукова робота, учнівські конференції; конкурси. Джерелом розвитку інтересу до вивчення української мови є тексти, вибудовані з урахуванням міжпредметних зв'язків з літературою, історією, образотворчим мистецтвом та музикою.

У посібнику також багато цікавих завдань та вправ, різноманітні таблиці та схеми. Зазначимо, що велика кількість вправ і текстів надає вчителю широку можливість вибору матеріалу під час підготовки до уроку й учневі – під час самопідготовки.

На реалізацію діяльної змістової лінії зорієнтовані такі елементи структури, як «Комунікативна розминка», «Тема для розмови», «Рефлексія і самоперевірка».

Наведемо кілька прикладів завдань із рубрики «Комунікативна розминка»:

«Підготуйте запитання для науковців на тему «Місце і статус української мови в Європі та світі». Поміркуйте, фахівці з яких галузей зможуть дати вам найвичерпніші відповіді»;

«Видатні вчені Вільгельм фон Гумбольдт, Олександр Потебня, Мартін Гайдеггер, Едвард Сепір були переконані, що кожна мова несе в собі своєрідну картину світу. Чому так? Як наша мова поєднує нас з далекими предками і дає змогу зберігати свою особливість, інакшість у глобалізованому світі?»;

«Не кожний написаний текст добре сприймається, коли його озвучують, і, навпаки, блискучі усні виступи у надрукованому вигляді можуть втратити свою привабливість. Від чого це залежить?»

У чому секрет ефективного усного мовлення? Обговоріть це в класі».

Цікавими є завдання з рубрики «Тема для розмови». Навведемо кілька прикладів. «Який зв'язок між поняттями «літературна мова» і «мова художньої літератури»? Чи можна їх ототожнювати? Обговоріть цю проблему в класі»; «Наявність діалектизмів у мові – це її окраса чи вада, з якою потрібно боротися? Аргументуйте свою думку».

У рубриці «Рефлексія і самоперевірка» подано запитання до опрацьованого в ході заняття теоретичного матеріалу.

Формування мовної особистості старшокласників передбачає широке використання різноманітних комунікативних ситуацій, оскільки саме в ситуаціях школярі вчаться спілкуватися.

Своєрідність підручника для профільної школи вбачається в пріоритетному використанні текстового навчального матеріалу, що репрезентує соціокультурні концепти, визначені в соціокультурній змістовій лінії програми, з поступовим розширенням їхнього інформаційного поля. Важливим засобом навчання є профільно-орієнтований текст як середовище функціонування мовних одиниць, що дає змогу залучити старшокласників до мовленнєвої діяльності, мотивує засвоєння лінгвістичної теорії, підвищує пізнавальний і виховний потенціал уроку.

У підручнику також подано нові теми, які ще не були так детально та цікаво представлені у шкільних підручниках: «Мова міста і села», «Мовна ситуація в державі» тощо.

Отже, щоб підручник з української мови для профільного навчання дійсно виконував усі функції, він має містити такі завдання: комунікативні, що передбачають залучення учнів до

активної комунікативної діяльності, спрямовані на формування таких здібностей, як мислення, мовлення, уява тощо; аналітичні, що пов'язані з аналізом певного тексту; асоціативні, які мають спонукати учнів до виявлення почуттєвого ставлення до тексту й навчального матеріалу тощо.

2.4. Професійно орієнтовані виховні заходи у старшій школі

Специфіка позакласної роботи виявляється й у вибірковості змісту і форм роботи, у науковому поглибленні рівня мовної освіти учнів, у формуванні етнокультурологічної компетенції. Успіх позакласної діяльності залежить від різноманітності форм і методів роботи.

Найбільш ефективними є такі методи, як розв'язання пізнавальних задач, самостійний добір мовного матеріалу на запропоновану тему, участь у дослідницькій роботі, індивідуальне чи групове виконання проєктів (відеожурнал, інтерв'ю, різні види газет, оформлення тематичних папок чи стендів, карт тощо). Зміст позакласної роботи залежить від форми, яку визначає вчитель-словесник.

Серед форм позакласної роботи – гуртки різних видів, позакласне читання учнів, шкільна преса, колективне відвідування кінотеатрів і театрів, лінгвістичні екскурсії, індивідуальна робота з учнями.

Існують різні види позакласної роботи з предмета: заняття гуртка чи факультативу, тематичний вечір чи ранок, ювілейне святкування, усний журнал, лінгвістична вікторина, тиждень мови в школі, лінгвістичні турніри, оформлення мовної веб-газети тощо. Найбільш активні сучасні форми позакласної роботи з мови: КВК у класі і між класами на одній паралелі; мовний чи літературний брейн-ринг, дебати, рольові ігри, віртуальні екскурсії, круглі столи, ток-шоу «Без табу», «Поле чудес», «Свобода слова», «Я так думаю...» тощо.

Найбільшої результативності досягає вчитель у своїй роботі, коли забезпечує тісний зв'язок позакласної роботи з навчальною, яка здійснюється на уроках.

З 2001 року проводиться Міжнародний дитячий конкурс з української мови імені Петра Яцика, в якому беруть участь учні 1 – 11 класів усіх типів шкіл. Конкурс покликаний заохотити учнів не просто знати державну мову, а й спілкуватися нею в повсякденному житті. Конкурс проходить у чотири етапи: перший – у навчальних закладах, другий – у районах, третій – обласний, четвертий – загальнонаціональний.

Поширеним видом позакласної роботи є презентація – урочисте представлення лінгвістичної літератури. На такий захід запрошують автора чи авторський колектив, представників видавництва, в якому вийшла книга (якщо така можливість є).

Мовна вікторина – вид позакласної роботи, пізнавальна гра, що містить елементи змагання; проводиться переважно на гурткових заняттях, на вечорах української мови чи літератури. Учні пропонують низку цікавих запитань з високим рівнем складності, для розв'язання яких необхідна кмітливість, ерудованість учнів, глибокі знання з предмета.

Важливе значення має випуск учнями *стінних газет* (регулярні і тематичні спеціальні випуски) «Слово про слово», «День української писемності в нашій школі», «Засідання мовної майстерні», «У світі цікавого», «Чи знаєш ти, що...», «Спробуй розгадати» тощо.

Через газету оголошують про початок мовно-літературних тижнів у школі, декад, конкурсів, олімпіад тощо. На шпальтах газети інформують про перебіг подій лінгвістичного життя регіону. Через газету учні активно долучаються до організації і проведення різноманітних шкільних і міських(сільських) заходів. Отже, газета може виконувати роль ефективного способу інтерактивного спілкування.

Питання для самостійної роботи:

1. Окресліть програмні засади профільного навчання (профіль – українська філологія).
2. З'ясуйте психолого-педагогічні особливості учнів старшого шкільного віку.

3. Виконайте аналіз навчально-методичного забезпечення з української мови для профільної школи (профіль – українська філологія).
4. Зіставте програму для профільного навчання для учнів 10 – 11 кл. Філологічний напрям, профіль – українська філологія з підручником з української мови для 10 класу і навчально-методичним посібником «Мова наша – українська».
5. На основі аналізу теоретичних джерел схарактеризуйте сутність, дидактичні функції шкільного підручника з української мови.
6. Підготуйте рецензію на навчально-методичний посібник «Мова наша – українська»

Лекція № 3.

Тема: методичні аспекти викладання лінгвістичних дисциплін.

Мета вивчення: окреслити зміст і структуру циклу лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах, здійснити аналіз актуальних проблем лінгвістичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в Україні, що сприятиме підвищенню рівня мовнокомунікативних, лінгводидактичних, науково-дослідних компетенцій.

- 3.1. Курс сучасної української літературної мови у вищій школі
- 3.2. Сучасні підходи до викладання теоретико- та історико-лінгвістичних курсів.
- 3.3. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».
- 3.4. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці вчителя-словесника.
- 3.5. Вимоги до культуромовних курсів («Стилістика», «Культура мови», «Риторика»).
- 3.6. Мета і завдання інтегрованих курсів.
- 3.7. Завдання і зміст лінгводидактичних дисциплін у вищій школі.
- 3.8. Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для нефілологічних спеціальностей.

Література:

1. Вербич С. Актуальні питання викладання ономастики у вищій школі/ С. Вербич / Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 83-88.
2. Возрастные особенности усвоения знаний; под. ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. – М., 1966.
3. Выборнова В.Ю. Проблемы преподавания культуры речи учителя в педагогических вузах / В.Ю. Выборнова // Русский язык в школе. – 1991. – №5. – С. 93-96.
4. Гайдаєнко І.В. Наукові засади навчання стилістики у вищій школі. Ч.І / І.В. Гайдаєнко, М.І. Пентилюк // Інформаційно-методический журнал изд-ва ХГУ “Печатное слово”. – 2005. – №5. – С.43-49.
5. Гайдаєнко І.В. Наукові засади навчання стилістики у вищій школі. Ч.ІІ / І.В. Гайдаєнко, М.І. Пентилюк // Інформаційно-методический журнал изд-ва ХГУ “Печатное слово”. – 2006. – №7. – С.26-32.
6. Єрмоленко С. Розвиток зв'язного мовлення у ВНЗ / С. Єрмоленко // Українська мова та література. – 2006. – №35/36, вересень. – С.53-56.
7. Єрмоленко С. Синергетика на заняттях із синтаксису у ВНЗ: Головні та другорядні члени речення, традиційна та нетрадиційна класифікація другорядних членів речення / С. Єрмоленко // Українська мова та література в школі. – 2006. – №18, травень. – С.13-18.
8. Єрмоленко С. Синергетика на заняттях із синтаксису у ВНЗ / С. Єрмоленко // Українська мова та література в школі. – 2006. – №3. – С.49-54.
9. Знанченко О.П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О.П.Знанченко. – К., 2005. – 20 с.

10. Каліш В.А. Вивчення функцій слова у вузівському курсі лексикології/ В.А. Каліш // Українська мова і література в школі. – 2001. – №3. – С.71-76.
11. Кочерган М.П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М.П. Кочерган // Мовознавство. – 2004. – №5-6. – С.13-14.
12. Кочерган М.П. Зіставне мовознавство: методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М.П. Кочерган // Мовознавство. – 2006. – №5. – С.34-51.
13. Кочерган М.П. Мовознавство на сучасному етапі / М.П. Кочерган // Дивослово. – 2003. – №5. – С.24-29.
14. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту (програма курсу для філологічних факультетів) / М. Крупа // Дивослово. – 2006. – №11. – С.36-39.
15. Кудряшова М.В. Як я буду вас навчати мови золотої: з досвіду викладання курсу лексикології вищої школи / М.В.Кудряшова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. – №29. – С.29-30.
16. Кухарчук І. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у фаховій підготовці вчителя-словесника / І. Кухарчук // Українська мова і література в школі. – 2005. – №2. – С.50-54.
17. Ладыженская Т.А. Основы культуры речи в вузе / Т.А. Ладыженская // Советская педагогика. – 1991. – №2. – С.81-85.
18. Лобашенко О.В. Стратегії навчання жанрово-стильових форм української мови у вищій школі / О.В. Лобашенко // Проблеми освіти: науковий збірник/ Ред. кол. : С.М. Ніколаєнко, В.Д. Шинкарук, К.М. Левківський та ін. – К., 2007. – Вип. 53. – С.118-124.
19. Львов В.В. О работе по орфоэпии в вузе / В.В. Львов // Русский язык в школе. – 1990. – №5. – С.97-99.
20. Михайлов В.Н. О системе лингвистического разбора текста на филологическом факультете / В.Н. Михайлов // Методика преподавания русского языка и литературы. – К., 1973. – Вып.8. – С.155-161.
21. Мова наша – українська: навч.-метод. посібник для вчителя / Л. І. Мацько, О. М. Семенов, Н. Б. Голуб та ін. ; за ред. Л.І. Мацько. – К.: Богданова А. М., 2011. – 512с.
22. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : зб. статей / М. І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2011. – 256 с.
23. Семенов О.М. Вступ до слов'янської філології: навч. посібник / О.М. Семенов. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. – 190 с.
24. Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки) : монографія / за ред. Л. І. Мацько. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 272 с.
25. Томилина Г.Я. Использование русско-украинских лексических параллелей в процессе преподавания русского языка в вузе / Г.Я. Томилина // Пути улучшения подготовки учителей русского языка : сб. статей из опыта работы. – К.: Рад. шк., 1984. – С.132-136.
26. Томілін О. Лексичний склад української мови: відкрите заняття з української мови у вищому навчальному закладі / О. Томілін, Т.Федоренко // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2006. – №11/12. – С.52-54.
27. Фурман А. Підручник у модульно-розвивальній системі: зміст, структура, оформлення / А.Фурман // Рідна школа. – 2000. – №7. – С.23-32.
28. Шенкевец Н.П. Работа над лингвистической терминологией как средство профессиональной подготовки будущего учителя / Н.П. Шенкевец // Русский язык в школе. – 1982. – №6. – С.98-100.
29. Штонь О. Вивчення семантики слова у вузі / О. Штонь // Дивослово. – 1997. – №10. – С.34-37.

План

- 3.1. Курс сучасної української літературної мови у вищій школі
- 3.2. Сучасні підходи до викладання теоретико- та історико-лінгвістичних курсів.

- 3.3. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».
- 3.4. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці вчителя-словесник.
- 3.5. Вимоги до культуромовних курсів («Стилістика», «Культура мови», «Риторика»).
- 3.6. Мета і завдання інтегрованих курсів.
- 3.7. Завдання і зміст лінгводидактичних дисциплін у вищій школі.
- 3.8. Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для нефілологічних спеціальностей.

Основний зміст

3.1. Курс сучасної української літературної мови у вищій школі

Студіювання наукових джерел і практичного досвіду підтверджує: існуюча глобальна соціомовна ситуація, новий напрям етнолінгвістичних розвідок, основним предметом дослідження яких виступає національна ментальність та духовна культура етносу, усвідомлення високого призначення української мови у сфері комунікації, мисленні, етиці, естетиці, соціальному житті, потреби в формуванні мовної особистості, яка має новий стиль лінгвістичного мислення, досконало володіє рідною мовою, здійснення багаторівневої освіти проєктують пошуки нових підходів до лінгвістичної підготовки. Неоантропоцентричні тенденції детермінують змістову модернізацію традиційних курсів, наповнюючи їх елементами сучасних наукових напрямів (соціо- і етнолінгвістики, неориторики, словесності, прагматики, лінгвістики тексту, лінгвокультурології та ін.).

Представимо окремі аспекти збагачення змісту лінгвістичних дисциплін у контексті проблеми дослідження.

Лінгвістичний блок у педагогічних університетах спрямований на глибоке наукове осмислення природи й сутності мови як засобу спілкування, її суспільних функцій, походження й закономірності історичного розвитку, формування лінгвістичної, мовної, комунікативної, культурознавчої компетенцій.

Основою процесу вивчення фундаментального курсу **сучасної української літературної мови** має стати опанування системою мови як засобом розвитку лінгвістичного мислення, мовного чуття, комунікативної, лінгвокультурознавчої компетенцій з обов'язковою орієнтацією академічного матеріалу на шкільне вивчення. У викладанні акцентуємо увагу на новій філософії мови, основних змістових лініях формування мовної особистості – мовній, мовленнєвій, соціокультурній, діяльнісній, що ґрунтовно виписані в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти.

Одним із актуальних завдань сучасної лінгвістики і педагогіки є **дослідження тезаурусу й лексики мовної особистості XXI століття**. Це необхідно для осмислення словникового запасу нашого сучасника, реалізації низки практичних завдань щодо формування науково обґрунтованих моделей навчання української мови. Вивчення закономірностей системних відношень і функціонування мовних одиниць різних рівнів спрямовуємо на розгляд звукових процесів, функціонування лексичних явищ, дериваційних процесів, семантико-морфологічних властивостей частин мови, різних типів речень, складного синтаксичного цілого. Враховуючи актуальність текстоцентричного підходу, ознайомлюємо студентів з ознаками тексту. Це сприятиме кращому усвідомленню значення мовних одиниць.

Формуванню національно-мовної особистості сприяють глибокі знання з усіх розділів науки про мову на засадах українознавства, уміння і навички їх використання у практичній діяльності. Отже, однією зі складових змісту навчання української мови має стати **етнокультурознавчий компонент**. Він відображає специфіку світобачення та світосприйняття українців, визначає типові особливості українського побуту, національних традицій і найбільш повно реалізується в лексико-семантичній і фразеологічній системах.

Вивчення сучасної української літературної мови спрямоване на вирішення комплексу завдань навчання, виховання й розвитку особистості майбутнього вчителя, громадянина і патріота Української держави:

– *розвиток інтелектуально-креативних здібностей*, виховання потреби безперервно вдосконалювати власне мовлення шляхом "занурення" у світ українського слова; підвищення загальнолінгвістичного рівня;

– *формування мовних і лінгвістичних компетенцій*, зокрема поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями українських лінгвістів, актуалізація лексичної, семантичної, орфоепічної, граматичної компетенцій, вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного кругозору;

– *формування професійних мовнокомунікативних компетенцій*, зокрема шляхом оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності; оволодіння уміннями сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх щодо нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність;

– *формування лінгвокультурознавчої компетенції* через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури, концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до інших етносів, їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії;

– *формування дослідницької компетенції* шляхом удосконалення вмінь і навичок самостійної філологічної роботи з науково-навчальним текстом, використання системних історико-культурних коментарів, довідок і спостережень над мовою різних стилів і жанрів, різноманітних джерел наукової, довідкової інформації з лінгвістики, зокрема електронних, розвиток вмінь інформаційної переробки тексту.

Мета і завдання даної навчальної дисципліни, наприклад, на другому курсі:

– системний виклад відомостей з лексики, фразеології, лексикографії, фонетики, фонології, орфоепії, графіки і орфографії; системна характеристика різнотипних явищ сучасної української літературної мови, аналіз та узагальнення теоретичних питань української мови, основних законів функціонування та розвитку мовних виявів з урахуванням досягнень сучасної мовознавчої думки;

– висвітлення дискусійних лінгвістичних питань і розкриття їх з необхідними історичними та стилістичними коментарями;

– формування у студентів свідомого розуміння сучасних норм української літературної мови на широкій науковій основі та їх орієнтація на професійне застосування знань, вироблення у студентів високої мовної культури;

– усвідомлення значення рідної мови не лише як засобу спілкування, а й важливого джерела формування інтелекту і духовно-емоційної сфери особистості.

У результаті вивчення сучасної української літературної (наприклад, на другому курсі) студенти повинні **знати** теоретичні питання орфоепії, графіки і орфографії; основні принципи та правила української орфографії; різновиди системних зв'язків у лексиці та фразеології; лексики, фразеології, лексикографії, ключові поняття цих розділів; загальноприйняті норми української літературної вимови; дефініції та властивості мовних одиниць, що входять до орфоепічної, орфографічної, лексичної, фразеологічної, морфемної, словотворчої, морфологічної систем української мови; принципи побудови статей у словниках різних типів; основні лексикографічні праці.

Студенти повинні **вміти**:

– аналізувати наукову літературу з проблем орфоепії, графіки, орфографії, лексикології, фразеології, лексикографії, морфеміки, словотвору, морфології, синтаксису;

- користуючись науковими дослідженнями, лінгводидактичними матеріалами, спеціальними словниками і довідниками, а також власними дослідницькими спостереженнями й узагальненнями вміти;
- діагностувати фонетичні помилки в усному мовленні й виробляти практичні рекомендації для подолання їх шляхом використання спеціальних вправ і завдань, записів усного мовлення тощо, формувати навички нормативного наголошення слів та їх форм як одну з найважливіших передумов успішної комунікативної діяльності особистості; формулювати відповідні правила правопису;
- з'ясовувати поняття "слово" і роль слова як засобу називання конкретних предметів, абстрактних понять, дій, ознак тощо, різні вияви відношень і зв'язків між словами, механізми формування багатозначності слів, розрізняти поняття "переносне значення" і "переносне вживання" слова, порівнювати власне мовну (значеннєву) і художньо-зображальну (образну) природу метафори, метонімії, синекдохи, лінгвістичну природу лексичної синонімії, принципи організації синонімічного ряду як осередку функціонування відповідного парадигматичного і значеннєвого зв'язку між словами;
- розкривати лінгвістичну суть і можливі сфери функціонування антонімів, конкретні випадки використання аналізованих лексико-семантичних явищ у писемному й усному мовленні;
- характеризувати лінгвістичну природу омонімів, омографів і омофонів і відмінності між омонімічними та багатозначними словами;
- розрізняти й характеризувати слова за ознаками активного й пасивного функціонування; розрізняти й кваліфікувати історизми й архаїзми, визначати номінативну сутність неологізмів та оказіоналізмів і причини переходу їх до класу загальноновживаних назв;
- аналізувати функціональне співвідношення між літературно-нормативною лексикою і словами-діалектизмами (семантичними, лексичними, етнографічними) з метою прищеплення належної мовної культури, розкриття потенційних можливостей засвоєння діалектних слів літературною мовою;
- окреслювати значеннєву й формально-граматичну специфіку слів іншомовного походження;
- з'ясовувати джерела походження лексичних одиниць за характерними фонетичними та морфологічними ознаками;
- визначати стильову приналежність і емоційно-експресивне забарвлення слів та способи його вираження;
- орієнтуватися в сучасних лексикографічних та фразеографічних джерелах і використовувати їх у практичній діяльності;
- з'ясовувати лінгвістичну природу фразеологізмів (фразеологічних зрощень, фразеологічних єдностей, фразеологічних сполук); витлумачувати значення фразеологічних одиниць і вводити їх у контекст; знаходити й аналізувати вияви системних явищ у лексиці та фразеології;
- ідентифікувати й кваліфікувати з функціонального погляду всі різновиди морфем (кореневі, префіксальні, суфіксальні, інтерфікси, флексії), вміти аналізувати морфемну структуру слова, характеризувати типові зміни у морфемній будові слова;
- визначати лінгвістичну сутність таких категорій, як словотвірна парадигма; словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок, словотвірний тип та властивих українській мові способів словотворення;
- з'ясовувати лінгвістичну природу граматичної форми, граматичного значення, граматичного способу, граматичної категорії;
- визначати приналежність тексту до того чи іншого функціонального стилю за його лексичними, морфологічними та синтаксичними особливостями; правильно оцінювати стилістичні якості мовних одиниць, їх експресивні відтінки, активізувати і спрямовувати свою інтуїцію, свідому діяльність щодо оцінки вибору виражальних засобів рідної мови;
- виконувати орфоепічний, орфографічний, лексичний, фразеологічний, морфемний, словотвірний аналіз слів;
- розвивати в собі високу культуру мовлення;

– володіти навичками вибору й класифікації мовного матеріалу; працювати з науковою літературою, словниками й довідниками для теоретичного обґрунтування й висновків після спостережень над конкретними мовними явищами, стилями.

3.2. Сучасні підходи до викладання теоретико- та історико-лінгвістичних курсів

Загальномовознавчі предмети ознайомлюють з основними поняттями науки про мову, її історією, прищеплюють інтерес до поглибленого вивчення української мови, формують навички аналізу конкретного мовного матеріалу. Початкову підготовку студента до свідомого й активного включення в самостійну навчальну, наукову, виховну діяльність, установку на оволодіння професійними знаннями забезпечує пропедевтичний курс "**Вступ до мовознавства**". Завдання такого курсу чітко окреслив професор С. Дорошенко: "від знань шкільної граматики, побудованої на засвоєнні граматичних даних для практичного їх застосування в усному і писемному мовленні, до усвідомлення наукової граматики, пов'язаної із заглибленням у діалектичну сутність мовних одиниць". Відомий мовознавець наголошує на потребі допомогти першокурсникам усвідомити сутність мовознавства як науки і його предмета – мови, розкрити особливості мовних одиниць у їх виникненні, існуванні та змінах.

Узагальнення теоретико-мовознавчої підготовки відбувається в курсі "**Загальне мовознавство**". Оволодіння мовною теорією передбачає розуміння студентами мови як динамічної системи, усвідомлення системних відношень, знання мовних рівнів, а також процесів і закономірностей, які визначають використання різних виражальних засобів відповідно до сучасних норм. Досвід показує важливість ознайомлення студентів з різними напрямками, течіями, концепціями, поглядами лінгвістів на ту чи іншу мовну категорію, залучення їх до аналізу спільного й відмінного у тлумаченні мовних явищ. Знання соціолінгвістики в опануванні загальним мовознавством допомагають правильно вибрати оптимальний варіант для побудови соціально коректного висловлювання, виконати соціокомунікативний аналіз тексту. На заняттях доречними є такі форми і методи роботи з мовним матеріалом: "прозори" ілюстрації з рідної та інших мов до кожного нового терміна, використання таблиць, схем, малюнків, які розвивають слухову і зорову пам'ять, логічне мислення. Такий підхід сприяє активній мисленевій діяльності студентів, стимулює науковий інтерес, розвиває дослідницькі якості.

На українознавчій основі з залученням фактів етно-, соціолінгвістики, історії України, історії української літератури вибудовуємо **історико-лінгвістичні курси**. Їх вивчення розширює розумовий світогляд студентів, розвиває дослідницькі здібності, створює атмосферу творчості, схильність до пошуку, виховує логічність, послідовність, аргументованість у викладі питань. Ми спираємося на розуміння того, що без пізнання законів мовної еволюції, генези української мови, її зв'язків з іншими мовами складно розуміти процеси сучасного розвитку.

Ефективне опанування українською мовою, її логікою, граматичними законами неможливе без використання знань з **історичної граматики, старослов'янської мови**. На зміну асоціаціям про ці предмети як застигли форми давнини і механічне зазубрювання старослов'янської парадигматики, що продовжують панувати в пам'яті більшості випускників, приходять розуміння необхідності історичного осмислення мовних фактів. Шкільному фахівцеві важливо знати, чому дієслова в теперішньому часі змінюються за особами і числами, а в минулому – лише за родами, чому в займенниках наявні суплетивні форми тощо, і вміти таку інформацію донести учням у цікавій формі. Тому заняття зі старослов'янської мови варто скерувати на набуття вмінь аналізувати мовну систему на всіх рівнях: від графічного і фонетичного до синтаксичного і текстологічного. Такі знання й уміння сприятимуть формуванню лінгвістичної свідомості, розвитку лінгвістичних здібностей, мовного чуття, допоможуть глибше й об'єктивніше витлумачити мовні явища тощо.

Без знання історії культури народу опис мови перетвориться на певний збір незрозумілих фактів, тому курс **історії української літературної мови** відкриває можливість не тільки фахового, світоглядного зростання, а й духовного виховання майбутніх педагогів. Опановуючи цю навчальну дисципліну, студенти-дослідники у співпраці з викладачами аналізують історико-

лінгвістичні студії М. Драгоманова, П.Житецького, А. Кримського, П. Куліша, Д. Овсянико-Куликовського, О.Павловського, О. Потебні, особливості мови художніх творів, знайомляться з письменниками як мовними особистостями.

3.3. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології»

«Вступ до слов'янської філології» – це перша дисципліна циклу, яка своїм змістом забезпечує подальше вивчення старослов'янської мови, історії української мови, зіставної граматики слов'янських мов, водночас містить і значний культурологічний компонент.

Пропедевтичний курс знайомить з виникненням слов'янської писемності, утворенням слов'янських мов, їх близькістю і класифікацією, актуальними проблемами сучасної славістики, готує до більш глибокого вивчення однієї зі слов'янських мов і культури відповідної країни.

Серед головних завдань курсу – виховання мовної толерантності носія національної духовності, шанувальника рідної та інших мов. Такий підхід спонукає глибше вивчати питання, які стосуються особливостей світогляду, історії, культури, характеру, менталітету українців та інших слов'янських народів.

У полі зору слов'янської філології перебувають слов'янські народи та їх мови, праслов'яни та їх мова і культура, історія становлення науки.

Предметом курсу є вивчення духовної і матеріальної культури слов'ян, представленої в писемних текстах, а **мета і завдання** полягають у тому, щоб:

- залучити студентів до пізнання світу слов'янських народів і мов з урахуванням їхньої генетичної спорідненості;
- ознайомити їх з дискусійними питаннями про територію і час формування найдавніших слов'ян та їх подальше розселення, з характерними рисами матеріальної і духовної культури слов'ян, деякими лексико-фразеологічними, фонетико-морфологічними особливостями праслов'янської мови;
- поглибити знання студентів про історію виникнення слов'янської писемності і діяльність першовчителів, розширити уявлення про слов'янську писемність, найдавнішу писемно-літературну мову слов'ян – старослов'янську мову;
- розглянути загальні теоретичні питання, що стосуються визначних вітчизняних і зарубіжних славистів;
- підготувати студентів до сприйняття наступних історико-лінгвістичних дисциплін (старослов'янської мови, історії української мови), історії зарубіжної літератури, більш глибокого опанування однієї зі слов'янських мов і використання набутих знань у педагогічній діяльності.

Опанування курсу дає можливість у «діалозі культур» пізнавати український народ, його мову, традиції, формуватися *лінгвокультурознавчій компетенції* через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української, слов'янської мовної картини світу, знання констант української, слов'янської національних культур, концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до слов'янських етносів, їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії; та сприйняття мови оригінальних текстів культурознавчого характеру поглиблює лінгвістичні та країнознавчі знання, дозволяє краще зрозуміти специфіку і своєрідність іншої слов'янської мови та культури;

- *дослідницькій компетенції* шляхом удосконалення вмінь і навичок самостійної філологічної роботи з науково-навчальним текстом, використання систематичних історико-культурних коментарів, різноманітних джерел наукової, довідкової інформації з лінгвістики, зокрема й електронних.

Курс «Вступ до слов'янської філології» тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Старослов'янська мова», «Історична граMATика української мови», «Історія української літературної мови». Курс старослов'янської мови продовжує історико-лінгвістичний цикл предметів і служить необхідною базою для вивчення історії української мови та сучасних слов'янських мов. У процесі опанування курсу першочергова увага приділяється розвитку таких професійних навичок, як історико-лінгвістичне коментування тексту; оволодіння правилами читання і перекладу

старослов'янських текстів; порівняльний аналіз мови різних старослов'янських пам'яток; визначення старослов'янств в українській мові.

Історична граматики пояснює будову давньоруської мови, лінгвістичні ситуації різних історичних періодів, зумовленість розвитку, систему норм цієї мови, структуру й характер вживання.

Історія української мови – це наука, що вивчає походження, становлення, основні тенденції історичного розвитку української мови на основі писемних пам'яток. У різних слов'янських регіонах писемність виникла неодноразово. Численні факти, зібрані істориками мови, наприклад, про походження письма у слов'ян, дають можливість прямо чи принагідно висвітлити ряд складних питань, що стосуються й «вступу до слов'янської філології». Знання, отримані студентами в цьому курсі, слугують ґрунтовною базою для майбутніх знань з історії мови.

«Вступ до слов'янської філології» взаємопов'язаний також з курсами «Усна народна творчість», «Історія української літератури», «Історія зарубіжної літератури», при опануванні яких доцільні паралелі творів української та інших слов'янських літератур. Розширенню, поглибленню знань у галузі культури слов'янських народів сприяють курси «Філософія», «Культурологія», «Етнографія», «Народознавство», «Етнопсихологія», в яких на матеріалі різноманітної науково-навчальної, довідкової, художньої літератури шляхом аналізу текстів, огляду відеозаписів, моделювання ігрових ситуацій розглядаються питання взаємовпливу культур, спільних та відмінних рис у побуті, ремеслах, родинних, календарних звичаях і обрядах українців, білорусів, росіян, поляків, македонців, болгар, чехів, словаків, сербів, словенів, хорватів, лужичан.

Окремі питання зі слов'янської філології мають продовження у спецкурсах з етимології української мови, етнолінгвістики, лінгвокультурології.

Деякі з питань важливі і в курсі методики викладання української мови. Це, зокрема, пов'язане з тим, що у старших класах, у профільних й філологічних класах пропонуються такі теми і питання:

– українська мова як одна з індоевропейських мов; українська мова в колі слов'янських мов;

– українська мова в «діалозі культур»; відображення в сучасній українській мові культури інших народів.

Збагачення учнів знаннями про слов'янський світ, міфологію, фольклор слов'ян, слов'янські мови, слов'янські літератури, відомості про науковців-славістів при вивченні фонетики, лексикології, фразеології української мови, усної народної творчості, про твори українських і зарубіжних письменників сприяє формуванню лінгвокультурознавчої компетенції мовної особистості.

Вивчення слов'янської філології дає можливість систематизувати знання про слов'ян, сучасні слов'янські мови, їх діалектне членування, а також міфологію, усну народну творчість давніх слов'ян, матеріальну і духовну культуру, історію, літературу, мистецтво слов'янських народів шляхом мовного і стилістичного аналізу писемних текстів.

На культурознавчих засадах будується вивчення теми "Сучасні слов'янські народи і їх мови". Система завдань спрямовується на розгляд мовної картини світу українського народу в контексті культур інших народів. Пропонуючи для порівняльного аналізу культурознавчі тексти, розглядаємо їх як візитку національної своєрідності кожного народу. Тематика текстів стосується історії, літератури, географії, культури слов'янських народів, а зміст сприяє формуванню наукового світогляду, вихованню почуттів патріотизму. Популярності набуває застосування проблемних медіатехнологій (використання паралельно розповіді викладача і студента, відеозаписів, театралізованих "постановок").

Практичні заняття доцільно наповнюються інтерактивними технологіями, технологіями опрацювання дискусійних питань тощо. Широкі проблемно-пошукові можливості для реалізації міжпредметних взаємозв'язків пропонують семінари-конференції. На таких заходах студенти ознайомлюються з періодизацією історії слов'янської філології, науковими центрами слов'ян, основними напрямками досліджень, науково-педагогічною діяльністю видатних учених-славістів

(І. Бодуена де Куртене, Ф. Буслаєва, О. Востокова, Й. Добровського, А. Кримського, з дослідницькою діяльністю М. Ломоносова, Ф. Міклошича, Д. Овсянико-Куликовського, О. Потєбні, І. Срезневського, П. Шафарика та ін.), характеризують діяльність визначних українських мовознавців, письменників, культурних діячів (Л. Булаховського, О. Горбача, А. Зеленька, О. Курило, О. Мельничука, Г. Півторака, Ю. Шевельова та ін.) як культуромовних особистостей.

Аналізуючи різні підходи науковців щодо цілої низки питань слов'янської філології, майбутні вчителі студіюють праці з соціолінгвістики, історії, етнології, фольклористики, літературознавства тощо. Заняття-екскурсії, "діалоги особистостей" доповнюємо виставками наукових праць учених-славістів і студентських рефератів, технологією "Обери позицію", елементами рольової гри, за допомогою якої дослідники представляють концепції різних наукових шкіл у слов'янському мовознавстві. Під час такої роботи майбутні вчителі-словесники вчать висувати гіпотези, аналізувати, інтегрувати, трансформувати інформацію, здійснювати дослідницьку діяльність.

Опрацьовуючи наукові джерела, тексти художньої літератури, матеріали засобів масової інформації, аудіо-, відеозаписи, студенти набувають умінь характеризувати в загальних рисах концептуальні ідеї вчених щодо місця слов'янських мов і, зокрема, рідної в системі світових та в сім'ї близькоспоріднених мов, вчать встановлювати відмінності між групами слов'янських мов. Робота з текстами слов'янських книг, газет, журналів, перегляд відеорепортажів, аналіз культурологічних Інтернет-сайтів слов'янських держав формує у студентів навички дослідницької діяльності, сприяє пізнанню світу ментальності кожного з народів, прагненню хоча б на елементарному рівні опанувати іншу мову, замислитися над проблемами формування мовної особистості учнівської молоді в різних країнах.

Одним з головних завдань у підготовці вчителів української мови і літератури вважаємо вироблення таких якостей словесного вираження, як правильність, точність, послідовність, чистота, виразність, багатство і доречність, а також розвиток мислення, пам'яті, уваги, кмітливості, комунікативних навичок і вмій.

Виконуючи завдання аналітичного та конструктивного характеру, студенти зіставляють семантику одного й того ж слова в різних слов'янських мовокультурах. Застосовуючи проблемно-пошукові методи, пояснюємо, наприклад, як передається значення слова "дуже" у слов'янських мовах (у рос. *очень*, у біл. *вельми*, у чес. і словац. *velmi*, у болг. і сербо-хорв. *многу*, у макед. *многу*, в польськ. *bardzo*, у словенськ. *zelo*) тощо. Пізнавальне значення належить вправам змістово-пошукового та контрольного-смыслового характеру, які передбачають характеристику грецизмів, латинізмів, запозичень-українізмів у слов'янських мовах.

Текстовий матеріал, запропонований студентам з українських художніх творів, спрямовуємо також на пошук і пояснення лексичних запозичень (наприклад, з польської – *скарга, ліжка, обіцяти, кепський, білизна, місто*; з білоруської – *нащадок, понеділок*; з чеської мови – *брама, паркан, речник, часопис* та ін). У процесі роботи наголошуємо, що запозичення, зумовлені економічними, політичними і культурними стосунками між українським та іншими слов'янськими мовами, долучалися до словника впродовж усієї історії українського народу. Указуємо на глибоко національний і самобутній зміст фразеології, наголошуємо, що при перекладі пареміографічного фонду з однієї мови на іншу важливо знати особливості ментальності кожного з народів.

Розширенню, поглибленню знань у галузі культури слов'янських народів сприяє тема "Традиції слов'янських народів". На матеріалі різноманітної науково-навчальної, довідкової, художньої літератури шляхом аналізу текстів, виконання тестових завдань, огляду відеозаписів, моделювання ігрових ситуацій розглядаємо питання взаємовпливу культур, спільних та відмінних рис у побуті, ремеслах, родинних, календарних звичаях і обрядах українців, росіян, білорусів. Аналіз виховних традицій дає змогу студентам-філологам дійти висновку, що кожний із збережених обрядів слов'ян пронизує родинність.

Розгляд комплексу теоретичних і практичних питань, які розкривають історико-лінгвістичні корені слов'ян від давнини до сучасності, традиції слов'янських народів, продовжуємо під час

вивчення української діалектології, старослов'янської мови, окремих слов'янських мов, історії української мови, історичної граматики, в курсах української і зарубіжної літератур, методики викладання української мови, педагогіки. Засобами слов'янського слова викладач має допомогти студентам усвідомити престижність, перспективність мови як національного явища, пробудити в них гордість за досягнення українців в історії людства.

Отже, поглиблення мовної підготовки на основі етнокультурознавчого підходу розвиває мислення студентів, формує їхню "образно-емоційну пам'ять", відкриває шлях до пізнання багатьох закономірностей розвитку народної культури у взаємозв'язках з культурами інших народів.

3.4. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці вчителя-словесника

Дієвим фактором впливу на розвиток мовної культури особистості виступає народне мовлення. Цей феномен традиційної української сільської культури оригінально відтворює соціальний і природний простір, час, відображає систему цінностей, етнічно зумовлені типи мовної поведінки, які склалися в конкретному соціокультурному суспільстві впродовж багатьох століть і виявляються насамперед на лексико-фразеологічному рівні. Доки зберігається специфіка сільського життя і притаманні їй особливі комунікативні умови, зберігається й комунікативна цінність діалектів.

У діалектній комунікації яскраво представлені особливі знання про людину, людські якості, родичівство і сусідські стосунки, традиційне ведення господарства, народні обряди, звичаї, народний календар. Знання особливостей українських говорів, діалектних норм допомагають краще усвідомити закони історичного розвитку мови, подолати орфографічні та орфоепічні помилки, зумовлені впливом місцевої говірки.

Такі професіографічні вимоги розширюють спектр завдань *курсу української діалектології*, де центральною постає проблема взаємозв'язків діалекту, культури, етносу. В умовах запровадження профільної шкільної філологічної освіти курс набуває етнолінгвометодичного забарвлення, цілеспрямовано готує до здійснення лінгвокраєзнавчої роботи. Аудиторний час важливо спрямувати на різноаспектне вивчення мови села, міського просторіччя, літературно-розмовного мовлення різних соціальних груп, мови сім'ї, окремої особистості, проведення етимологічних спостережень за численними лексико-семантичними групами.

Знайомство з діалектами дає можливість отримати не лише відомості про назви предметів побуту, значення слів, поняття, за якими стоять вікові традиції ведення господарства, особливості обрядів, звичаї, а й ефективніше усвідомити роль діалектного мовлення як невід'ємної частини загальнонаціональної мови в житті суспільства. Народне мовлення як феномен культури певного регіону опосередковано відображає систему цінностей, загальноприйняті оцінки, етнічно зумовлені типи поведінки й настрою, які існували, існують у конкретному соціокультурному товаристві. Йому властиві нормативність, природність, неперервний розвиток. Діалектні компоненти сприяють духовному та культурному збагаченню, забезпечують високий рівень міжетнічних взаємин особистості.

Знання особливостей українських говорів, уміння спостерігати за говіркою і правильно осмислювати результати своїх спостережень необхідні не тільки в теоретичному, а й у практичному аспекті. Теоретично це важливо тому, що без знання діалектології не можна правильно зрозуміти особливості законів історичного розвитку мови. Практично це потрібно з метою кращого подолання випадків орфографічних та орфоепічних помилок учнів, що пов'язано з впливом місцевої говірки, і для тлумачення влучних та доречних лексичних діалектизмів на уроках української літератури в текстах письменників Західної України.

Лінгвістичне краєзнавство як невід'ємна складова курсу пов'язане з поглибленим вивченням кумулятивної функції мови, її здатністю до відображення і збереження у відповідних знаках інформації про локально-культурну спадщину жителів. Джерельну базу лінгвістичного краєзнавства становлять діалектна лексика та фразеологія, фонетичні та граматичні особливості місцевого говору, регіональна ономастика, мова фольклорних і

художніх творів, місцевих та історичних документів, словник місцевих ремесел та промислів тощо.

Упровадження лінгвокраєзнавства в культурно-освітній простір вищої школи, зокрема матеріалів з регіональної ономастики, ойконіміки сприяє духовному становленню етнокультурної особистості. Спеціальні (елективні) курси лінгвістичного краєзнавства, топоніміки з елементами етимологічного, лінгвокультурологічного аналізу є необхідними для розвитку мовної культури вчителя.

Майбутнім учителям важливо мати уявлення про напрями і форми такої роботи, методи дослідження краєзнавчого матеріалу під кутом зору лінгвістики, про взаємодію різновидів національної мови, міжмовні зв'язки, особливості місцевої топоніміки і діалектології. Тому практичні заняття, самостійну, індивідуальну роботу підсилюємо різноаспектним вивченням мови села, міського просторіччя, літературно-розмовного мовлення різних соціальних груп, мови сім'ї й окремої людини, мови місцевої художньої творчості, проведенням етимологічних спостережень.

Студентам, як показує досвід, імпонують диференційовані навчальні завдання, екскурсії в дослідницьку лабораторію діалектолога, робота з електронною фонотекою говорів та електронними варіантами лінгвогеографічних праць, складання лінгвістичних портретів, написання лінгвокраєзнавчих розвідок, ознайомлення з мультимедійними посібниками.

До питань, винесених на самостійне опрацювання, доцільно ввести розгляд регіональних вузівських і шкільних навчальних програм. У коло формування культурознавчої, лінгвокраєзнавчої компетенцій майбутніх учителів, безумовно, потрапляють ойконіми (назви населених пунктів), які специфічно репрезентують етнокультурну інформацію, виступають унікальним засобом збереження духовних цінностей краян, відтворення етно- і глотогенезу українців, виховання національно-мовної особистості.

3.5. Вимоги до культуромовних курсів («Стилістика», «Культура мови», «Риторика»)

Однією з важливих складових процесу реалізації особистісно-орієнтованого навчання вважається мовний розвиток студентів, що найкраще реалізується через роботу з текстом. Тому лекційно-практичний *курс «Стилістика»* збагачуємо вивченням національної своєрідності системи функціональних стилів, набуттям умінь і навичок стилістичного аналізу мовних явищ різних рівнів.

Контрастивні стилістичні студії відкривають можливості для ознайомлення з іншими мовними культурами світу, а через них – для повнішого і глибшого усвідомлення особливостей рідної мовної культури. Такий вид роботи сприяє розвитку навичок комунікативної та лінгвістичної компетенції, вдосконаленню вмінь розрізняти функціонально-стилістичні особливості лексем і фразем, засвоєнню прийомів розкриття смислового й етнокультурознавчого змісту номінацій.

Потреби вербалізації культурної свідомості в сучасному інформаційному просторі спонукають до впровадження елементів *інтерактивної стилістики*, завданням якої є вибудовування оптимальної комунікативної стратегії.

На заняттях *курсу культури мови* відбувається формування професійної мовної культури. Мета курсу – сприяти майбутнім педагогам у набутті необхідних знань і практичних навичок у галузі мовлення, оволодіння жанрово-ситуативними різновидами мови, вдосконалення індивідуальної мовленнєвої культури, вироблення усвідомленого ставлення до мовних фактів і явищ.

Головними теоретичними засадами культури мови є осмислення мовної норми, знання функціонування стилів, усвідомлення взаємозв'язків системи мови, її будови і невербальних структур. **Практичними засадами** культури мови вважаємо систематичність знань, їх поглиблення, інтерес і увагу до мови взагалі й до рівня власного мовлення зокрема, поліфункціональність мовленнєвої практики, переконаність у суспільній цінності високого рівня культури мовлення.

Особливу увагу приділяємо орфоепічним нормам і техніці мовлення. Використання тренінгових вправ з техніки мовлення (правильність осанки, постановка правильного дихання, інтонування й емоційність тощо) дозволяє формувати й коректувати навички усного мовлення.

Різноманітні форми занять спрямовуємо також на дослідження особливостей мовної політики, проблеми лінгвоекології, підвищення рівня практичного володіння багатим комунікативним, пізнавальним та естетичним потенціалом сучасної української літературної мови в різних сферах її функціонування в письмовому та усному її різновидах, формування комунікативної компетенції у процесі діалогічних і полілогічних ситуацій спілкування. Пропонуємо тексти різних стилів як зразкові, так і ті, що містять стилістичні помилки (твори школярів, газетні матеріали, рекламні тексти), роботу з сучасними словниками.

Мовна особистість учителя найкраще реалізується в індивідуальному стилі мовної діяльності: досить важливими є і тон мовлення, і манера спілкування, і міміка руху, жестів, і здатність орієнтуватися в мовній ситуації, володіти мистецтвом розмови, публічного виступу, дискусії.

Отже, підвищується роль *риторики* як лінгвопедагогічної дисципліни, яка поглиблює професійно значущі знання та вміння студентів, розширює змістову сторону їх мовленнєвої культури, привчає дотримуватися етичних норм у мовленнєвій діяльності.

Цілісна система формування риторичної особистості студента представлена в посібниках з лінгвістичної (Л.Мацько, О. Мацько) та педагогічної (Г. Сагач) риторики. Зміст системи передбачає створення передумов для теоретико-практичного оволодіння студентами вміннями вести розгорнутий монолог з фахової проблематики, володіти полемічним мистецтвом, культурою конструктивного діалогу та полілогу, етикою оратора, розуміти і виявляти риси національної специфіки виступів і риторичних текстів тощо.

3.6. Мета і завдання інтегрованих курсів

Цілком правомірною є позиція вчених щодо потреби в інтегрованому курсі "**Філологічний аналіз тексту**". Якщо філолог-науковець представляє громадськості або лінгвістичний, або літературознавчий, або стилістичний опис і аналіз художнього тексту, то вчитель-словесник повинен одночасно подати і лінгвістичну, і літературознавчу, і стилістичну характеристику в комплексі, в системі. Учитель виконує аналіз художнього тексту для навчального коментування словесно-художньої системи.

Викладання такого курсу дає можливість реалізувати у професіограмі студента такі вимоги, як знання теорії художнього тексту, вміння професійної роботи з текстом художнього твору (здійснювати компетентний переказ, професійний коментар ліричного, драматичного і епічного тексту), з науково-критичною літературою, розвиток філологічної культури вчителя. Професійна спрямованість занять допомагає студентам осягнути зміст, значення, естетичні функції мовних одиниць у тексті, з'ясувати їх пізнавальний і почуттєвий вплив на читача, на основі цього сформувані цілісне сприйняття фольклорного чи художнього тексту.

У курсі важливо розглянути такі питання, як фольклорний і художній текст, реалізація естетичної функції мови, особливості художньої експресії, її джерела, типи художніх прийомів (звукозапис, поетична паронімія, ритмо-мелодична організація, образні засоби мови тощо). Принципами, на яких ґрунтується філологічний аналіз, виступають принципи історизму, антропоцентризму, культурознавчої спрямованості, діалогічності, інтеграції, "педагогічної доцільності" (Ш. Махмудов).

Завдання практичних занять, самостійної дослідницької роботи передбачаємо, за М. Шанським, у "прищепленні" навичок лінгвістичного "бачення" художнього твору, лінгвістичного коментування мовних елементів, їх функціональних можливостей у мовній тканині тексту. Працюючи з текстами, визначаємо історико-соціальну основу тексту з урахуванням тієї епохи, коли було написано цей твір, представляємо лінгвістичну оцінку тексту, характеризуємо функції мовних одиниць (застарілої лексики, фразем, графем), їх ідейно-тематичне значення, естетичне забарвлення.

Виконуючи аналіз текстів, звертаємо увагу на взаємодію всіх мовних рівнів, їх співвідношення з ідейно-тематичним змістом. На конкретному художньому матеріалі майбутні вчителі-словесники пересвідчуються, що семантика слова відіграє вирішальну роль для творення художніх образів, у них формується потреба, бажання проникнути в сутність змісту твору, виховується вміння висловлювати критичні судження щодо краси рідної природи, моральності

вчинків героїв, виховувалося прагнення заглибитися в таємниці рідного слова, гордість за рідну мову й культуру.

Робота над текстом потребує виконання паралельних культурно-історичних, лінгвостилістичних, історико-лінгвістичних, текстологічних розвідок. Майбутні вчителі навчаються логічно обґрунтовувати оцінку ідейно-художнього змісту тексту, розвивають навички асоціативного мислення, фантазування, творчого підходу, опановують закони вживання лексичних, фонетичних, словотворчих, граматичних засобів мови в художньому тексті і, отже, навчаються сприймати твір як цілісне явище мистецтва слова.

3.7. Завдання і зміст лінгводидактичних дисциплін у вищій школі

Методична підготовка вважається системостворюючим чинником професійної підготовки вчителя-словесника в педагогічному університеті. Водночас це відносно самостійна система з власним змістом, структурою, функціями. Вона забезпечується вивченням циклу навчальних дисциплін (методики викладання української мови, або шкільного курсу української мови), спецкурсів і спецсеминарів; участю студентів у науково-дослідній і науково-методичній роботі та педагогічній практиці.

Теоретичні орієнтири методики української мови закладені О.Біляєвим, С.Караманом, Л.Мацько, Л.Паламар, М.Пентилюк, О.Горошкіною, Н.Голуб, О.Любашенко, Т.Симоненко, І.Хом'яком.

Наскрізними ідеями методичної підготовки виступають гуманізація навчально-виховного процесу; посилення особистісної орієнтації змісту; відкритість до впровадження нових педагогічних технологій; індивідуалізація освітніх траєкторій студентів, підвищення ролі методичної культури й самоосвіти. Головною метою навчальних курсів є формування й удосконалення методичної компетенції, підґрунтя якої складають знання методологічних і теоретичних основ методики навчання мови, літератури, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), уміння застосовувати знання мови і літератури в педагогічній діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну та ін.).

Випускники філологічних факультетів педагогічних університетів повинні вміти орієнтуватися у просторі основних тенденцій, що визначають сучасний стан лінгвістичної освіти в загальноосвітніх середніх навчальних закладах. Це стосується, зокрема, розширення обсягу змісту навчального матеріалу в зв'язку із включенням таких предметів, як культура мови, стилістика, риторика або їх елементів; посилення принципів інтегративності, міжпредметної взаємодії, текстоцентричного підходу, опори на історію мови тощо.

Початок методичної підготовки відбувається вже під час опанування курсу "*Вступ у спеціальність*", коли першокурсники отримують перші теоретичні основи викладання української мови і літератури в загальноосвітньому закладі, знайомляться з досвідом кращих учителів міста і країни, відвідують уроки, позакласні заходи. Окремі аспекти методичних питань студенти опрацьовують у лінгвістичних і літературознавчих курсах: виконують аналіз педагогічного потенціалу діалектного мовлення, творів усної народної творчості, української художньої літератури тощо.

Більш детальний розгляд цих та цілої низки інших питань відбувається у власне *методичних курсах*, які складаються з двох взаємопов'язаних частин. Перша – передбачає систематизацію знань студентів на рівні навчального матеріалу шкільного курсу, друга – спрямована на опанування методикою його викладання в загальноосвітніх навчальних закладах різних типів та формування творчої особистості майбутнього словесника: опрацювання загальних науково-теоретичних основ, завдань і принципів організації шкільної мовної освіти; ознайомлення зі змістом навчальних програм і підручників; використання в навчально-виховному процесі методологічних, історико-наукових знань, надбань етнопедагогіки; аналіз, узагальнення і впровадження у практику педагогічних інновацій та досвіду кращих учителів; моделювання різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності учнів тощо.

Не можна об'єктивно оцінити сучасний стан методики, якщо не враховувати основні етапи її розвитку, закономірності поступального руху, підсумки минулих дискусій. Важливим компонентом поглибленого вивчення цих курсів або окремих спецкурсів має стати студіювання історіографії методичної україністики, навчальних книг для середньої і вищої школи, які підтверджують високе покликання вчителя-словесника. За навчальними виданнями відомих учених студенти впродовж десятиліть опановували педагогічні закони відображення лінгвістичних і літературознавчих явищ, шляхи аналізу художніх творів, готувалися до уроків і проведення позакласної та позашкільної роботи. Запропоновані педагогами ідеї щодо стрункої системи навчання граматики і правопису, розвитку образного мислення, емоційного сприйняття художнього твору, виховання громадянина і патріота України засобами мистецтва слова і на сьогодні залишаються актуальними.

Підручники з методики викладання української мови О.Біляєва, В.Мельничайка, В.Неділька, І.Олійника та ін. сприяли вивченню мови художнього твору, професійному виконанню лінгвістичного аналізу, формуванню вмінь виразного, емоційного й усвідомленого читання, відчуттю й розумінню настрою класу, орієнтуванню на спілкування тощо.

Сучасні тенденції мовної освіти з акцентом на культуромовну особистість, комунікативну компетенцію і текстоцентризм увиразнюють зв'язок курсу методики викладання української мови зі психолінгвістикою, педагогікою, психологією, структурують роботу студентів з текстом фольклору, міфології, художньої літератури, "живої" народної мови як „носіями” культури почуттів. До програми курсу важливо ввести такі питання, як сучасні напрями наукових досліджень з методики, системний підхід до організації навчання, основні аспекти розвитку мовлення учнів, особливості роботи над текстом професійної спрямованості, вивчення української мови як національно-культурного феномену, відображення в українській літературі естетичної функції мови, формування історичного погляду на життя мови тощо.

Сприяють такій роботі комплекти методичного забезпечення, розроблені з урахуванням етнокультурних і соціолінгвістичних змін, фактів когнітивної лінгвістики і психології, на основі комунікативно-діяльнісного, особистісного підходів колективом науковців під керівництвом професора Херсонського ДУ М.Пентилюк (підручник "Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах" (2000, 2005), "Практикум з методики навчання української мови" (2003), "Словник-довідник з української лінгводидактики" (2003)), посібники С.Карамана "Методика навчання української мови" (2000), Г.Грибан та О.Кучерук "Практикум з методики викладання української мови", а орієнтиром у розв'язанні проблем навчання мови є Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, в яких визначені підходи, рівні оволодіння мовою, комунікативні завдання, компетенції.

Практичні і лабораторні заняття з методики зорієнтовуємо на вирішення безпосередніх завдань фахової підготовки, на розгляд ефективних форм і методів навчання в умовах багатопрофільного навчання. Професійній спрямованості студентів, організації їх самостійної дослідницької роботи сприяє перегляд і аналіз відеоуроків учителів і студентів-практикантів. Їх доцільне використання сприяє розвитку вмінь спостерігати, аналізувати, робити висновки щодо ефективності методів та прийомів.

3.8. Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для нефілологічних спеціальностей

Для ефективної професійної діяльності не досить мати глибокі спеціальні знання, досконало володіти вміннями здобувати, аналізувати, систематизувати наукові факти. Не менш важливими при цьому є ґрунтовна мовнокомунікативна підготовка, вільне послуговування нормативною фаховою мовою.

Мета курсу – розширити уявлення про фахову українську мову, мовні засоби офіційно-ділового і професійного наукового тексту, розвивати потребу в нормативному вживанні мовних засобів офіційно-ділового і наукового стилів для успішної презентації результатів професійної діяльності.

Завдання курсу: поглибити знання про офіційно-діловий, науковий стилі української мови; опанувати технології роботи з українським фаховим науковим текстом; аргументовано, спираючись на довідкову літературу та усталені зразки, оцінювати власне фахове мовлення та мовлення своїх колег у різних комунікативних ситуаціях, тобто дотримання норм сучасної української літературної мови; використовувати основні засоби кодифікації (словники, довідники), створювати нормативні офіційно-ділові та наукові тексти зі спеціальності, правильно використовувати й оформляти цитати;

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні

знати: специфічні риси, основні мовні й жанрові різновиди офіційно-ділового, наукового стилів української літературної мови, їх стильові ознаки; орфографічні, морфологічні, лексичні, стилістичні, синтаксичні та пунктуаційні норми сучасної української літературної мови; жанри професійного спілкування та їх основні комунікативні ознаки; основне призначення довідкової наукової літератури, основне призначення термінології; правила побудови фахового тексту, особливості культури читання фахового тексту, конспектування, анутовання, реферування літературних джерел, написання рефератів; основні етапи проведення наукового дослідження і написання звіту про це дослідження; композиційно-логічну будову фахової доповіді, повідомлення, виступу; критерії мовного оформлення тексту;

вміти: правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; володіти культурою діалогічного та полілогічного мовлення; здійснювати структурно-стилістичний аналіз і корегувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів відповідно до норм української літературної мови; сприймати, відтворювати, конспектувати і створювати наукові фахові тексти (анотації, реферати й рецензії) та різноманітні професійні документи, використовуючи відповідні прийоми; застосовувати українську термінологію свого фаху в різноманітних комунікативних ситуаціях професійної діяльності; працювати з навчальною, навчально-методичною, науковою літературою та послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою.

Питання для самостійної роботи:

1. Ознайомтеся зі змістом і структурою програми з однієї з навчальних дисциплін, прокоментуйте особливості побудови.
2. Порівняйте висвітлення відповідної (тотожної) теми в підручнику для вищої і старшої (профільної) школи.
3. Поміркуйте, чи відповідає інтерпретація лінгвістичних відомостей у чинних підручниках сучасній парадигмі лінгвістичної науки? Обґрунтуйте свою думку.
4. Складіть анотацію на підручник з сучасної української літературної мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів (на вибір).

Лекція № 4.

Тема: методичні технології у мовній освіті.

Мета вивчення: охарактеризувати основні форми занять з лінгвістичних дисциплін та методику їх проведення з урахуванням модульно-рейтингового навчання; формувати уміння у магістрантів планувати навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, створювати програмно-методичне, дидактичне забезпечення; - формувати уміння у магістрантів організовувати та проводити лекційні, практичні заняття з мовознавчих дисциплін.

Література:

1. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі / А. М. Алексюк. – К.: Рад. шк., 1981. – 215 с.
2. Апресян Ю. Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. – М.: Просвещение, 1966. – 302 с.
3. Аргунова Е. Р. Активные методы обучения : учеб.-метод. пособие / Е. Р. Аргунова, Р. Ф. Жуков, И. Г. Маричев ; под науч. ред. Н.В. Кузьминой. – М., 2006. – С. 16-34.

4. Бабин І. Особливості організації навчання на основі системного дидактичного модуля / І. Бабин, Г. Мирська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – № 3/4. – Ч. 1. – С. 105-109.
5. Бабійчук Т. Відеофрагменти як ефективний засіб навчання на заняттях української мови / Т. Бабійчук // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 42-50.
6. Біляєв О. М. Проблема методів у навчанні мови / О. М. Біляєв // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 10. – С. 57-67.
7. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: Вересень, 1996. – 129 с.
8. Бондарчук Ю. Удосконалення форм і методів навчання відповідно до Болонського процесу // Ю. Бондарчук, Г. Чуйко, Н. Чуйко // Вища школа. – 2005. – № 2. – С. 35-41.
9. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В. М. Вергасов. – К.: Высшая шк., 1985. – 210 с.
10. Гаврилюк О. Нові технології навчання: ефективний шлях забезпечення високої кваліфікації спеціалістів / О. Гаврилюк // Рідна школа. – 1998. – № 6. – С. 68-76.
11. Головка М. В. Загальні тенденції та психолого-педагогічні проблеми запровадження сучасних технологій навчання / М. В. Головка // Нові технології навчання. – 2001. – Вип. 30. – С. 89-98.
12. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 334 с.
13. Євдокімов О. В. Ефективність нових технологій організації навчання студентів / О. В. Євдокімов // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 161-170.
14. Каган В. И. Основы оптимизации методов обучения в высшей школе : учеб.-метод. пособие / В. И. Каган, И. А. Сычѣвников. – М.: Высшая шк., 1987. – 143 с.
15. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига : НПИ „Эксперимент”, 1998. – 180 с.
16. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
17. Кобиляцький І. І. Методи навчально-виховної роботи у вищій школі / І. І. Кобиляцький. – Львів : Вид-во ЛДУ, 1979.
18. Козаков В. А. Сучасні тренінгові методи : проект за програмою TACIS / В. А. Козаков, Н. Р. Меун, Г. О. Ковальчук та ін. – К., 1996. – 215 с.
19. Коротяєв В. І. Гнучкі педагогічні технології навчання і підготовки спеціаліста / В. І. Коротяєв, Є. О. Гришин, О. А. Устенко // Педагогіка вищої школи. – К., 1990. – С. 45-67.
20. Корсакова О. Про технологію диференційованого навчання / О. Корсакова // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 44-46.
21. Костриця Н. Мова і література в школах нового типу та ВНЗ / Н. Костриця // Пошуки нових форм проведення занять з української мови у вищій школі на нефілологічних факультетах // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 3. – С. 53-54.
22. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади/ Л. Кратасюк // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 2-11.
23. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер. – М.: Знание, 1980.
24. Мамаєв Л. Нові технології навчання у ВНЗ / Л. Мамаєв, О. Романюк // Рідна школа. – 2002. – № 4. – С. 68-70.
25. Мартинюк В. А. Інтерактивний проект як засіб стимулювання мовленнєвої діяльності студентів університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. А. Мартинюк. – К., 2009. – 22 с.
26. Методы системного педагогического исследования / под ред. Н. В. Кузьминой. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1980. – 172 с.

27. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике / В. И. Михеев. – М.: Высшая шк., 1987. – 199 с.
28. Мова наша – українська: навч.-метод. посібник для вчителя / Л.І. Мацько, О.М. Семенов, Н.Б. Голуб та ін. ; за ред. Л.І. Мацько. – К.: Богданова А.М., 2011. – 512 с.
29. Монахов В. М. Проектирование и внедрение новых технологий обучения / В. М. Монахов // Сов. педагогика. – 1990. – № 7. – С.17-22.
30. Никандров Н. Д. Организационные формы и методы обучения в высшей школе / Н. Д. Никандров // Проблемы педагогики высшей школы. – Л., 1992. – 190 с.
31. Новик И. Б. Метод моделирования в современной науке/ И. Б. Новик, М. М. Мамедов. – М.: Знание, 1981. – 40 с.
32. Окалелов О. П. Оптимизационные методы дидактики/ О. П. Окалелов // Педагогика. – 2000. – № 3. – С. 21-26.
33. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання в педагогічному проектуванні (на матеріалі лінгвометодики вищої школи)/ Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 6. – С.41-46.
34. Остапенко Н. Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 4. – С. 55-58.
35. Пехота О. М. Освітні технології: навч.-метод. посібник/ О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська ; за ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2011. – 256 с.
36. Полат Е. С. Метод проектов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nsk.fio.ru/festival/docs/polat/htm> – Заголовок с экрана.
37. Распопов И. Р. Методология и методика лингвистических исследований / И. Р. Распопов. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1976. – 199 с.
38. Рейнгард И. А. Формы и методы преподавания в высшей школе / И. А. Рейнгард. – Днепропетровск, 1973. – С. 11-18.
39. Сайко А. О моделировании школьного урока на практических занятиях / А. Сайко, М. Заяц // Проблемы высшей школы : республ. науч.-метод. сб. – К., 1988. – Вып. 64. – С. 57-59.
40. Саранцев Г. И. Теория, методика и технологии обучения/ Г.И. Саранцев // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 19-24.
41. Селевко Г. К. Образовательные технологии: учеб. пособие/ Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
42. Симоненко Т. Система основних методів та прийомів у процесі формування професійно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Т. Симоненко // Рідна школа. – 2005. – №7. – С. 29-31.
43. Скнар О. Модернізація форм і методів навчання студентів у контексті кредитно-модульної системи / О. Скнар // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 33-45.
44. Смолкин А. М. Методы активного обучения : учеб.-метод. пособие / А. М. Смолкин. – М.: Высшая шк., 1991. – 176 с.
45. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – М.: Наука, 1975. – 312 с.
46. Українська мова: підручник для 10 класу ЗНЗ з навчанням українською мовою. Профільний рівень / М.Я. Плющ, В.І. Тихоша, С.О. Караман, О.В. Караман. – К.: Освіта, 2010. – 416 с.
47. Українська мова: підручник для 11 класу ЗНЗ з навчанням українською мовою: академічний рівень, профільний рівень / С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша. – К.: Освіта, 2010. – 416 с.
48. Хуторской А. В. Педагогика / А. В. Хуторской. – СПб., 2001.

49. Юрійчук Н. *Форми організації навчальної діяльності студентів з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням”* / Н. Юрійчук // *Українська мова і література в школі.* – 2010. – № 5. – С. 29-32.

50. Янушкевич Ф. *Технология обучения в системе высшего образования*/ Ф. Янушкевич ; пер. с польск. О. В. Довженко. – М.: Высшая шк., 1986. – 253 с.

План

- 4.1. Лекція у вищій школі. Лектор та аудиторія.
- 4.2. Практичні і лабораторні заняття з лінгвістичних дисциплін.
- 4.3. Інтерактивність навчання лінгвістичних дисциплін.
- 4.4. Навчально-методичний супровід самостійної роботи.
- 4.5. Наукова стаття як результат науково-дослідної роботи: вимоги до змісту, форми, мови.
- 4.6. Науковий виступ з проблеми дослідження.
- 4.7. Практика як соціально-професійний і комунікативний феномен.

Основний зміст

4.1. Лекція у вищій школі. Лектор та аудиторія

У науково-довідкових і навчально-методичних джерелах лекцію розглядають як багатовимірну дидактичну категорію, що визначається через поняття «дидактична модель», «метод навчання», «технологія освіти», «форма організації навчання», що обмежена часом і простором. На розмаїття характеристик лекції як одного з основних способів передачі соціокультурного досвіду впливають традиції античних майстрів слова, Давньої Русі, церковно-богословської риторики й, безумовно, університетської освіти з її академічним красномовством та культурою інтелектуальної праці. Лекції поділяють за змістом (з природничих, технічних, гуманітарних наук), за різновидами усного мовлення (лекція-монолог, лекція-діалог), за слухацькою аудиторією (для школярів, студентів, учителів, науковців), за присутністю / несуттєвістю адресата (слухача) (традиційна лекція, радіо-, телелекція) тощо.

Водночас захопленість технологічним забезпеченням семінарських і практичних занять, зосередженість насамперед на самостійній роботі студентів децю змістили увагу до лекції як важливої форми організації навчального процесу у вищій школі. До того ж міністерська вимога зменшити навчальне навантаження призвела до скорочення лекційних годин з фундаментальних дисциплін. Це порушило традиції університетської освіти з акцентом передусім на глибоких фундаментальних і фонових знаннях.

Як наслідок студенти вищої школи часто невдоволені лекційним викладанням: «лектор знає предмет на рівні підручника десятирічної давнини»; «лекція подається лише в форматі інформаційних повідомлень», «у лекції відсутнє авторське ставлення до презентованої інформації». Згідно з дослідженням, проведеним російською вченою М.Волохонською, 80 % студентів асоціює поняття «лекція» зі словом «нудьга», а взаємодію з викладачем і взагалі навчання 50 % респондентів оцінюють як нудний процес. Водночас опитування викладачів показують: більшість з них продовжує вважати лекцію за основу інформаційної передачі знань. Ускладнення професійно-комунікативних завдань підготовки у вищій школі, акцентування уваги передусім на самостійній роботі та її технологічному забезпеченні й водночас уже доволі системна невдоволеність учасників навчального процесу лекційним викладанням актуалізують вимоги більш чітко окреслити підходи до побудови й оцінки ефективності академічної лекції. Практичний досвід підтверджує: дія лекційного матеріалу повинна стимулювати і розвивати, власне, передусім не систему знань, а мислення і навички самостійної дослідницької роботи. Отже, сьогодні зростає потреба реалізувати такі функціональні пріоритети лекцій, як *мотиваційно-ціннісний* (вплив на розвиток пізнавальних потреб, інтересу, цінностей слухачів), *професійний* (створення умов для професійного самовизначення, саморозвитку слухачів), *методологічний* (лекція демонструє авторський підхід до постановки, вибору стратегії вирішення проблеми, прогнозування). Фактично йдеться про дотримання критеріїв академічної

лекції, запропонованих свого часу ще мовознавцем О.Потебнею, істориком В.Ключевським, дидактом Ф.Буслаєвим: науковість, логічність, єдність думки і змісту, нерозривність теорії і фактів, висока емоційність. Дотримання чи реалізація таких функцій сприяє опануванню «культури професії» (А.Вербицький) і формуванню культури особистості.

Однак практика вузівського викладання засвідчує ще доволі консервативну перевагу педагогічного впливу над педагогічною взаємодією. Наявна й недооцінка гуманістичних, педагогічних цінностей навчальних курсів у виробленні системи переконань та ціннісних орієнтацій студентської молоді. Покликання ж викладача вищої школи, аргументує академік І. Зязюн, – у навчанні учнів своєю Поведінкою, своїми Знаннями, своєю Людністю.

Отже, питання «бути чи не бути університетській лекції сьогодні» дослідники пов'язують насамперед з лектором, його досвідом текстотворення, прагненням до самовираження, що знаходить вияв у індивідуальному стилі викладання: в авторських стилістичних прийомах застосування різних мовних засобів для встановлення морально-психологічного контакту на спільну творчу діяльність, у створенні атмосфери пізнавально-емоційного спілкування викладача з аудиторією.

Найбільш вдалим вважаємо визначення академіка С.Гончаренка: «Лекція – це систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу предмета, методів науки». Така характеристика спонукає розглянути академічну лекцію і як професійний комунікативний феномен, науково-педагогічний комунікативний процес, багатоаспектне дійство, що дозволяє захопити вихованців «власними емоціями, інтересами, бажаннями ... з власної волі залучитися до запропонованої педагогом навчальної діяльності».

На моделі освітнього процесу, ключовими ідеями якого виступають пізнання – знання – інтелект – афект – цінності – воля – досвід – проект – дія, наголошується у «Проекті концепції розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні», авторами якої є академіки В.Андрущенко та І. Зязюн. Розвитку творчої індивідуальності педагогів присвячені фундаментальні праці О.Отич. Функціональне наповнення і систему моніторингу якості лекційного викладання пропонують Г.Кисметова, С.Костогриз, Г.Красильникова, Г.Ткачук, особливості культури і техніки мовлення викладача вищої школи розглядає Т.Пічугіна, діалог як засіб побудови суб'єкт-суб'єктних відносин – І.Зязюн, Е.Помиткін Т.Щербан та ін.

Систематизація й узагальнення різних наукових підходів дає можливість припускати, що академічна лекція – це своєрідна педагогічна система, сукупність дидактично спресованих інформаційних блоків, тісно пов'язаних внутрішніми системними зв'язками і пронизаних особистісним смислом. Її мета – закласти основи наукових знань, познайомити з методологією наукового дослідження з відповідної дисципліни і разом з тим забезпечити науково-педагогічну взаємодію викладача і студентів. У такому контексті загострюється увага до культури тексту академічної лекції, укладання якого важливо здійснювати з урахуванням таких принципів.

Принцип *професійної значущості* виявляється в повідомленні необхідних відомостей з галузі професійної сфери діяльності; *науковості* полягає (за Ю.Сорокіним) у дослідженні об'єктивного (істинного) змісту речей і явищ та їх взаємодії. *Новизна* професійно орієнтованої інформації, її пізнавальної цінності характеризується наявністю теоретичних положень, нових знань, які обґрунтовані на основі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і розкриваються в авторській концепції, оцінці певного явища чи факту. *Доступність* фахівцям однієї чи кількох галузей означає зрозумілість, легкість сприйняття інформації, відповідність повідомлення комунікативній сприйнятливості користувача. Принцип *змістової завершеності* реалізується в цілісності розкриття намічених завдань. Зростає і вага *принципу інтертекстуальності*, суть якого полягає в діалозі з певною чужою смисловою позицією, у взаємодії «своїї» і чужої мови (залучення читача до авторського міркування).

Відповідно розширюється палітра ознак і властивостей науково-навчального тексту, зокрема цілісності, членованості, логічної зв'язності, інформаційної, емоційно-оцінної, спонукальної насиченості, завершеності, послідовності, комунікативності, проблемності, діалогічності. Зокрема, *цілісність* тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця лекції, переходи між частинами тексту, що забезпечується

визначеними мовними одиницями. *Логічну зв'язність* наукового тексту забезпечують мовними одиницями, які виражають причину і наслідок, умову і наслідок (*тому що, зважаючи (з огляду) на це, через те, що; оскільки, завдяки тому, що; внаслідок (в результаті) цього, у зв'язку з цим, згідно з цим, у цьому (такому) разі (випадку), за цих (таких) умов, на цій підставі*).

Інформативної, оцінної насиченості (ступінь смислової і змістової новизни лекції) досягають шляхом доказовості й об'єктивності викладу, насиченості вузькоспеціалізованими і загальнонауковими термінами. Така ознака, як *діалогічність* виражається у використанні проблемних запитань, цитат, оцінних мовних засобів тощо. Так лектор повідомляє про мету розгляду відповідної теми (*зупинимося на*), кваліфікує свої дії (*розглянемо, проілюструємо, наведемо приклад*), прагне висловити власне бачення певної проблеми, подискутувати зі студентами. До ознак мови академічної лекції відносять також точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів.

Важливо, щоб дія лекційного матеріалу спонукала студента до подальшого занурення в текст конспекту чи підручника (бажано того ж автора). Наприклад, у навчальних книгах академіка Л.Мацько замість звичних монологічних текстів з нейтральним тоном отримуємо насолоду від праці з новими текстовими нормами діалогічного мовлення:

наприклад: «Мова є найпотужнішою впливовою системою. Тільки вона здатна забезпечувати повне ефективне спілкування, тобто таке, в якому досягається мета і зберігається комунікативне співробітництво, певна рівність комунікантів, персоніфікація людини як особистості в соціумі і його культурі».

Однак далеко не завжди писемний текст дає можливість повноцінно відтворити лекцію. Відчуті справжнє враження і професійне задоволення можна насамперед і лише тим, хто був присутній в аудиторії. На відміну від конспекту чи підручника лекція – це безпосереднє встановлення зв'язку студентів з навчальною дисципліною, своєрідна синергія викладача і студента. Саме індивідуальність лектора вивищує лекцію перед іншими джерелами навчальної інформації.

Звернемося до секретів педагогічної майстерності відомих учених. Лекторам-початківцям варто поміркувати над ідеями цінності особистості, які обґрунтував видатний український педагог А.Макаренко. Актуальними є й ідеї цінності акторської майстерності, запропоновані К.Станіславським.

До речі, саме на поєднанні цих ідей була вибудована лекторська система професора механіки і талановитого педагога вищої школи А.Мінакова (1893 – 1954). Її головне кредо автор визначив так: «Лектор – це вчений, філософ, артист і вихователь». Власною викладацькою діяльністю відомий дослідник пропагував режисуру лекції: її змісту, поведінки в аудиторії, режисуру інтонації та жесту, відчуття часу. Пізніше відомий філософ і педагог, продовжувач ідей А.Макаренка І. Зязюн напише: «...учитель уособлює в самому собі творця уроку, і виконавця, і режисера виконання творчого задуму».

Достатньо продуманими вважаємо поради А. Мінакова щодо роботи над текстом лекції як художнім твором, в якому обов'язково повинні бути зав'язка, розвиток сюжету, розв'язка і «певна емоційна крива». Ідеться про максимальну емоцію, головну ідею, що має пронизувати кожне заняття. Водночас, зауважував учений, лекцію не варто розглядати як закінчений твір, вона лише його частина.

Додамо до цих міркувань важливість і такої якості, як культура слухання лекції. При цьому скористаємося дослідженнями психологів О.Леонтьєва, М.Жинкіна, В.Зінченка, що стосуються сприймання лекції, психічного процесу відображення людиною змісту тексту при безпосередньому впливі на органи чуття. Важливою умовою успішного сприймання є потреба, зацікавленість, внутрішня мотивація.

Слухачам, як показує вузівська практика й опитування студентів, необхідний час на декодування змісту усного мовлення (час на переведення її в план уявлень і понять). Фраза, що складається з 5 – 9 смислових одиниць і вимовляється на одному подихові, утримується оперативною пам'яттю лише впродовж кількох секунд. Фраза, що складається з великої кількості смислових одиниць, не може бути схоплена свідомістю слухачів одразу. До моменту

завершення такої фрази звуковий образ її початку може зникнути з оперативної пам'яті слухачів, а це викличе труднощі у смислового декодуванні фрази і в точному розумінні її смислу. Таким чином, мовлення лектора, зміст якого не сприймається свідомістю слухачів, руйнує увагу аудиторії.

Усвідомлення лекційного тексту – це осягнення розумом, осмислення структури і змісту тексту через аналіз вербальної форми тексту. Усвідомлення сприйнятого залежить переважно від досвіду, фонових знань особистості, оперативної пам'яті, творчого мислення, ступеня концентрації уваги на інформації, яку необхідно сприйняти. Наслідком сприймання тексту є розуміння його смислової структури. Йдеться про розкриття сутності предметів та явищ, описаних у науковому тексті, усвідомлення зв'язків, стосунків та залежностей між ними. Це означає, що реципієнту важливо вміти порівняти пропонований зміст з наявними знаннями для того, щоб вилучити нову для себе інформацію й, відповідно, нові знання. Мислительна обробка отриманої інформації відбувається шляхом поділу тексту на змістові частини; виділення ключових слів; сортування смислових частин за їх значеннями й ознаками; співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями; визначення новизни отриманої інформації, можливості її використання у практичній діяльності; згортання інформації, зведення її до основних положень. Виявом (підсумком) розуміння вважають інтерпретацію тексту, тобто вміння слухача подати власне бачення отриманої інформації.

Складові успіху лекції, за А.Мінаковим, – і в *режисурі інтонації* викладу науково-навчального матеріалу. Важливу роль на лекції відіграє чітка, звучна, відточена вимова, різноманітність тональних рисунків, чистота і ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, емоційна насиченість і виразність фрази і сугестивність. Потрібно вирішити, де і який наголос (логічний, емпатичний), яку інтонацію застосувати для загострення уваги чи інтелектуального відпочинку слухачів.

Тут вартує уваги досвід роботи Академії педагогічної майстерності (керівник – І.Зязюн) і зокрема лекторій професора О.Лавриненка з проблем удосконалення техніки мовлення. Для вчителів і викладачів вищої школи досить важливими є запропоновані ним тренувальні вправи на розвиток мовленнєвого дихання, голосу, дикції й орфоєпії. Поставити застуджений чи відновити втомлений голос допомагають вправи, спрямовані на правильне дихання, розминку і тренування активних м'язів мовленнєвого апарату, правильне відпрацьовування артикуляції кожного голосного і приголосного звука.

Перед лекцією завжди важливий, доводить мистецтвознавець П.Овчиннікова, орфоєпічний тренінг. «Уся попередня робота над змістом тексту й аналізом умов комунікації піде нанівець, коли читець (не в інтересах стилістики, а в силу слабого знання мови) порушує норми наголосу, пропускає необхідні чи додає непотрібні літери і чужі звуки, інтонаційно підкреслює зовсім не ті місця тексту, котрі потребує зміст».

Т.Пічугіна ділиться досвідом роботи семінару педагогічних знань для викладацьких кадрів, який понад тридцять років працює при кафедрі «Психології, педагогіки та права» Національного університету «Львівська політехніка». Зокрема, доводить авторка, обов'язкова умова гарного мовлення – це зрозуміла й чітка дикція. Внаслідок недбалості у звуковимові мовлення стає невиразним і нерозбірливим. Це виявляється в «з'їданні» кінцевого приголосного чи звуків у середині слова, звучанні «крізь зуби». Нерухома верхня і млява нижня губи заважають чіткій і правильній вимові багатьох свистячих і шиплячих приголосних. Мовлення часто буває нерозбірливим унаслідок швидкого темпу, коли слова нібито «настрибають» одне на одне. Говорити треба плавно, привчитися чітко артикулювати ротом, широко його відкриваючи. Основою дикції є злагоджена й енергійна робота всіх м'язів, які беруть участь у мовленнєвому процесі.

Слід виховувати культуру паузи та наголосу. До речі, такою культурою добре володіють І.Зязюн і Л.Мацько. Поєднання певних інтонаційних елементів у мовленні лектора (збільшення інтенсивності голосу, різнотемпова структура фраз, емотивні інтонації, інтонації важливості тощо) засвідчує індивідуальний інтонаційний стиль.

Однак, наголошує у своїх педагогічних порадах А. Мінаков, «інтонація в зошиті зникає. Тому варто говорити: «Підкресліть слово». А ще краще випустити це слово зовсім, а потім сказати, що забули, впишіть, прошу. Отже, це слово потрібне».

Емоційна взаємодія, що ґрунтується на співтворчості, і набуті знання втіляться у нових дослідженнях, науковому пошуку студентів, допоможуть молодим викладачам сформувати власну манеру викладання. Тому важливою для лектора А. Мінаков вважав і **режисуру форми**: початок лекції, навіть вхід в аудиторію. Сам майстер ніколи не починав лекцію відразу, спочатку пропонував деякі запитання, цим самим вивчаючи настрій слухачів, а потім вимовляв першу фразу. Часто ця фраза була неочікуваною, стосувалася філософії, бібліографічних відомостей, певних фактів з різних наук. Це могла бути і цитата (Мінаков пропонував вести щоденник цитат відомих філософів, учених, політичних діячів). Звичайно, тут, власне, йдеться також про соціокультурний досвід, професіоналізм, знання психології студентів, технології педагогічного процесу і, безумовно, стаж викладацької роботи. Отже, педагог дійсно має відчувати життя аудиторії і «виконувати лекцію» разом зі слухачами, а не перед нею».

Режисуру лекції збагатили і наші сучасники. Лекції Л. Струганець завжди переконують слухачів щодо виховання потреби нещадної вимогливості лектора до себе. Вчена доводить: насамперед через інтерес та інтелектуальні відчуття важливо досягати активного сприйняття й осмислення основного змісту. Для цього слід раціонально використовувати силу голосу, темп мовлення, смислові паузи, ставити проблемні запитання. Підтримати атмосферу інтелектуального пошуку викладач може висвітленням дискусійних проблем.

Характерними рисами лекцій відомого методиста, академіка Н. Волошиної завжди були бадьорість, діловитість, упевненість, зосередженість, а ще творча схвильованість. Саме через погляд вона логічно визначала рівень зацікавленості аудиторії інформацією, дізнавалася про настрій та психоемоційний стан учнів. Не завжди слід прагнути до проблемності будь-якою ціною, – доводила Н. Волошина, – реальніше зробити вибір, пам'ятаючи, що проблемне навчання забезпечує більш високу стійкість засвоєння матеріалу, але вимагає часу.

Лекції Л. Мацько – це лабораторія мовної майстерності, навчаючи якій у курсах стилістики і риторики, дослідниця виробляє у студентів усвідомлене ставлення до мови. Для досягнення ефекту індивідуального спілкування вона радить уникати мовленнєвих штампів, працювати над мовними зворотами, які увиразнять інформацію. Згоду з думкою співбесідника висловлює такими мовними засобами: *підтримую Вашу думку щодо...*; незгоду – *Важко погодитися з тим, що...* З метою отримання від співбесідника інформації щодо певного питання застосовує такі конструкції: *Як ви вважаєте; Чи згодні ви з тим, що;* для уточнення або доповнення потрібної інформації послуговується такими мовними кліше: *Що ви мали на увазі; Уточніть, прошу... Наведіть приклад...*

Відомий лінгводидакт М. Пентилюк серед прийомів активізації діяльності студентів на лекції пропонує такі: прийом співучасті – використання дієслів першої особи множини (*зазначимо, зупинимось на таких аспектах*); прийом навіювання (апелювання до спільності професійних, соціальних інтересів); прийом текстового очікування (подається спочатку факт, а потім його пояснення); прийом психологічної паузи (5 – 7 секунд) між блоками наукової інформації; прийом парадоксальної ситуації (одна подія розглядається з різних поглядів); прийом постановки проблемного питання (формулювання на початку лекції проблемного запитання і пошук відповіді на нього впродовж заняття спільно зі слухачами); прийом використання фактичного матеріалу, засобів наочності, прикладів (залучення статистичних даних, таблиць, графіків, наведення прикладів-ілюстрацій).

Науковий діалог з професором М. Пентилюк спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту. Свої лекції вчена готує з дотриманням основних принципів англійського філософа-лінгвіста Пола Грайса: кількість інформації («Не говорити більше чи менше, ніж потрібно для виконання поточних цілей діалогу»); якість («Не говорити того, що вважаєш хибним або для чого не маєш достатніх підстав»); спосіб («Уникай неоднозначності, будь лаконічним і організованим»); «комунікативна співпраця», що виявляється в коректності висловленої критики й етичному оформленні негативної оцінки.

Професор О.Горошкіна включає у свої лекції елементи короткого діалогу з аудиторією, ставить декілька міні-проблем і вимагає самостійних дій студентів, спрямованих на вирішення глобальних проблем.

На лекціях у професора Т.Симоненко ми обов'язково стаємо свідками, як народжується і пульсує думка. Посилення аргументації, – зауважує вчений, – обґрунтування положень, переконання повинні йти паралельно за двома напрямками: раціональному й емоційному.

Отже, узагальнення дослідницьких матеріалів дає підстави окреслити академічну лекцію як цілісний комунікативний блок, педагогічну систему, що має чітку, логічну структуру з внутрішньо завершеними частинами, насиченими відповідною термінологією та ознаками. У центрі моделі такої лекції особистість викладача, яка повинна поєднувати в собі вченого, філософа, вихователя та режисера, й особистість студента. Ефективність режисури академічної лекції впливає як на ефективність навчання в цілому, так і на якість вищої освіти. Ці питання розкриємо в подальших наукових студіях.

4.2. Практичні і лабораторні заняття з лінгвістичних дисциплін

Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін як форма організації навчання у ВНЗ проводяться після лекційних курсів. Мета цих завдань – закріплення, розширення, поглиблення й уточнення теоретичних знань, вироблення навичок і вмінь застосовувати лінгвістичні знання практично під час виконання різних завдань. Іноді на практичні заняття виносяться питання, що не знайшли повне висвітлення в лекціях, або складний для розуміння матеріал.

Підготовка і проведення практичних занять проважиться за розробленими планами, які містять перелік теоретичних питань теми, список наукової, навчальної й довідкової літератури, завдання для письмового домашнього виконання. Чим детальніше розписані коментарі та рекомендації до практичного заняття, тим якіснішою буде підготовка.

Для реалізації поставлених у планах завдань студенти опрацьовують основну й додаткову літературу; доповнюють необхідною інформацією тексти лекцій; конспектують; тезують; пишуть анотації, реферати, повідомлення до запропонованих підтем.

Практичне заняття залежно від специфіки навчальної дисципліни має таку структуру:

- оголошення теми й мети заняття;
- організаційний момент;
- актуалізація опорних знань студентів;
- виконання колективних та індивідуальних завдань;
- самостійна робота студентів з підручниками та посібниками;
- оцінювання знань студентів (у ході заняття або в кінці його);
- підбиття підсумків практичного заняття.

На практичних заняттях навчання реалізується через взаємодію, співпрацю викладача і студента.

Вимоги до викладача-словесника, який повинен:

- бути високо компетентним фахівцем;
- володіти зв'язним викладом матеріалу, вміти пояснити незрозуміле або нести нову інформацію;
- забезпечувати високий науковий рівень інформації;
- активізувати мисленнєву діяльність студентів;
- володіти ефективними засобами виховного впливу;
- мати належні дикцію, темп, тембр, інтонування, ритм, висоту й силу голосу, що надають окрасу мовленню.

У результаті виконання цих вимог викладач на практичному занятті не тільки закріплює знання з лінгвістичних дисциплін, а й формує у студентів:

- мовне чуття;
- можливість тонко відчувати естетичні функції мови;
- уміння вільно й легко висловлюватися в різних життєвих ситуаціях;
- високий рівень культури спілкування.

Студент у процесі навчання оволодіває, на думку М.Пентилюк, такими компетенціями:

- мовленнєвою, що передбачає вміння слухати й розуміти, говорити, читати й писати, тобто вільно володіти всіма видами мовленнєвої діяльності;
- мовною, що забезпечує обізнаність із системою знань про мову як засіб формування й вираження думок і почуттів;
- предметною, що сприяє відтворенню в свідомості студента мовної картини світу;
- прагматичною, що виявляється в здатності до здійснення мовленнєвого спілкування, зумовленого комунікативною метою.

Важливим моментом у структурі практичного заняття, крім використання підручників і посібників, є правильний підбір дидактичного матеріалу. Він, як правило, підбирається з кращих зразків різних стилів сучасної української літературної мови. Для такого якісного текстового матеріалу викладачеві доводиться звертатися до таких джерел, як художня література, газети, журнали.

Матеріал для усних і письмових вправ повинен відповідати вимогам лінгвістики тексту, бути зрозумілим, цікавим за змістом, бездоганим у мовному плані, насиченим відповідними орфограмами, пунктограмами чи іншими явищами.

Вправи на практичних заняттях – це види навчальної діяльності студентів, які ставлять їх перед необхідністю багаторазово й варіативно застосовувати отримані знання в різних зв'язках і умовах. Виконання вправ ставить студентів в умови пошуку, вирішення проблеми, розв'язання завдань високої складності.

Практичні заняття є важливою формою організації навчання у ВНЗ.

Лабораторні (від *laboro* «праця, працюю») заняття з лінгвістичних дисциплін мають свою специфіку в залежності від курсу й дисципліни. Спільним для всіх лінгвістичних дисциплін є попередня теоретична підготовка за заздалегідь указаною літературою, за текстами лекцій чи підручниками, посібниками та іншими носіями інформації. Специфічність лабораторних занять вимагає конкретних завдань і рекомендацій щодо їх виконання. З сучасної української літературної мови (СУМ) – це письмове виконання різних за обсягом запропонованих завдань у різних формах. З курсу методики мови (ШКУМ) – це відвідування студентами уроків мови в школі з подальшим їх обговоренням; з курсу методики викладання лінгвістичних дисциплін у вищих закладах освіти (ВУМ у ВНЗ) – це складання магістрантами планів-конспектів лекцій і практичних та проведення за ними занять. З курсу історії української літературної мови студенти на лабораторних заняттях у місцевих архівах працюють з джерельною базою, роблять опис документів. Такі заняття проводяться в позанавчальний час, викладач або архіваріус готує студентам рекомендації або інструктивні листи. Кожен студент має індивідуальне завдання, а викладач консулює його, корегує діяльність, координує роботу всіх.

Спільним для всіх лабораторних занять як видів самостійної навчальної, наукової, науково-дослідної, творчої діяльності студентів і магістрантів є керівництво нею викладачем, що виступає не тільки консультантом, а й співучасником діяльності. Успіх у виконанні всіх завдань залежить від умілого керівництва процесом навчання викладачами й від використання раціональних у кожному конкретному випадку носіїв інформації (аудіо-, відеоматеріалів; підручників і посібників; електронних носіїв Інтернету).

Успіх у досягненні запланованої мети залежить і від організаторських умінь студентів і магістрантів, які керуються у своїй діяльності під час виконання лабораторних занять з лінгвістичних дисциплін принципами системності (як в організації навчання, так і у вивченні мовних явищ), доцільності (повнота розуміння значення лінгвістичних знань, мовних ресурсів), оптимальності (знаходження найкращого з можливих варіантів, найбільш відповідного даному завданню), доступності (здатність самостійно інтерпретувати матеріал), гнучкості (з метою уникнення перевантаження).

Лабораторні заняття на відміну від практичних мають елементи наукової роботи, що може бути представлена як письмове повідомлення, реферат, доповідь, стаття, проект, схема, таблиця, в яких студенти й магістранти виявляють свою здатність самостійно аналізувати, інтерпретувати, міркувати, практикувати, оцінювати.

На лабораторних заняттях студенти й магістранти не відтворюють методом редукції самостійно отримані теоретичні знання. Вони шукають, як творчо застосувати ці знання, цей матеріал, тобто розвиваються їх креативні здібності.

Отже, лабораторні заняття з усіх лінгвістичних дисциплін не стільки закріплюють теоретичні знання, скільки дозволяють студентам і магістрантам глибоко й наочно виробляти механізми застосування теоретичних знань.

4.3. Інтерактивність навчання лінгвістичних дисциплін

Головною відмінністю інтерактивної моделі навчання є суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками освітнього процесу, студент у процесі такого навчання стає активним та самостійним, а викладач займає позицію помічника і організатора створення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку майбутнього вчителя. Особливостями взаємодії викладача та студента є інтерактивний простір, який є дидактичним за змістом і особистісним за формою.

Основною особливістю інтерактивного навчання є вимога зміни типу взаємин між викладачем і студентами. Перехід на принцип співпраці зі студентами щодо засвоєння ними навчальної програми пов'язаний, у свою чергу, зі зміною психології викладача, принципів і навичок ведення занять.

Лекція, що проводиться з позицій інтерактивного навчання, повинна:

- бути проблемною за змістом;
- бути гнучкою за структурою, даючи можливість лекторові вносити корективи під час занять, з урахуванням реакції слухачів, яка отримується на основі зворотного зв'язку;
- забезпечуватися наочними засобами та ТЗН, що дозволяють лекторові оперувати яскравими образами та наочною інформацією;
- мати елементи діалогу та дискусії, здійснюючи тим самим зворотний зв'язок викладача із студентами.

Реалізація цих принципових для інтерактивного навчання положень призвела до створення ряду специфічних форм лекційних занять.

Лекція-бесіда, або «діалог з аудиторією» – найбільш поширена форма активного залучення студентів у навчальний процес. Під час лекції викладач задає студентам запитання, які призначені для з'ясування думок і рівня обізнаності їх з цієї проблеми. Така лекція дозволяє привертати увагу студентів до найбільш важливих питань теми, визначати зміст і темп викладання навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії.

Лекція-дискусія відрізняється тим, що викладач не тільки використовує відповіді студентів на поставлені запитання, але й організовує вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами. Це поживляє навчання, активізує пізнавальну діяльність аудиторії, дозволяє викладачеві управляти колективною думкою групи та використовувати дискусію з метою переконання.

Лекція з аналізом конкретних ситуацій (кейс-метод, кейс-стаді) за формою аналогічна до лекції-дискусії, проте для обговорення викладач пропонує не завдання, а конкретну проблемну ситуацію. Студенти аналізують та обговорюють її всією аудиторією. Викладач керує та спрямовує процес обговорення, використовуючи додаткові та навідні запитання, запитання-провокації, прагнучи підвести аудиторію до правильного колективного висновку або узагальнення. Інколи обговорення проблемної ситуації використовується як пролог до подальшої частини лекції з метою зацікавлення аудиторії, загострення уваги на окремих аспектах, підготовки до творчого сприйняття навчального матеріалу.

Лекція удвох. Це робота двох педагогів, які читають лекцію з однієї теми та взаємодіють на проблемно організованому матеріалі як між собою, так і з аудиторією. У діалозі лекторів і аудиторії здійснюється постановка проблеми та аналіз проблемної ситуації, висунення гіпотез, їх спростування або доказ, вирішення суперечностей і пошук рішень.

Лекція із запланованими помилками наближена до ігрової форми. Після оголошення теми несподівано для студентів лектор попереджає про те, що в ній буде зроблено певну кількість помилок різного типу: змістові, методичні, поведінкові та ін. Кількість помилок залежить від

характеру лекції, підготовленості слухачів з даної теми.

Студенти повинні перерахувати в кінці лекції помилки та дати правильне вирішення проблеми. Для цього лектор виділяє близько 10 – 15 хв. у кінці лекції. Поведінка студентів на такій лекції відрізняється двоплановістю. З одного боку, сприйняття та осмислення навчального матеріалу, а з іншого – своєрідна «гра» з викладачем.

Оскільки лекція передбачає своєрідну перевірку засвоєння студентами матеріалу і тим самим має контролюючий характер, доцільно використовувати такі лекції на завершальних етапах вивчення теми.

Лекція-«прес-конференція» може бути реалізована і як практичне заняття. Методика проведення такої лекції передбачає, що лектор, назвавши тему, пропонує студентам письмово за 2 – 3 хв. поставити йому запитання з даної теми. Потім протягом 3 – 5 хв. він систематизує запитання за змістом та починає читати лекцію. Обов'язковою умовою є відповідь на всі запитання.

Лекція-консультація. Лектор стисло висвітлює основні питання теми, а потім відповідає на запитання студентів. На відповіді відводиться до 50% навчального часу. У кінці заняття проводиться коротка дискусія, яка підсумовується викладачем.

Семинар – це один з видів занять, головна мета якого полягає в тому, щоб забезпечити студентам можливість практичного використання теоретичних знань в умовах, що моделюють форми діяльності науковців, предметний та соціальний контексти цієї діяльності.

Узагальнюючі семінари застосовуються з метою узагальнення та систематизації знань студентів з вивченої теми. Дидактичний ефект мають *вступні* семінари, які передують опрацюванню теми та дозволяють студентам самостійно розібратися, попрацювати з певною навчальною літературою, поміркувати над запитаннями, проблемами, які ще належить вивчити.

Значного поширення набувають *спецсемінари* – семінари дослідницького типу, метою яких є поглиблене вивчення окремих науково-практичних проблем, з якими зіткнеться майбутній фахівець.

За даними О. Пометун, суттєвий вплив на ефективність досягнення мети семінарського заняття має розташування учасників.

Якщо викладач сидить окремо від студентів і всі вони звернені до нього обличчям, учасники дискусії адресують свої висловлювання переважно йому, але не один одному. Якщо ж він сидить серед студентів або ніби збоку спостерігає їхні дії, то стають частішими звернення студентів один до одного, але не до викладача.

Принцип «круглого столу», тобто розташування учасників обличчям один до одного, в цілому приводить до зростання їх активності, збільшення кількості висловлювань, до більш принципового характеру дискусії. Викладач також розташовується в колі, що не заважає йому управляти групою. Це створює менш формальну обстановку, можливості для особистого включення кожного в спілкування, підвищує мотивацію студентів, включає невербальні засоби спілкування: міміку, жести, емоційні вияви і т.п. Принцип «круглого столу» властивий найбільш активній формі організації семінарського заняття – інтерактивній.

На інтерактивних семінарах студенти повинні навчитися виступати в ролі доповідачів і опонентів, набувати вмінь і навичок визначення інтелектуальних проблем та їх розв'язання, доведення і спростування, відстоювання своїх поглядів, демонстрування досягнутого рівня теоретичної підготовки.

Семинар-дискусія. На семінарі-дискусії студент повинен навчитися точно виражати свої думки в доповідях і виступах, активно відстоювати свій погляд, аргументовано заперечувати, спростовувати помилкову позицію однієї групи. У такій роботі студент отримує можливість для побудови власної діяльності, що й зумовлює високий рівень його інтелектуальної та особистісної активності, включення у процес навчального пізнання.

За даними М. Кларіна, у світовому педагогічному досвіді набули поширення такі форми дискусії.

1. *Круглий стіл* – бесіда, в якій „на рівних” бере участь невелика група студентів (приблизно 5 осіб), під час якої відбувається обмін думками як між ними, так і з рештою аудиторії.

2. *Засідання експертної групи* («панельна дискусія»), на якій спочатку обговорюється поставлена проблема всіма учасниками групи (чотири-шість учасників з наперед призначеним головою), а потім вони висловлюють свої позиції всьому класу.

3. *Форум* – обговорення, схоже на засідання експертної групи, в ході якого ця група вступає в обмін думками з аудиторією (класом, групою).

4. *Симпозіум* – більш формалізоване обговорення, в ході якого учасники виступають з повідомленнями, що представляють їх погляди, після чого відповідають на запитання аудиторії.

5. *Дебати* – явно формалізоване обговорення, побудоване на основі наперед фіксованих виступів учасників – представників двох груп – і спростувань. Кожна група має переконати опонентів і схилити їх до думки змінити свою позицію. Варіантом цього обговорення є парламентські дебати («британські дебати»).

6. *Судове засідання* – обговорення, що імітує судове слухання.

7. *Техніка акваріума* – особливий варіант організації обговорення, при якому, після нетривалого групового обміну думками, по одному представникові від команди беруть участь у публічній дискусії. Члени команди можуть допомагати своєму представникові порадами, що передаються в записках або під час тайм-ауту.

Дискусія може використовуватися і як метод, і як форма, тобто може проводитися в рамках інших занять, заходів, будучи їх елементом. У вищих навчальних закладах можуть використовуватися будь-які види дискусії.

Семинар-дослідження. На початку семінару студенти утворюють декілька підгруп по 7 – 9 осіб, які отримують список з наперед заготовлених проблемних запитань. Для того, щоб відповісти на ці запитання, студенти повинні обмінятися думками, провести дискусію, дослідити проблему, користуючись будь-якими джерелами інформації. Підгрупа готує виступ представника з відповідями на проблемні запитання. Потім слухають доповіді інших підгруп, а на останньому етапі семінару виробляється позиція всієї студентської групи. Викладач підбиває підсумки, оцінює роботу студентів.

Семинар «запитання – відповідь». Мета такого семінару – перевірити глибину знань студентів усього комплексу запитань, запропонованих на семінар. Викладач ставить запитання з теми, які сформульовані так, що на них не можна відповісти цитатою з підручника або конспекту. Інтенсифікацією мислення студентів на такому семінарі можуть стати провокаційні запитання, тобто такі, в яких прихована помилка, які побудовані за принципами формальної логіки або просто ставлять під сумнів правильну відповідь або судження.

Семинар-взаємонавчання. На такому семінарі розглядається чотири – п'ять тем, але кожен студент особливо глибоко вивчає одну проблему. Студенти сідають попарно відповідно до своєї теми і за командою педагога за визначений час викладають один одному зміст проблеми, обговорюють спірні моменти, доходять спільної думки. Після цього перший або непарний ряд зсувається на одне місце. Дії повторюються.

Лабораторне заняття – різновид практичного навчального заняття. Саме значення слів «лабораторія», «лабораторний» (від латинського *labor* – праця, робота; *laboro* – працювати, старатися, клопотати, піклуватися, долати перешкоди; грецьке *laboros*, означає діяльний, отже, маються на увазі такі види навчальних занять, які вимагають від студентів діяльності).

Лабораторне заняття призначене для закріплення теоретичних знань, навчання студентів методам експериментальних і наукових досліджень, прищеплення навичок аналізу та узагальнення отриманих результатів. Його теж можна наповнити інтерактивним змістом.

Розглянемо ігрові інтерактивні методи. У підготовці майбутніх фахівців до педагогічної діяльності гра виконує такі основні функції: *самореалізації* (забезпечує досягнення особистісного успіху в педагогічній діяльності, власне зростання через взаємодію з іншими); *корекційну* (здатна через програвання умовних професійних ситуацій у подальшому коригувати реальну комунікативну діяльність); *соціокультурну* (є ефективним засобом соціалізації, засвоєння цінностей даного середовища, інформаційного соціуму); *комунікативну* (дозволяє моделювати ситуації й обирати різні шляхи їх вирішення: одноосібні, групові, колегіальні; вводить студента у світ складних професійних стосунків); *діагностичну* (в умовах гри студент

отримує можливість зорієнтуватися щодо рівня своїх знань, сформованості комунікативних умінь); *розважальну* (сприяє урізноманітненню навчального процесу, викликає позитивні емоції, створює сприятливу атмосферу для спілкування з однокурсниками та викладачем).

Серед інтерактивних ігрових методів у процесі підготовки майбутніх вчителів передбачено ділові, рольові, ситуаційно-рольові, інтерактивні, симуляційні ігри.

Ділова гра – це діалог на професійному рівні. Найважливішими ознаками ділової гри можна вважати:

1. Типовість, тобто вона відображає, моделює типові ситуації, що трапляються у практиці.
2. Проблемність, тобто відображення реальних труднощів аж до конфліктів.
3. Використання прихованих резервів, їх мобілізація.

На відміну від ділових, що проводяться за певними правилами, **рольові ігри** передбачають тільки наявність заданої ситуації, яку її учасники не обговорюють, а грають, тобто це «імпровізоване розігрування заданої ситуації».

Ситуаційно-рольова гра передбачає відтворення в ігровій ситуації умов професійної діяльності; забезпечує підвищення позитивної мотивації студентів до оволодіння зовнішніми засобами комунікації, динамічність й гнучкість використання вербальних та невербальних засобів діалогічного мовлення.

Вважаємо, що ефективним методом організації навчання є **інтерактивна гра**, заснована на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки.

В інтерактивній грі, як і в рольовій, учасникам задається ситуація. Однак замість конкретних ролей гравцям пропонуються лише інструкції щодо дії. Крім того, пропонована ситуація обов'язково має нагадувати життєву, містити будь-яку проблему, варту вирішення. В інтерактивній грі немає розподілу на групи (гравці та спостерігачі), як у рольовій. Неодмінною умовою є участь кожного в грі. Інтерактивна гра за своєю природою наближається до спортивного змагання (наявність мети, загальна участь тощо), у той час як рольова гра тяжіє до театральної дії (наявність ролей, глядачі як спостерігачі та ін.).

Ефективним інтерактивним методом є **симуляційні ігри** («simulation games») – ігри з уявними ситуаціями.

Під час організації та проведення лабораторних занять з використанням методів інтерактивного навчання важливо враховувати причини, за яких знижується ефективність вищенаведених видів ігор: *використання штучно створених, нереальних ситуацій* (демонструє відрив теорії від практики, знижує продуктивність навчання); *нав'язування гри* (викликає небажання грати, зниження інтересу, гальмує прояви творчості, знижує активність); *ігнорування участі гравців на підготовчому етапі організації гри* (знижує мотивацію щодо участі в грі); *надмірна прив'язаність до готового сценарію* (стримує ініціативу, виключає елементи емоційної напруги, пошуку); *відсутність спільно вироблених правил, регламенту* (призводить до конфліктів, нетактовної поведінки, не виправданого подовження терміну гри); *відсутність готовності викладача до комунікації* (некомунікабельність, нетактовність, некомпетентність, маніпулятивний стиль спілкування).

Отже, форми і методи інтерактивного навчання на лабораторних заняттях забезпечують діяльнісну позицію студента; використання його потенціалу активності – від рівня сприйняття до рівня соціальної активності при ухваленні спільних рішень; засвоєння знань в контексті змодельованих професійних ситуацій, що зумовлює розвиток пізнавальної та професійної мотивації, особистісний зміст процесу навчання; використання обґрунтованого поєднання індивідуальних і спільних, колективних форм роботи студентів, це дозволяє кожному ділитися своїм інтелектуальним і особистісним змістом з іншими, призводить до розвитку не тільки ділових, але й етичних якостей особистості.

4.4. Навчально-методичний супровід самостійної роботи

У контексті оновлення змісту вищої педагогічної освіти, переходу на інноваційно-гуманістичний підхід до побудови навчально-виховного процесу, розвитку професійного мислення й інформаційної культури, пріоритету самоосвіти вчителів-словесників важливо осмислити проблеми навчальної книги як педагогічної системи. Створення цілісного підручникотворчого процесу в Україні має враховувати реальний стан справ у теорії і практиці навчально-виховного процесу в Україні, зарубіжний досвід і тенденції сучасного наукового моделювання навчальних книжок. У концепції, розробленій А.Фурманом, С.Атаманенко, В.Клименко, О.Цедик, наголошується на необхідності проектування і створення навчально-книжкового комплексу, який має включати навчальну програму, підручник, збірку творчих завдань для учнів, студентів; книжку для вчителя, викладача; робочий зошит; хрестоматію; навчально-наочні аудіовізуальні посібники; систему довідкової літератури, тести для формування творчого мислення. Основне завдання такої літератури – допомогти в оволодінні соціальним досвідом, мовою певної науки, сприяти вихованню в майбутнього фахівця культури наукового професійного мовлення і мислення.

Аналіз існуючих напрацювань показує, що теорія навчальної книги для вищої школи знаходиться у стадії активної розробки. Українськими і зарубіжними дослідниками розробляються теоретичні основи побудови навчальних посібників для загальноосвітньої та вищої школи, зокрема з філологічних та методичних дисциплін, вимоги до змісту, структури, оформлення, функції, оцінки якості (Т.Балихіна, О.Бандура, В.Беспалько, Н.Волошина, Ф.Жерар, І.Лернер, В.Краєвський, Л.Мацько, Ч.Нгуен, В.Олефіренко, К.Роеж'єр, Л.Скуратівський, Н.Тализіна, Д.Чернілевський, Г.Шелехова та ін.). Питання якості шкільного і вузівського підручників обговорюються на міжнародних та всеукраїнських заходах.

Вищій школі потрібен підручник (посібник) "мобільний, стислий і водночас написаний за канонами майже юридичних кодексів", побудований з урахуванням принципу компетентісно-орієнтованого підходу до змісту та методичного супроводу; він повинен відображати евристичне навчання, яке характеризується розвитком не тільки студента, а й траєкторії його освіти, включаючи розвиток цілей, технологій, змісту освіти. Отже, авторові навчальної книги необхідно володіти як достатнім обсягом знань із своєї дисципліни, так і бути в курсі проблем основної спеціалізації студентів.

Зупинимося на особливостях підручників і посібників нового покоління. Серед навчальних видань значне місце займають **конспекти лекцій**, які готуються як доповнення до підручника, містять погляд на нові проблеми, що не знайшли висвітлення в навчальних книгах, нові оригінальні матеріали. **Підручник-хрестоматія**, крім викладу тем, уміщує уривки публіцистичних і наукових статей, документів, літературних творів, **підручник-словник-довідник** доповнюється двомовним перекладачем. **Практикум** становлять навчально-методичні матеріали для семінарських і практичних занять, питання для контролю і самоконтролю, тематика доповідей, рефератів і повідомлень, методичні поради щодо організації самостійної роботи, контрольні тести. **Методичні вказівки** включають загальну характеристику дисципліни, опис форм, методів і видів роботи (вивчення літературних джерел, конспектів лекцій, підготовку до практичних занять, семінарів, складання доповідей тощо), призначених для організації самостійної роботи.

Окреслимо структурне наповнення підручника для вищої школи в плані самостійної роботи. У довідниках цей термін тлумачиться як навчальна книга, що містить систематичний виклад навчальної дисципліни (її розділу, частини), відповідає навчальній програмі й офіційно затверджене в якості такого видання. Його мета – у скороченому, компресованому вигляді розкрити всі компоненти навчання, найважливіші процеси і явища, які визначають специфіку певної сфери діяльності, сприяти формуванню здатності студентів накопичувати особистий соціальний досвід, уміння оцінювати явища й події навколишньої дійсності шляхом самостійної роботи. Розгляд підручника як змодельованої визначеної педагогічної системи дає можливість ученим проаналізувати його інформаційну, керівну, стимулюючу, координуючу, раціоналізуючу, виховну, контролюючу функції.

Поняття «посібник» тлумачиться в довідниках як книжка або наочне приладдя, карта, poradnik, довідник, який використовується й у процесі самостійного навчання, довідкове видання з певної галузі знань. Його функція – доповнити або, при потребі, частково замінити підручник. Характерні риси – наукова строгість і обґрунтованість думок, чітка визначеність, об'єктивність, достовірність фактичного матеріалу, методично зумовлена логічна послідовність. Цілісну внутрішню структуру посібника складають основний і допоміжний тексти та позатекстові компоненти. Основний текст містить характеристику ключових понять курсу, допоміжний – тексти, що поглиблюють основні положення, опис вправ, завдань тощо.

Підручники, навчальні посібники для вищої школи повинні забезпечувати на високому науковому й методологічному рівні розкриття питань програми навчальної дисципліни з урахуванням останніх досягнень науки, техніки, технології, умови для самостійної творчої роботи студентів, сприяти розвитку мотивації навчання, формуванню творчих навичок. Важливими ознаками є врахування неперервності підготовки, наступності знань, отриманих при вивченні попередніх дисциплін, тісні внутрішньодисциплінарні та міждисциплінарні зв'язки, завдання, виконання яких пропонує використання технічних засобів навчання.

Структуру цих книг складають підсистеми: передмова, основна частина, висновки. Передмова – це вступний нарис, у якому характеризується призначення цього видання, місце пропонованого курсу в освітній програмі й серед інших навчальних дисциплін, відповідність вимогам Державних стандартів, чинної або авторської навчальної програми, розкриваються особливості побудови і змісту видання, відмінність від інших. Основна частина – це методично оброблений і систематизований автором навчальний матеріал, зокрема й для самостійної роботи. У висновках подається узагальнення навчального матеріалу, пропозиції щодо подальшого застосування набутих знань.

Кінець ХХ – початок ХХІ століть позначені тенденціями створення посібників, побудованих з урахуванням модульного принципу, проблемного підходу, діалогового режиму спілкування. Такі книги передбачають на початку кожного розділу оголошення навчальної мети, всередині основного тексту – питання для самоперевірки прочитаного, в кінці розділу – завдання чи резюме. Є такі різновиди підручників – конвекційні, проблемні, комбіновані, варіативні, авторські, альтернативні. *Конвекційні* (або систематичні) навчальні підручники відповідають ustalеним традиціям класичної педагогіки і відзначаються енциклопедичністю та монографічністю. *Проблемні* – ґрунтуються на теорії проблемного навчання; *комбіновані* (універсальні) містять елементи різних видів; у *варіативних* – наявна інваріантна (забезпечує студентів необхідними знаннями незалежно від їх спеціалізації) і варіантна (відповідає індивідуальним програмам професійного й особистісного розвитку фахівців) частини. *Авторські й альтернативні книги* написані за власною навчальною програмою.

При підготовці навчально-методичного забезпечення для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр» необхідно враховувати умови безперервної освіти, розвиток інтелектуальних здібностей, формування продуктивного мислення; наступність, узгодженість компонентів освітнього процесу. Навчальні книги для бакалаврів і спеціалістів мають укладатися з урахуванням принципів предметності, наступності, циклічності викладу матеріалу, для магістрів – на основі діяльнісного принципу. Для навчальних дисциплін, що вивчаються на рівні спеціаліста, бажане використання підручників кількох авторів, які пропонують різні підходи до викладу відповідного матеріалу. При створенні навчальних книг для магістрів важливо враховувати фахову підготовку, високу інформаційну культуру, знання іноземної мови, можливість індивідуального навчання, здатність до постійної самоосвіти, зацентрування на багатоманітності теоретичного й методологічного плюралізму у висвітленні однієї і тієї ж навчальної дисципліни, на дискусійності й полемічності викладу, потребу в активному користуванні науковою періодикою й монографічною літературою, міждисциплінарний характер навчання.

Схарактеризуємо окремі з сучасних навчальних книг для студентів-філологів.

Новими освітніми технологіями збагачуються *підручники лінгвістичного блоку* професійної підготовки. Останнім часом освітній простір наповнюється підручниками, в яких розглядаються

основні питання курсу з урахуванням сучасного стану науки, подається необхідна довідкова інформація, перелік основної і допоміжної літератури, предметний покажчик, запитання і завдання для самоперевірки (Наприклад, підручники М.Кочергана «Вступ до мовознавства» (2000), І.Ющука «Українська мова» (2003)).

Підручник «Стилістика української мови» за ред.Л.Мацько (2003) презентує оновлену концепцію навчального курсу: введено розділи, присвячені елементам давньоукраїнської міфології, античні, біблійні, фольклорні джерела стилістики, словник стилістичних термінів; дидактичний матеріал добре ілюстрований художніми текстами української літератури. Логічним доповненням до цього підручника став практикум зі стилістики української мови Л.Кравець за ред. Л.Мацько (2004), в якому міститься практичний матеріал до розділів «Фоностилістика», «Лексичні засоби стилістики», «Стилістика фразеологічних одиниць», різноманітні за формою і змістом вправи і завдання, рубрика «А чи знаєте ви, що...», словник лінгвостилістичних термінів. Методичне забезпечення орієнтує студентів на глибоке осмислення змістової і стилістичної структури текстів, формування стилістичного потенціалу мовних одиниць різних рівнів, сприяє виробленню вмінь використовувати мовні засоби відповідно до теми, мети і сфери спілкування. Значна частина проблемних і пошукових завдань потребує самостійної роботи з різними словниками, науковими працями і художньою літературою.

Структура і зміст навчального посібника "Стилістика ділової мови і редагування документів" (Л.Мацько, Л.Кравець, О.Солдаткіна, 2004), підготовленого з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, зорієнтовані на кредитно-модульну систему навчання і на поєднання трансактивних та інтерактивних аудиторних форм роботи і самостійної роботи студентів з використанням засобів дистанційного навчання.

Навчальний посібник Л.Мацько, Л.Кравець «Культура української фахової мови» (2007) презентує цілісну інноваційну концепцію інтегрованого навчального курсу "Культура української фахової мови", що ефективно реалізується крізь призму етнокультурних і соціолінгвістичних змін, факти когнітивної, комунікативної лінгвістики, риторики, лінгвокультурології, комунікативно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів. Цей підхід засвідчує аналіз теоретичної і практичної частин. У тексті йдеться, власне, про мову професійного спілкування, що функціонує в межах певної професійної сфери і виявляється як в офіційно-діловому, так і в науковому, розмовному стилях.

Виразною особливістю книги є відхід авторів від сухого академізму, доступна форма викладу, лаконічність, логічна послідовність, системність, вивіреність уживаних термінів, коректно виписані "місточки" між темами, за якими вбачаємо тривалий серйозний пошук, наукову спостережливість, загострену увагу до найдрібніших деталей мовного матеріалу.

Розгляд теоретичних засад курсу, чому присвячено **перший розділ**, виступає основою для розвитку дослідницької думки в наступних розділах. Автори розглядають загальні відомості з курсу культури сучасної української мови, визначають чинники впливу на формування культури мовлення, подають стилістичну диференціацію сучасної української мови. Розкриваючи поняття мовної норми, акцентують увагу передусім на загальномовну (охоплює всі одиниці мови і прийоми їх організації), літературну (правила опрацювання мовлення, впорядкованість), стильову і стилістичну норми.

У розділі чітко виписано поняття мовної освіти, мовного виховання, мовленнєвої поведінки, рівні мовної культури, що відіграють важливу роль у суспільному самоутвердженні й самовизначенні фахівця. Слушну аргументацію наведено щодо *мовного смаку* (системи ідейно-естетичних і психолінгвістичних орієнтацій соціальної групи мовців чи окремого мовця щодо мови, динаміки суспільної мовної свідомості) і *мовного чуття* (індивідуальної системи підсвідомих оцінок, що ґрунтується на літературних нормах і мовних ідеалах). Аналізуючи ознаки тексту, автори розширюють коло проблемних питань щодо показників зв'язності, членованості, інформативності, завершеності, збагачуючи їх висвітлення необхідним матеріалом щодо гіпертексту з нелінійною структурою.

Другий розділ присвячено опису й інтерпретації специфіки культури наукової і професійної української мови. Розкрито стильові ознаки наукового стилю (абстрагованість, принцип відкритої логічності, точність, ясність, об'єктивність), охарактеризовано основні наукові жанри (монографія, стаття, анотація, дисертація, тези, підручник, посібник, курсова, дипломна, магістерська роботи. Подано корисні поради щодо оформлення наукової роботи, зразки бібліографічного опису, зокрема віддалених і локальних (електронних) ресурсів.

Можливо, обмежений обсяг праці (та й, відповідно, передбачувана головна мета книги) не дали змогу розкрити питання становлення і розвитку наукового стилю української мови глибше. У межах підрозділів лише згадуються сподвижники наукової мови П.Куліш, М.Костомаров, М.Драгоманов, І.Франко, І.Огієнко, І.Верхратський, М.Грушевський, К.Михальчук, А.Кримський, В.Сімович, О.Курило. Українська наукова мова має давні традиції, отже, добре, аби ці видатні особистості, діяльність "Українського наукового товариства" спонукали дослідників до розробки окремого курсу "Культура наукової української мови" для магістрів.

Вважаючи, що одним із перших кроків в оволодінні мовою професійного спілкування є засвоєння термінології відповідної галузі знань, автори пропонують синтетичну парадигму бачення функцій та ознак мови професійного спілкування (її діалогічності, чистоти, виразності, естетичності, стійкої тенденції до інтернаціоналізації, вербальних і невербальних засобів вираження спеціальних реалій, категорій і понять). У розділі проаналізовано основні способи творення загальнонаукових, міжгалузевих і вузькогалузевих термінів у сучасній українській мові (наповнення специфічним значенням загальнонавчаних слів, термінологічна деривація, запозичення з подальшою фонетичною і граматичною адаптацією).

Місткий і глибокий **третій розділ**, в якому зосереджено увагу на культурі ділової української мови. Розширено характеристику законодавчого, юрисдикційного, дипломатичного, адміністративного підстилів, розкрито текстові норми. Результатом прекрасного знання авторами динаміки лінгвального і соціального буття, а також потреб студентської аудиторії є добротро представлений (40 сторінок) підрозділ «Мовні засоби текстового зв'язку». Передусім привертає увагу коректність і вираженість підходу до розгляду лексичних, морфологічних, синтаксичних особливостей офіційно-ділового стилю. Сильною стороною розділу є те, що автори залучають широкий фахово-мовний матеріал з урахуванням соціолінгвістичних змін (наприклад, серед уведених для аналізу і заміни слів іншомовного походження українськими простежуємо *бігборд – панно, стенд; бізнес-ланч – діловий обід, дайджест – оглядовий збірник, дилер – біржовий посередник, екзит-пол – опитування на виході; кастинг – конкурсний відбір, промоушин – заохочення, прайс-лист – оцінник, спіч-райтер – складач промов*).

Особливо відзначимо **четвертий і п'ятий розділи** аналізованої навчальної книги, де ґрунтовно розглядається культура публічної монологічної та професійної діалогічної мови. Студентів зацікавить історична інформація, характеристика сутності та специфіки названих вище мовнокомунікативних категорій, родо-жанрової диференціації сучасної монологічної публічної мови (коротка довідка про соціально-побутове, академічне, соціально-політичне, дипломатичне, судове, церковно-богословське красномовство), особливості ділової бесіди і телефонної розмови.

Наголошуючи на тому, що публічна мова повинна навчати, подобатися і зворушувати, автори подають власне бачення етапів підготовки виступу (інтенції, диспозиції, елокуції, меморії, акції, релаксації), а також міркування-поради щодо виголошення публічної промови (техніки мовлення, дихання, голосу, дикції, темпу, пауз, інтонації, наголосу). Викладацький досвід підтверджує істинність слухних зауважень: підготовка промови – це не стільки збір інформації, скільки виношування власних думок з певної теми та її глибоке осмислення. Відповідно, секрет успіху й ефекту промови – у гармонійному поєднанні вербальних і невербальних складників публічного спілкування.

Інноваційним є підрозділ "Оратор і аудиторія", в якому поряд із традиційним представлено образ оратора в політиці та бізнесі (мова, жести, міміка, зовнішність промовця, його одяг і манери), з'ясовано функції нової професії *спічрайтингу* (специфічної PR-технології, яка полягає в підготовці й написанні PR-тексту, призначеного для усного виконання, а також

консультування промовця щодо організації публічного виступу) та *спічрайтера*, спеціаліста, який готує промови і редагує тексти виступів відомих людей, здійснює консалтинг (консультування) клієнта).

Недостатнє володіння мистецтвом ефективної усної переконуючої комунікації помітно знижує професійний рейтинг. Саме цим імпульсовано детальний розгляд поняття суперечки як основи професійної дискусивно-полемічної мови, її ознак, передумов, членування, доведення, видів суперечок для встановлення істини й успіху, їх відмінність від дискусії, полеміки, диспуту, дебатів. Зміст професійної мовнокомунікативної компетенції збагатить знання прийомів суперечки – *коректних*, що відвертають увагу опонента від думки, яку необхідно провести без критики; відтягують заперечення, і *некоректних*, які спонукають до зміни теми, заплутування думки, використання аргументу до публіки й особистості, демонстрування надмірної психологічної та інтелектуальної самовпевненості.

Розділи вдало ілюструються корисними порадами, супроводжуються чіткими і конкретними висновками, узагальнюючими таблицями, рисунками, що будуть корисні в самостійній роботі. Контрольні, пошукові, творчі запитання і завдання, зорієнтовані на пізнання культури української фахової мови, виховання мовного чуття, формування мовного смаку, ґрунтуються на сучасних підходах до творчої самореалізації особистості, побудовані з урахуванням принципів системності, наступності, міжпредметних зв'язків, культуровідповідності, особистісно-розвивального навчання. Студенти вчать скласти тези доповідей, тексти публічних виступів на конференції, визначати стиль і підстиль, виконувати лінгвістичний аналіз текстів різних стилів та їх переклад, знаходити порушення ефонічності української мови, виправляти недоречні тавтології і плеоназми, доводити доречність використання іншомовної лексики тощо.

Студентів зацікавлять і такі завдання.

Напишіть від імені вашого університету офіційний лист до одного з посольств в Україні з проханням видати студентам в'їзну – виїзну візи для участі в науковій конференції.

Керуючись правилами ораторського мистецтва, підготуйте на матеріалі поданого тексту виступ на тему "Інновації як фактор випереджального розвитку економіки".

Підготуйте і проведіть дискусію на тему "Сучасний керівник – яким він має бути".

Проведіть в аудиторії короткий "мозковий штурм" з проблеми "Шляхи вирішення мовного питання в Україні".

На основі поданого тексту побудуйте діалог, який ґрунтується на сократівському прийомі запитань – відповідей, проведіть бесіду на тему культури мови.

Корисним для студентів і магістрів буде короткий термінологічний словник-довідник орфограм і пунктограм, перелік найпоширеніших скорочень, назви спеціальностей, етикетні мовні формули, назви населених пунктів України та їх мешканців. Продумано дібрано літературу, класифіковану на посібники і монографічні видання, словники, чинні нормативні документи та Інтернет-ресурси.

Отже, навчальний посібник Л.Мацько, Л.Кравець «Культура української фахової мови» має цікавий супровідний матеріал у самостійній роботі студентів, які прагнуть ефективно використовувати мовний ресурс у фаховій підготовці.

Однією з вдалих і зарекомендованих у зарубіжних країнах спроб є використання в навчальному процесі як друкованих, так і електронних варіантів підручників та посібників, які б органічно поєднали особистісно-орієнтований підхід у навчанні і розвиток інформаційних технологій. У вжиток користувачів поступово входять як поняття "гіпертекст", "гіпертекстові системи", "традиційний електронний посібник з гіпертекстовими сторінками", "інтерактивне освітнє середовище", так і власне підручники з мультимедійним супроводом, електронні навчально-методичні комплекси, що включають електронні посібники, тренінгові комп'ютерні програми, комп'ютерні лабораторні практикуми, контрольні-тестуючі комплекси, навчальні відеофільми, аудіозаписи.

4.5. Наукова стаття як результат науково-дослідної роботи: вимоги до змісту, форми, мови

Невід'ємною складовою наукового дослідження є його апробація. Різновидами апробації виступають наукова стаття і науковий виступ. Висока вимогливість до змісту, форми, мови дає змогу успішно представити ці наукові жанри широкому загалу читачів і слухачів. Спільними з науковою статтею ознаками наукового виступу є інформативність, аргументованість, логічність, лаконічність. Виступ як жанр усної мовної комунікації обмежений часовим проміжком і характеризується безпосереднім контактом зі слухачем. Наукова стаття, презентуючи жанр писемної мовної комунікації, призначена для широкої аудиторії і в надрукованому вигляді (у журналах, збірниках праць) зберігається тривалий час.

Огляд численних наукових статей підтверджує: наукова мова перебуває, на жаль, у критичному стані. Серед найпоширеніших огріхів дослідники називають недотримання композиційно-логічної побудови, порушення граматичних правил; схематизм, бездоказовість висунутих положень, засмічення української наукової мови іншомовними словами, сплутування значень слів, близьких за вимовою і написанням тощо.

У словниково-довідковій літературі науковою статтею називають один із видів наукової публікації, в якому описано кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовано способи їх отримання, а також накреслено перспективи наступних напрацювань. Обсяг наукової статті зазвичай становить від 6 до 24 сторінок, тобто 0,35 – 1 друк. арк.

За змістом наукові статті класифікують на власне наукові, науково-популярні, науково-навчальні, науково-методичні, науково-публіцистичні. У власне наукових статтях викладають основні результати роботи. Науково-популярні статті з певної галузі науки орієнтують на читацьку аудиторію, серед якої можуть бути непрофесіонали. Ознакою таких статей є доступність змістової інформації. Науково-навчальні і науково-методичні статті містять практичний виклад закономірностей досліджуваних об'єктів, методи їх застосування у практичній діяльності. Науково-публіцистичні статті присвячені актуальним для наукової громадськості проблемам.

Адресовані наукові статті науковцям, спеціалістам певної галузі або кількох галузей. За кількістю авторів наукові статті бувають одноосібні або колективні. За галузевим призначенням виокремлюють статті мовознавчі, літературознавчі, педагогічні, психологічні, історичні та ін. За науковим завданням – теоретичні і прикладні (концептуальні).

За способом розкриття статті поділяють на оглядові, проблемні і методологічні. *Оглядові* статті містять характеристику стану і перспектив наукових досліджень у тій чи іншій предметній галузі. У *проблемних статтях* наявна характеристика проблеми, яка не одержала всебічного осмислення. *Методологічні статті* подають обґрунтування методології розв'язання проблеми. Наукові статті виконують дослідницьку (подають наукові результати), презентаційну (презентують дослідника у науковому товаристві), оцінну (містять оцінку стану наукових досліджень з певної проблеми), комунікативну (слугують засобом спілкування дослідників) функції.

Ознаками мови статті вважають логічність, ясність, стислість, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, закінченість (цілісність розкриття одного або кількох питань), логічність і обґрунтованість висновків, наявність міркувань і посилань.

Підготовка наукової статті охоплює такі етапи.

1. Формулювання робочої назви статті: заголовок має бути лаконічним і однозначним, повинен сконцентрувати увагу читача на предметі дослідження.
2. Визначення меж теми та обсягів наукової інформації, представленої в науковій статті.
3. Розроблення орієнтовного плану (змісту) статті: вступу, основної частини, висновків, перспектив дослідження.
4. Окреслення у вступі змісту роботи: постановки проблеми, з'ясування її актуальності та науково-практичного значення; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання певної проблеми і на які опирається автор; порушення не вирішених раніше питань, яким присвячена стаття; формулювання мети і завдань статті.

5. Визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовки основних тез-відповідей на завдання.
 6. Тлумачення термінів, що використані у статті.
 7. Обґрунтування в основній частині отриманих результатів. Текст має спиратися на принципи: «від відомого → до невідомого», «від простого → до складного».
 8. Перевірка узгодженості між заголовком, метою, завданнями і висновками.
 9. Міркування над перспективами наступних розвідок з цього питання.
 10. Проведення самоконтролю виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Перевірка тексту статті на відповідність чинним правописним нормам, вимогам наукового стилю, оформлення цитат і посилань.
 11. Оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами.
- Обов'язковим структурним компонентом наукового тексту є заголовок. Важливо, щоб назва була короткою, однозначною, конкретною, точно відображала тему наукової роботи й обмежувала обсяг наукового тексту (див. табл. 2). Компоненти назви мають «пронизувати» науковий текст.

Таблиця 2

Формулювання назви статті

Так уживають	Так радимо
Дослідницькі уміння вчителя української мови і літератури.	Дослідницькі уміння вчителя української мови і літератури: стан сформованості.
Науково-дослідна лабораторія у вищій школі.	науково-дослідна лабораторія: діалог особистостей.
Навчальна техніка у закладах освіти.	Проблеми впровадження навчальної техніки у вищих навчальних закладах.

Обмірковування вступу, основної частини і висновків дасть змогу відчувати ціле, з'ясувати, за чим стежитиме читач і як розвиватиметься ідея статті.

Мета вступу наукової статті – показати, що дослідження є розвитком, продовженням або спростуванням визнаних положень, полемікою з іншими напрямками або окремими науковцями. У вступі визначають постановку проблеми та її актуальність, аналізують останні дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми, окреслюють питання, яким присвячується стаття.

Для обґрунтування вибору теми та її актуальності використовують такі мовні засоби: *проблема ... має першорядне, наукове, теоретичне, практичне значення; проблема актуальна, цікава, доцільна, не втратила свого значення, актуальності тощо.*

Висвітлення актуальності не має бути багатослівним, головне – показати суть проблемної ситуації, що потребує вивчення.

Аналіз останніх праць, у яких розглянуто актуальне питання, важливий для розуміння предмета дослідження. В огляді літератури подають наукові джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми: теоретичні роботи, які повною мірою чи частково розкривають проблему, виокремлюють потребу у власному дослідженні. Мовні засоби цього складника такі: *з указаної, названої, цієї проблеми існує...; наявна значна кількість..., недостатня кількість публікацій, робіт, досліджень.*

Формулювання цілей статті уможливорює конкретизацію постановки завдань.

Наприклад: *Хоча останнім часом учені-лінгвісти, психологи, лінгводидакти спрямовували свої зусилля на оновлення й пошук шляхів формування культури мовлення учнів середньої загальноосвітньої школи, однак лінгводидактичний аспект удосконалення культури мовлення майбутніх учителів-словесників, які перебувають у білінгвальних умовах, ще чекає свого вивчення й удосконалення.*

В останнє десятиріччя з'явилися дисертаційні роботи (Л.Барановська, О.Бугайчук, А.Войцещук, Ю.Гулей, Ж.Горіна, Т.Мельник, Т.Окуневич та ін.), присвячені проблемі навчання мови з урахуванням інтерференції рідної мови на процес засвоєння другої, робіт з удосконалення культури українського мовлення майбутніх учителів-словесників, які знаходяться у двомовному середовищі, обмаль. Відзначимо лише дослідження Т.Окуневич, присвячене проблемі культури мовлення майбутнього учителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності.

У пропонованій статті ми поставили за мету визначити найголовніші лінгводидактичні умови культуромовного підходу до підготовки майбутнього вчителя-філолога в білінгвальному середовищі (М.Пентилюк).

Для передавання мотивації актуальності теми й важливості дослідження використовують такі мовні кліше: *серед проблем, пов'язаних із...; Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання ...; заслуговує на особливу увагу...; ... давно є на часі...;... фрагментарно висвітлювалася в...; не була об'єктом спеціального вивчення...*

Мету і завдання статті допомагають сформулювати такі мовні засоби: *окреслимо..., з'ясуємо...; мета статті – дослідити..., простежити, ... визначити..., підсумувати... здійснити опис, ... узагальнити..., ... вивчити..., ... систематизувати..., ... схарактеризувати..., ... експериментально перевірити... тощо.*

Основна частина наукової статті займає дві третини обсягу тексту. Усі міркування викладаються так, щоб читач зрозумів суть запропонованих ідей. Використовуючи маловідомі терміни, обов'язко слід подати їх тлумачення. Факти, явища мають бути певним чином представлені, класифіковані, згруповані, описані й супроводжуватися відповідним коментарем.

Використання статистичних даних варто зробити максимально наочним, для цього потрібно не лише перерахувати джерела цих даних, а й подати відповідні пояснення (див. табл. 3).

Таблиця 3

Подання статистичних даних у науковій статті

Неповний опис дослідної роботи в науковій статті	Повний опис дослідної роботи в науковій статті
<p>Результати цілеспрямованої роботи з формування складових професійної компетентності в цілому оцінювалися на базисальному етапі. У кількісному вимірі наслідки роботи подані в таблиці 6.9.</p>	<p>Характер відмінностей між результатами у студентів експериментальних груп свідчить про поступовість, дотримання оптимального темпу процесу формування утворення. Як видно з табл. 6.9, у бакалаврів ЕГ зросли показники мовно-мотиваційної готовності: на високому рівні вилося 9,3% (було – 2,6%), у той час, як у КГ – 4,7% (було 9%), що свідчить про ефективність форм і методів роботи на цьому етапі.</p>

Для розгляду історії та сучасного стану розроблення питання в науковій літературі дослідники культури наукової мови пропонують використовувати такі мовні звороти: *Прийнято вважати, що...; Загальновідомо, що...; Існуючі підходи щодо цього питання можна класифікувати так...; Цих поглядів дотримується (дотримуються)...*

Виклад суті дослідження у статті містить такі мовні кліше: *Є підстави вважати...; Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу...; Перевіримо запропоноване припущення...; Матеріали обстеження дозволяють згрупувати (узагальнити, уточнити, конкретизувати)...*

До лексико-граматичних засобів упевненості належать такі мовні звороти, як: *безумовно, що...; є очевидним, що...; немає сумнівів щодо (чого?)...; ці факти переконують у (чому?)...; результати дослідження підтверджують справедливість (чого?)...*

Критичні зауваження у статті допомагають виразити такі мовні кліше: *не можна погодитися; навряд чи можна погодитися; є розбіжності в поглядах на...; автор припускається неточностей...; дискусійним є питання (про що?)...*

Готуючи висновки, перевіряємо узгодженість між назвою, метою, завданнями вступу. Водночас стежимо, щоб висновки не повторювали вступ. Саме висновки визначають, чи повноцінним був діалог автора статті з читачем, чи досягнута мета теоретичної або експериментальної розвідки. У висновках указують, що в результаті наукового дослідження і виконання завдань зібрано відповідний матеріал, пояснюють наукове і практичне значення роботи.

Доцільно також подати чітке бачення перспектив наступних досліджень з відповідної проблеми.

Наприклад: *Існує потреба в подальшому системному, комплексному вивченні засобів лінгвістичного механізму реалізації категорії комічного в прозових та поетичних текстах для дітей, зокрема шляхом зіставного аналізу мовних засобів у творах різних авторів (М.Кудряшова).*

Наступним етапом є самоконтроль виконаної роботи, який слід проводити на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Зокрема, потрібно з'ясувати, чи назва статті відображає основну ідею змісту, чи не є вона громіздкою (понад 10 слів); чи логічно вмотивована структура. Мова тексту має відзначитися точністю, ясністю, лаконічністю викладу. Спеціальні терміни необхідно вживати в їх точному значенні. Структура речень повинна бути прозорою, не громіздкою, що заважає сприйняттю матеріалу. Недоцільним є використання конструкцій розмовного стилю, виклад матеріалу від першої особи однини, довільне скорочення. Грамотний виклад роботи ґрунтується не тільки на нормах слововживання, орфографії, стилістики, а й пунктуації. Доцільно уважно переглянути розділові знаки при дієприслівникових зворотах, вставних словах, однорідних членах речення, у складних реченнях.

Важливо перевірити цитування, адже наявність у тексті чужих посилань, висловлювань, не взятих у лапки, розцінюється як плагіат. Мета посилання – аргументувати, доповнити або проілюструвати власну думку фактами з інших наукових текстів; підтвердити чи спростувати чужу думку; порівняти різні підходи вчених щодо аналізованої проблеми.

Наприклад: *"Основний еволюційний принцип – вивищення людини над самою собою, – наголошує український лігвостиліст Л.Мацько, – здійснюється переважною мірою саме завдяки різній мові як носієві духовних начал людськості як вербальній можливості усвідомлення людиною своєї вищості у природному світі " [10, с.21].*

Запис [10, с. 21] указує на десяте джерело в бібліографії, а його сторінка – 21.

При визначенні термінів важливо посилатися на останні видання словників та довідників, на більш ранні – лише у випадках, коли в них наявний матеріал, який не ввійшов до останнього видання.

Слід звернути увагу на оформлення ініціалів та прізвища автора. У списку використаних джерел спочатку вказується прізвище, потім ініціали, у тексті ж наукової статті на першому місці ставиться завжди ім'я або ім'я по батькові, на друге – прізвище. Якщо ж перед прізвищем зазначено посаду, професію, то прізвище, а потім ініціали пишуть після цієї назви (завідувач лабораторії Волошина Н.Й., психолог Рибалка Валентин). З метою уникнення непорозумінь скрупульозно перевіряємо кожне прізвище та ініціали авторів, на які здійснюємо посилання. Наявність посилань свідчить про наукову обізнаність автора, обґрунтованість положень дослідження.

Посилання можна робити у вигляді цитати, дослівного чи недослівного переказу з окремими цитованими елементами, вказівки на автора. Основними функціями цитати в наукових текстах є комунікативна, когнітивна, аргументативна (доказова). Серед цитат, які застосовують у науковому тексті, поширені цитати–докази. Їх використовують для підтвердження суджень автора наукового тексту. Такі цитати беруться в лапки, розділові знаки ставляться як при прямій мові.

Слова цитати наводяться в тій граматичній формі, в якій подані у літературному джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Цитування повинно бути повним, без перекручень і довільного скорочення авторського тексту. У разі пропуску деяких слів чи словосполучень на початку цитати ставлять крапки.

Цитату необхідно подавати безпосередньо з першоджерел, а не з праць інших авторів. Коли джерело не доступне (архівне), можемо скористатися цитатою з іншого видання з обов'язковим зазначенням: "*цитується за*".

Якщо при цитуванні були виділені деякі слова, в дужках подається спеціальне застереження, яке пояснює виділення. Частіше за все ставляться ініціали – ім'я та прізвище автора тексту.

*Наприклад: Пропонуючи посібник, автори вказують на прагненні «допомогти учням усвідомити, що мова – це **ц і л і с на с и с т е м а**, історія якої пов'язана з історією народу (виділення наше. – О.С.)».*

Непряме цитування подають без лапок, воно має бути гранично точним.

Наприклад: Обдарованість, за Г.Костюком та П.Білоусом, трактуємо як індивідуальну своєрідність особливої комбінації загальних і спеціальних здібностей людини, цілого комплексу психофізіологічних процесів і станів, що створюють сталий рівень реалізації можливостей, бажань, інтересів індивіда.

Значна кількість суцільних цитат і посилань створює враження компіляції роботи, її реферативності, відсутності авторського бачення проблеми. Головна мета цитат – розвиток власної думки шляхом її порівняння з думкою інших авторів. На сторінках наукової роботи повинна бути аргументована і коректна дискусія.

Типовими мовними огріхами у наукових статтях є, зокрема, такі: некоректне називання автора наукової праці "він" чи вона; суржик – *опреділити (правильно – визначити), примінити (застосувати), вияснити (з'ясувати), не дивлячись на (незважаючи на), приведений на рисунку (показаний на рисунку);* мовленнєва надмірність (багатослів'я) і мовленнєва недостатність (пропущені слова, потрібні для точного вираження думки).

Серед типових мовних огріхів, виявлених у текстах наукових статей, є кальки. Наприклад, слово *слідуючий* – це калька російського слова «следующий», тому потрібно вживати слово *наступний (наступний день)*. Перед переліком або поясненням, розкриттям змісту чогось замість слова *наступний* слід уживати *такий*. Наприклад: *Об'єктами дослідження були обрані такі.*

О.Сербенська не радить без потреби використовувати кальку *необхідний* та похідні *необхідність, необхідно*. Це відповідники до російських слів «необходимость», «необходимый», «необходимо». У дослідженнях варто ширше послуговуватися українськими словом *потрібний*.

Використання слів «положення» і «стан» у наукових текстах теж дискусійне. Коли йдеться про становище, стан, обставини, то вживання зрусифікованого слова *положення* не є нормативним, слід говорити: *стан справ*.

Готуючи наукову статтю, через певний час її ще раз варто перечитати, поміркувати над структурою і змістовим наповненням. "Свіже" бачення проблеми дасть можливість удосконалити вступ, основну частину чи висновки.

4.6. Науковий виступ з проблеми дослідження

Участь у наукових заходах слугує гарною перевіркою культури усного наукового мовлення дослідника. Фонетико-інтонаційний аспект в усній формі наукового мовлення не має самостійного значення, однак саме він покликаний забезпечити активність вияву мовнокомунікативної, стилістичної компетенції, комунікативної установки промовця, заактуалізує наявність вираженого ставлення до самого себе, ставлення до слухачів і предмета виступу, здатність викликати довіру. Науковий діалог між співучасниками допомагає формувати самостійність, відповідальність, відкритість, спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту, зіставити її з думкою іншого автора, володіти реплікою і паузою, вербальними і невербальними засобами.

Готуючи доповідь чи виступ, доцільно враховувати принципи структури, зокрема стислість, компактність, послідовність, цілеспрямованість (побудова композиції за схемою «проблема – тема – теза – аргумент – мета»), нарощування зусиль (темп мовленнєвого впливу на слухачів зростає поступово шляхом наведення аргументів і фактів), результативність (виступ повинен мати висновок і певні рекомендації). Важливо дотримуватися і класичної схеми підготовки наукової доповіді.

На **етапі інтенції** формують задум і визначають мотивацію виступу (чого автор очікує від цього заходу), тему, мету, ідею, обсяг інформації, виробляють концепцію. Така концепція містить бачення автора, його оцінку, від чого залежить добір аргументів і мовних засобів. Оратору важливо опрацювати значну кількість матеріалу з різних джерел (монографій, наукових журналів, зокрема іноземних, інтернет-джерел). Тема наукової доповіді, виступу має бути зрозумілою, водночас неперевантаженою і відображати зміст промови, зацікавлювати й активізувати увагу слухачів. Слід враховувати також характер аудиторії (вік, стать, кількість слухачів, рід занять, коло наукових зацікавлень), мету і місце проведення наукового заходу.

На **етапі диспозиції** складають план виступу, в якому чітко вказують порядок і розташування частин виступу. Визначають проблеми дискусійного характеру, добирають фактичний матеріал, прогнозують можливі запитання слухачів і відповіді. Вступ має пробуджувати інтерес слухачів, основна частина є логічним продовженням питань вступу, презентує авторське бачення проблеми, у висновках узагальнюють основні думки та ідеї виступу. Особливу увагу звертають на висновки, в яких слід підбити підсумки виконаної роботи. Недоліками логіко-композиційної структури доповіді є нерівномірність складових і відсутність зв'язку між ними, порушення логічної послідовності у викладі, декларативність і бездоказовість тексту.

На **етапі елокуції** здійснюють стилістичне оформлення наукової доповіді (виступу), перевіряють матеріали на відповідність логіці викладу, точності інформації, чинним мовним (мовленнєвим) нормам. Залежно від індивідуальних особливостей доповідача, досвіду й рівня ораторської майстерності він пише текст або лише план до нього. Досвід показує: краще виступати, орієнтуючись на текст. Це справляє враження вільного володіння матеріалом і додає впевненості. До того ж написаний текст можна заздалегідь перевірити, виправити, покращити.

У вступі, в якому підкреслюють актуальність обраної теми, формулюють основні питання доповіді, доречними є такі синтаксичні конструкції: *тема нашої доповіді...; проблема ...не була ще предметом спеціального розгляду...; предметом нашого дослідження є ...; у доповіді зупинимось на таких питаннях...*

В основній частині, де викладають власне бачення проблеми, бажані такі мовні кліше, як: *розглянемо наступну проблему; хочемо звернути вашу увагу на таке ...; перейдемо до наступного питання; зупинимось на окремих моментах; цінність отриманих результатів полягає в...*

У висновках можливі такі конструкції: *унаслідок проведеної роботи ми дійшли висновку; нами експериментально доведено, що...; доповідь не претендує на вичерпне висвітлення питання.*

Текст опановують риторично, тобто виділяють місця, де необхідні психологічні або логічні паузи.

Наступний етап підготовки – це **меморія**. Читання вслух допоможе перевірити написаний матеріал, провести хронометраж, внести необхідні уточнення і виправлення. Слід позначити ключові слова, цифри записати словами, перебудувати за потреби складні синтаксичні конструкції на прості речення, увести дієслова *з'ясуємо, простежимо, розглянемо, охарактеризуємо, уточнимо, пояснимо, відзначимо, порівняємо, зіставимо; розмежуємо, продемонструємо*, що виконують функції контакту. При цьому варто враховувати рівень підготовки аудиторії, обізнаності слухачів із предметом виступу.

Акція (публічне виголошення) доповіді відзначається контактом з аудиторією. Виступ доцільно почати зі встановлення зорового контакту з присутніми, перші фрази промовити, звертаючись до залу, а не читаючи текст. Виступаючи, потрібно говорити впевнено та зрозуміло, відчуваючи аудиторію. Для досягнення ефекту індивідуального спілкування (безпосереднього спілкування з присутніми) фахівці з риторики радять уникати мовленнєвих

штампів, властивих офіційно-діловому стилю, водночас працювати над мовними зворотами, які увиразнять інформацію.

Учені виокремили спеціальні прийоми привернення й утримання уваги слухачів: прийом співучасті – використання дієслів першої особи множини (*зазначимо, зупинимося на таких аспектах*); прийом навіювання (апелювання до спільності професійних, соціальних інтересів); прийом текстового очікування (подається спочатку факт, а потім його пояснення); прийом психологічної паузи (5-7 секунд) між блоками наукової інформації; прийом парадоксальної ситуації – одна подія розглядається з різних поглядів; прийом постановки проблемного питання (формулювання на початку виступу (доповіді) проблемного запитання і пошук відповіді на нього впродовж виступу спільними зусиллями зі слухачами); прийом використання фактичного матеріалу, засобів наочності, прикладів (залучення статистичних даних, таблиць, графіків, наведення прикладів-ілюстрацій з метою поглиблення уяви слухачів і глядачів про предмет наукового діалогу).

Важливу роль відіграє різноманітність тональних рисунків, чистота і ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, емоційна насиченість фрази і сугестивність. Чітка вимова слів указує на внутрішню дисципліну, нечітка, "розпливчата" – свідчить про невпевненість оратора; занадто голосне та квапливе мовлення створює враження нав'язування позиції, дуже тихе й уповільнене – заважає сприйняттю смислу тексту.

Найкращою позою для виголошення промови є невимушена постава з трохи піднятою головою й розправленими плечима. Якщо з'являється відчуття втрати уваги слухачів, варто змінити темп мовлення, навести яскравий приклад. Однак не бажано привертати увагу незвичайною манерою говоріння, особливими жестами, мімікою чи екстравагантним одягом. Зловживати увагою також недоцільно. Виступ має тривати чітко визначений час (за 10 хвилин можна прочитати матеріал, розміщений на 4 сторінках машинописного тексту через два інтервали) або на одну-дві хвилини менше (не більше!) за регламентований.

Після виголошення наукової доповіді (**етап релаксації**) корисно проаналізувати змістовий і композиційний аспекти тексту крізь призму спілкування з аудиторією, сприйняття адресатом, характер концентрації уваги; з'ясувати причини ослаблення уваги слухачів, ефективність прийомів контакту з аудиторією.

Мовленнєва практика свідчить: важливо не лише готувати виступи, а й навчитися слухати наукові доповіді. При аудіюванні доповіді необхідно визначити в ній головне за зміною інтонації, темпу, голосу, за паузами, які завжди передують висновкам, за риторичними і проблемними питаннями; усвідомити зміст почутого, максимально лаконізуючи інформацію, але без втрати головного і цінного в ній; відкидати другорядне, надлишкове та ін. Поєднання певних інтонаційних елементів у мовленні доповідача (збільшення інтенсивності голосу, різноманітна структура фраз, емотивні інтоніми, інтоніми важливості тощо) засвідчує індивідуальний інтонаційний стиль. Фонетичними недоліками доповідача є нечітка дикція, "ковтання" закінчень; монотонність інтонації, без акцентів на значущих моментах доповіді, швидкий або повільний темп мовлення, порушення орфоепічних норм, невиразність викладу.

На наукових заходах, під час наукових діалогів, дискусій виробляються самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати чи спростовувати хибні думки, опановується мистецтво аргументованої полеміки. Особливостями наукового діалогу є звернення до адресата, підготовленість учасників. Характерні мовні ознаки – ситуативність, еліптичність, перевага розповідних і питальних речень, речення-заперечення.

Згоду з думкою співбесідника висловлюють такими мовними засобами: *згоден з Вами, що; підтримую Вашу думку щодо...; незгоду – дозвольте з Вами не погодитися...; важко погодитися з тим, що...* З метою отримання від співбесідника інформації щодо певного питання застосовують такі конструкції: *як ви вважаєте; чи згодні ви з тим, що; чи поділяєте ви думку про те, що...* Для уточнення або доповнення потрібної інформації послуговуються такими мовними кліше: *що ви мали на увазі; уточніть, прошу...; наведіть приклад...*

Готуючись до наукової дискусії, доцільно звернути увагу на вироблення умінь повідомляти про що-небудь; описувати, коментувати певні явища і факти; спростовувати аргументи

співрозмовника. Важливе також уміння ставити питання, зіставляти і порівнювати факти, давати оцінку подіям, робити висновки; приєднуватися до висловленого погляду; припиняти розмову чи змінювати її напрямок; висловлювати прохання, згоду, незгоду; відмовляти у ввічливій формі; встановлювати контакт зі співрозмовником, підтримувати його увагу; висловлювати незадоволення.

У науковій дискусії виявляються комунікативні стратегії учасників. Це мовленнєві засоби, які учасники дискусії використовують з метою донесення своєї думки до слухачів у найбільш зрозумілій або найбільш економній спосіб. Під ступенем володіння учасниками комунікативними стратегіями розуміють підготовленість до обговорення заявленої проблеми, вільне оперування понятійним і термінологічним апаратом у межах теми, наявність аргументів і контраргументів. У науковій дискусії можуть виявлятися *стратегії самопрезентації*, тобто керування учасника дискусії увагою партнера, намагання подати себе якнайпривабливіше, і характеризуються вони певними ознаками демонстративності.

Як складний вербальний аргументаційний процес дискусія є різновидом наукової суперечки, т. зв. словесного змагання між двома або кількома особами щодо певного наукового питання, за якого кожна зі сторін доводить свою думку. Мистецтво суперечки вимагає певного досвіду і майстерності; її продуктивність значною мірою залежить від рівня культури, ерудиції, життєвого досвіду, знань правил публічної суперечки (чітко визначати предмет і свою позицію у суперечці; не відходити від головних положень, з повагою ставитися до інших учасників, зберігати витримку і самовладання).

Під час суперечки використовують різні синтаксичні конструкції для передавання сумніву в достовірності формулювань співрозмовників (*Ваше припущення про ... здається мені дещо сумнівним; Шановний пане, ці аргументи не зовсім переконливі, підтвердіть, будь ласка, фактичним матеріалом*); спростування аргументів іншого учасника (*Уявімо, що Ви отримали позитивний результат, тоді як пояснити те...; Ці факти, як показують проведені нами спостереження, не підтверджені*); доказ антитези (*Вважаю за потрібне навести такі приклади; Підтвердженням цьому є публікація ...*).

Усні жанри наукової комунікації вимагають досконалого володіння словом, правильного і доречного використання його виражальних засобів. Важливо дотримуватися і принципу «комунікативної співпраці», що виявляється в коректності висловленої критики й етичному оформленні негативної оцінки, яку за науковим етикетом слід пом'якшувати. Толерантність наукової дискусії зумовлює дотримання шанобливого ставлення до думки іншого, критичний підхід не тільки до чужих, а й до власних наукових результатів, орієнтація на некатегоричність викладу, взаємодія учасників наукового діалогу.

Отже, підготовка, тренування, впевненість, зміна інтонації, темпу мовлення, тембру голосу, паузи – невід'ємні елементи вдалих доповіді і виступу, успіх яких залежить від актуальності досліджуваної проблеми, захопленості нею й уміння оратора її подати. Щоб оволодіти полемічним мистецтвом, слід розуміти сутність і вимоги проведення наукової дискусії, суперечки, диспуту, дотримуватися культури полеміки, вдосконалювати уміння переконливо викладати свої думки, дискутувати, послуговуючись різними способами аргументації, вести діалог, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

4.7. Практика як соціально-професійний і комунікативний феномен

Ефективним засобом набутих компетенцій, професійного й особистісного розвитку є практика. Від грецького слова «праксис» «практика» означає діяння, активність, діяльність. Сучасні дослідники стверджують, що практика – це чуттєво-предметна діяльність, за допомогою якої людина змінює, перетворює світ.

Як педагогічна категорія практика є складовою навчально-виховного процесу вищої школи, мета якої навчити студентів творчо використовувати у професійній діяльності науково-теоретичні знання і практичні навички.

Сьогодні фахова практика розширюється й ускладнюється. На цю вагому складову значною мірою впливають нові тенденції в розвитку вищої педагогічної освіти в Україні і за кордоном:

зростання соціальної ролі особистості, акцент на культуроцентризм, технологізація навчально-виховного процесу.

Мету й завдання практики визначають за відповідним напрямом підготовки.

Мета фахової практики – підготовка до цілісної педагогічної діяльності в навчальних закладах різних типів, створення умов для самореалізації, самовираження, самовизначення особистості педагога.

Завдання практики:

організаційні – залучення до організації і проведення навчальної роботи і виховних позакласних заходів;

комунікативні – забезпечення процесу ефективного спілкування з учнями, педагогами, батьками, колегами;

проектувальні – залучення до управлінської діяльності (цілепокладання, планування, реалізація, контроль, оцінка і рефлексія навчальної і виховної педагогічної діяльності);

мотиваційні – усвідомлення цінностей педагогічної діяльності і стимулювання інтересу до такого виду роботи;

дослідницькі – мотивація і здійснення наукового пошуку;

рефлексивні – залучення до аналітичної роботи щодо осмислення власної професійної діяльності.

Основними видами фахової практики є навчальна і виробнича (педагогічна). Навчальна практика охоплює фольклорну, літературно-краєзнавчу, діалектологічну, соціолінгвістичну, етнографічну, музейну. Педагогічна практика має такі різновиди: пасивну (пропедевтичну), аналітичну, комплексну аналітичну, навчально-виховну у 5 – 9 класах, навчально-залікову в 10 – 11 класах загальноосвітньої школи та закладах нового типу, практику у вищих навчальних закладах I – II і III – IV рівнів акредитації.

Фольклорна практика покликана розширювати уявлення про динаміку розвитку мистецтва рідного слова, вдосконалювати вміння аналізувати автентичні форми народної культури, фольклорної пам'ятки, психолого-педагогічний ефект фольклорного мовлення, виявляти мовне чуття естетичної цінності рідного слова.

Метою літературно-краєзнавчої практики є вивчення регіональних аспектів літератури, озброєння студентів навичками практичної реалізації форм і методів краєзнавчих досліджень.

Мета і завдання діалектологічної практики – сприяти поглибленню і розширенню знань про лінгвістичні особливості рідного краю, ознайомити з духовно-матеріальною культурою діалектоносіїв різних регіонів України, виробити основні навички збирання й обробки автентичного матеріалу, аналізу народного мовлення щодо відображених у ньому фонетичних, граматичних, лексичних рис, розширити арсенал форм і методів роботи з лінгвістичного краєзнавства на уроках української мови, літератури в загальноосвітніх закладах.

Соціолінгвістичні експедиції навчають орієнтуватися в мовній ситуації міста і села, розпізнавати мовні риси соціальних груп залежно від місця проживання і роду занять, характеризувати мовний портрет сучасника у «дзеркалі» його лексики. Знання фактів ненормованого аспекту літературної мови допомагає глибше зрозуміти мовний світ школярів і при потребі знайти найбільш ефективні способи вирішення навчально-виховних проблем.

Етнографічна і музейна практики спрямовані на вивчення етногенезу українського народу, його етнічної історії, етнічної специфіки матеріальної і духовної культури. Опанування виховних традицій і духовного світу народу України спонукає глибше усвідомити своєрідність української нації, виховує почуття поваги до інших народів.

Завдання педагогічної практики – підготувати до самостійного і цілісного виконання функцій учителя української мови і літератури та класного керівника в загальноосвітньому навчальному закладі в логічному взаємозв'язку із завданнями вище названих практик.

Навчальні і педагогічні практики можуть здійснюватися як неперервним циклом, так і шляхом чергування з теоретичними заняттями. Спільною рисою практик є професійна педагогічна спрямованість.

Практики сприяють загальнокультурному розвитку особистості, формуванню педагогічної, методичної, психологічної компетенцій і вдосконаленню мовнокомунікативної, лінгвістичної, фольклорної, літературної, лінгвокультурознавчої компетенцій.

Успішне виконання завдань фахової практики відбувається з урахуванням послідовної реалізації **принципів**:

- взаємозв'язку і взаємопроникнення теоретичної підготовки і практичної діяльності (осмислення і застосування на практиці теоретичних знань про людину і суспільство);
- інтеграції навчальної та дослідницької діяльності;
- етнокультурознавчого, особистісно-діяльнісного, компетентісно-орієнтованого підходів;
- педагогіки співпраці (створення в ході практики довіри і партнерства);
- наступності (взаємозв'язок усіх видів практики, засвоєння нового здійснюється на основі досвіду, набутого на попередніх практиках);
- неперервності;
- варіативності у виборі змісту і форм діяльності;
- динамічності (збільшення обсягу й ускладнення змісту діяльності);
- поліфункціональності (одночасне виконання організаторської, соціально-виховної, соціально-освітньої функцій).

Фахова практика виконує такі **функції**:

- **адаптаційну** (включення в реальну практичну діяльність в умовах діючого освітнього закладу);
- **навчальну** (реалізація отриманих теоретичних знань у конкретній діяльності);
- **виховну** (формування і розвиток педагогічного світогляду, системи ціннісних установок і переконань);
- **розвивальну** (розвиток педагогічних здібностей, особистісний і професійний розвиток);
- **рефлексивну** (аналіз і оцінка власного емоційного стану, особистісних і професійних якостей);
- **діагностичну** (оцінка професійної придатності до діяльності вчителя-вихователя);
- **культуротворчу** (опанування самобутністю національної культури, вироблення умінь аналізувати явища культури, застосовувати методику «діалогу культур» у системі шкільної мовно-літературної освіти);
- **інноваційну** (формування вмінь інноваційної педагогічної діяльності).

Фахова практика виступає в якості особливого соціально-освітнього середовища, що дозволяє опанувати форми і методи організації навчальної і позанавчальної, пошуково-дослідницької роботи студентів I – II курсів, учнів загальноосвітніх закладів на основі використання матеріалів польових практик.

Технології уроків української мови

Мета вивчення лінгвокультури на уроці мови – це усвідомлення мови як національно-культурного феномену, розширення знань про взаємозв'язок розвитку мови, історії та культури народу, вдосконалення етикетних норм мовленнєвого спілкування, пізнання культури рідного народу в «діалозі» з іншими культурами.

Під час опанування теми «Фонетика української літературної мови» корисним для учнів є такі завдання.

Комунікативна розминка: Не кожний написаний текст добре сприймається, коли його озвучують, і, навпаки, є чимало прикладів, коли навіть блискучі усні виступи у надрукованому вигляді втрачають свою привабливість. Від чого це залежить: від голосу, інтонації, правильного наголошування слів? У чому секрет ефективного усного мовлення? Обговоріть цю проблему у класі.

◇ **Як створюється звуковий образ людини, жителя певної країни? Що, на вашу думку, впливає на звуковий образ кожної країни? Окремі відповіді ви знайдете у поданих нижче текстах. Висловіть власні міркування на основі знайденої вами самостійно інформації, що підтверджує чи заперечує думку вчених.**

Зорові та слухові образи сучасних столиць європейських держав, крім історичних та культурних пам'яток, створюють грецька мова в Атенах, словацька в Братиславі, чеська в Празі, польська у Варшаві, не кажучи вже про французьку в Парижі, італійську в Римі тощо.

Ми європейці, а у вдачі кожного європейця лежить засада – скрізь триматися своєї мови та національної орієнтації (О.Пономарів).

◇ **Етнопсихологи доводять, що існує тісний зв'язок між мовами та кліматом: сонце сприяє тому, що в мові виникає більше голосних звуків, а рівновага між голосними і приголосними встановлюється в мовах, носії яких здавна живуть у помірному кліматі. Письменники про це пишуть так:**

Надзвичайна мова наша... В ній усі тони й відтінки, всі переходи звуків від твердих до найніжніших... Дивуєшся дорожчості нашої мови, у ній що не звук, то подарунок, все зернисто, як самі перла (М.Гоголь).

З урахуванням міркувань учених і письменників складіть усний твір-мініатюру «Кожний звук промовляє до мене».

◇ **Вас запросили до участі в обговоренні проблеми «Мовлене слово – кодекс поведінки». Ознайомтеся з уривком виступу попереднього учасника «круглого столу». Визначте основні ідеї тексту.**

Слово – свідок історії, свідок Часу. У Слові починається і завершується життя твого народу, твого безконечного родоводу, в ньому ж починається і завершується духовне життя Людини. Ось чому нас заворожує давня пісня, давній текст. У них перехрещується пам'ять всіх суцільних до тебе. Слова випромінюють енергію, як світло. Людина протистоїть Часові саме в Слові. Власне Слово і є Пам'ять (П.Мовчан).

Підготуйте свій виступ до участі у «круглому столі».

Поміркуйте над таким завданням.

◇ **Ви помічали, як спілкуються в різних місцевостях України. Навіть сам процес говоріння називають неоднаково: в одних – говорять, або говорат, вогорат, говореть, говорє, гварат, говорут, в інших же – гомонять або гомонеть, ще в інших – байуть, балакають, гадають, бесідувать. Чому існує стільки варіантів одного і того ж слова? З чим це пов'язано?**

На рефлексію і самопідготовку можна запропонувати прочитати текст і визначити основну ідею автора. Які значення має слово *бесіда*? Про які нові значення цього слова ви дізналися? Як жителі різних країн здійснюють бесіду? До поданої автором інформації додайте власну, зібрану з різних джерел, зокрема й з Інтернету.

Бесіда – це надія на щасливе порозуміння. Без розмови, без бесіди ... життя важко собі уявити. Тому-то й теплішого слова, ніж бесіда, годі підшукати. Хіба що слово «хата». Але що таке хата без бесіди? Все одно, що димар – без диму: сумне видовище. Хоч як насолоджувала б око наша світлиця, в ній мусить бути й те, що насолоджує вухо – бесіда. ...Бесіда – то мистецтво. То живий голос; у ньому – одна з принад бесіди. Бесіда – то руки, очі, вираз обличчя (міміка), взагалі все тіло. (А.Содомора).

Андрій Содомора – член Спілки письменників України, кандидат філологічних наук, лауреат літературної премії ім. Максима Рильського, автор перекладів творів античних авторів. Книга «Наодинці зі словом» – це своєрідні оповідання, відтінені настроєм та психологічними образками, світом українського Слова.

Цілющим етнопедagogічної культури і психотерапевтичним ефектом наповнені українські прислів'я, народні усмішки, побажання, перепрошування, прощання, або так звана «пошання пареміографія».

Враховуючи це, **тема «Прислів'я і приказки, крилаті вислови, народні порівняння»** може бути підсилена такою комунікативною розминкою.

Кажуть, хоч і по коліна в воду, аби до свого роду. А як немає роду-родиньки, то ні до чого притулитися, нікому порадоньки дати. Саме через відчуття роду і завдяки йому людина приходить до світлого образу Батьківщини. А яка ваша думка щодо цього? Обговоріть це в класі. Наведіть приклади відомих вам прислів'їв і приказок про рід, родину, сім'ю.

Своєчасними будуть і такі завдання.

◇ Утіленням яких національних рис є власні назви в українських прислів'ях? Про що це свідчить? Доповніть наведений ряд прислів'їв.

Що вільно панові, то не вільно Іванові. Кожен Івась має свій лас. Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці. Мели Іване, доки вітру стане. Переливається як Терешко сироваткою. По Савці свитка. Пара як Хома та Варвара. З Богом, Парасю. Івана Івановича з себе корчить. Мудрий Іван по шкоді: коні вкрали, тоді він стайню зачинив (Народна творчість).

Український народ спрямований на продуктивну взаємодію із сусідніми етносами, а отже, на діалог культур. Перекладаючи прислів'я і приказки з однієї мови на іншу, потрібно знати особливості ментальності кожного з народів.

◇ Доберіть до українських прислів'їв і приказок російські відповідники, з'ясуйте відмінне і спільне в них, поясніть значення кожного з них.

Забажалося мерзлого в Петрівку. Як твоє не мелеться, то не бігай з кошиком. Прийшли непрохані, підемо некохані. Почастую тим чаєм, що ворота підпираєм. Дорогі гості та в середу трапилися. Не з одного колодязя воду пив. Перейшов уже крізь сито й решето. Журба сорочки не дасть – не потурай журбі – вона тебе ножом під серце, а ти їй під ніс перцю. Не кажи те, що знаєш, а завжди знай те, що кажеш. Лежить собака на сні – і сам не буде їсти, і другому не дасть. Солом'яна згода краще за золоту зраду. Язык, язиче, в мені сидиш, а мені добра не зичиш.

Довідка: Вода и камень точит. Язык мой – враг мой. Худой мир лучше доброй ссоры. Собака на сене. Слово – серебро, молчание – золото. Слезами горю не поможешь. Сапожник без сапог ходит. Прошел огонь и медные трубы. Незванный гость – хуже татарина. Жди у моря погоды. Есть квас, да не про вас. Губа не дура, язык не лопатка – знает, что горько, что сладко. Вынь да полож.

◇ Уявіть себе журналістом. Напишіть статтю до шкільної газети, використовуючи стійкі народні порівняння з наступного тексту.

Мовним вираження світогляду українського народу вважають **стійкі народні порівняння**. Вродливу дівчину називають так: *як сонце, зіронецька на небі, гарна як квітка навесні (в полі, лузі), як маків цвіт, гарна мов змальована*. Вродливий хлопець – *гарний як вогонь (іскра, сіно в годину), рум'яний як бублик*.

Міць людини, особливо чоловіка, порівнюють з деякими тваринами (*дужий як ведмідь, великий як ведмідь, здоровий як віл, сильний як лев, міцний як кінь*), рослинами (*міцний як дуб, здоровий як горіх, дужий як вода, росте як з води, дужий як мороз*).

Багато порівнянь присвячено одягу людини. Український народ висміює неохайний одяг (*обдертий як циган, підтикана як віник з дерези*). Святковий одяг викликав радість і похвалу (*як лялька, лялечка*).

◇ Які твори Пантелеймона Куліша ви читали? Яка мета введення автором стійких порівнянь? Охарактеризуйте порівняння, побудовані на фольклорно маркованих зіставленнях людини і рослини. Поясніть правопис підкреслених слів.

Ориця, як біла тополя в леваді. ...Ориця поміж ними, – і як мак у городі всі квіти закрашає, так вона сиділа поміж своїми дівчатами. Покохала Маруся Прохора – *мов хмелина* коло нього в'ється. Кажуть, в Обушихи дочка – як калина. Схилилась над братом, у чорних серпанках, як верба над водою... І очі, мов зорі, тихо, любо грають. Маруся, мов зоря красна... За сю мову нагородив мене Яків Дундученко поглядом таким, *наче сонце з-за хмари визирнуло*. Місяць почав ізходити; *рогом у землю вперся, піднявсь угору*. ...Тільки зорі всміхнулися. *Вечір насупився*; кукурікнули на сідалі півні. Мов я на Божий світ народився, мов уперше побачив, як сонечко за землю *криється* і Божа роса холодом по полю *дише*. Місяць у церкву крізь грати *зазирає*, щось *ніби шамкає*... Про Жовтії Води і про Корсунщину *шепче вітер* по дібровах. Солов'ї з обох боків ставу по вербах висвистували; *озвалася вода стома голосами*. Зорі *наче потонули* в ставу і повз берег *тремтіли*, розливались іскорками та й знов у глибину *поринали* і тихо в глибині *сяли*, ти б сказав, *розмовляли з небесними зорями* (з творів П.Куліша)

◇ У фразелогізмах-побажаннях виражені поетичність, виразність художнього світосприйняття і тонкої життєвої спостережливості. Прочитайте виразно побажання. Чи

відомі вони вам? З якою метою вживаються? Побудуйте полілог з використанням таких побажань.

А батькові твоєму, щоб жито родило!

Доброму чоловіку продовж, Боже, віку!

Хліб-сінь вам! Щоб вам жилося-булося, щоб у вашім житі колосся велося!

Щоб тебе добра година знала!

Не поминай лихом, а добром, як схочеш.

Чим хата багата, тим і приймає! Сідайте, щоб рої сідали!

Роди, Боже, овес, ячмінь і гречку, хоч усього потрошечку.

◇ Коли висловлювалися подані нижче побажання? Яка їх будова? Чи існують у вашій місцевості паралелі до поданих побажань?

Дай, Боже, з роси, з води! Благослови, **Боже**, сіллю, хлібом, довгим віком, добрим розумом, щоб і батька поважали і щоб матір шанували. Накажи вас, **Боже**, хлібом та сіллю.

Нехай тобі, дитино, прибавить в ручки, ніжки і в животик трішки! Боже вас благослови і материними, і батьковими молитвами!

Рости здорова, як у лісі сосна, батькові на потішечку, а своїй мамці на послушечку;

Бувай здорова, рости велика, рости велика до черевика, від черевика до чоловіка;

Бувай здорова не сама з собою, не сама з собою, а з отцем і матінкою, з усім домом;

Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля.

◇ Обов'язковою умовою застілля в Україні було припрошування гостей до страви. Якщо на це в хаті не зверталось належної уваги, то можна було почути від гостей: «Звиняйте. Було що їсти, пити, та принуки не було». Поміркуйте над значенням фразелогізмів-припрошувальних, поданих нижче:

Ласкаво просимо.

Радо запрошуємо.

Просимо до обіду.

Хліб та сіль!

Дай боже здоров'я, просимо Вас.

Їжте здорові.

Прошу покійно, чим багаті, тим і раді.

◇ В арсеналі українців збережені вислови-вибачення. Коли і ким вони промовлялися, з якою інтонацією? Які функції таких висловів-вибачень?

Вибачте на сім слові.

Прошу, простіть на слові.

Простіть за слово, що сказав.

Не у гнів будь сказано.

Простіть, шануючи хліб і честь вашу!

Хай Бог простить, а я прощаю.

Бог з вами! Що було, то минуло!

Бог з вами, на тім світі віддасте з пиріжками!

◇ У селах і досі зберігаються звичаї «шапкування»: люди старшого віку, зустрічаючись, трохи піднімають головний убір або придолонюють до грудей руку. І вітаються: «З святим днем будьте здорові!», «З Різдом Христовим!», «Христос воскрес!», «Здрастуйте у Вашій хаті», «Доброго здоров'я, мир вашому дому!». Які функції виконують такі привітання? А які вітання відомі вам, уживані у вашій місцевості? Запишіть. Визначте їх розряд за походженням. З'ясуйте, чим вони відрізняються від службових частин мови.

Серед завдань, що пропонуються додому, можуть бути такі: Продовжіть думку: «Кожен вірш – це жива істота, в якій є своя душа. Ця душа складається з думок, почуттів, внутрішньої музики та магії звучання». Напишіть виступ на конференцію.

◇ Для теми «Лексика соціальних діалектів» пропонуємо таку комунікативну розминку.

На вашу думку, жаргонний лексикон у сучасній комунікації – це своєрідна мовна картина світу мовної особистості чи симптом її культурної кризи, яку супроводжує звуження індивідуального словника?

Ви їдете в купе з молодими людьми, у мовленні яких час від часу чуєте «Вау!», «Відпад!», «Клас!», «Абзац!», «Кльово!», «Ульот». Один із них звертається до вас з проханням.

Складіть короткий діалог з використанням дієслівних зв'язок *бути, стати, здаватися, називатися, перетворитися на, являти собою, залишатися* (на вибір), що передає вашу розмову з незнайомим маловихованим хлопцем. Поміркуйте, які вигуки вживатимете у репліках ви, а які – співрозмовник.

◇ Для теми « Стилiстичне використання засобiв словотвору » може бути корисною така комунікативна розминка.

Слово може бути бадьоре, дотепне, пестливе, привітне, сентиментальне, сердите, вразливе, необережне, жорстоке, смарагдове, смугляве. Продовжіть цей ряд, прочитавши рядки з творів.

Люлі, люлі, люлечки, шовкові вервечки, мальовані бильця, пішли до Кирильця (з коліскової). Жили собі мишка-шкряботушка, жаба-скрекотушка та зайчик-лапанчик (з української народної казки). Приплентався до лікаря поважний дякило ... (П.Глазовий).

Скористайтеся також «Словником епітетів української мови» за редакцією Світлани Єрмоленко (К., 1998). Поміркуйте, що саме в цих реченнях, у словах створює відповідний настрій? Яких значенневих відтінків надають суфікси? Обговоріть це в класі.

◇ У «Словарі української мови» за редакцією Б.Грінченка наведено вживані й сьогодні в окремих місцевостях слова. Поясніть, як ви розумієте значення цих слів. Які словотворчі засоби використані для утворення цих слів? Чи функціонують вони тепер?

Матінкувати, матеркувати, маткувати, безматній, пані- матка; дідовід, дідовник, дідизна, дідичність, дідівщина; дідівство; дідичанка; дідиччун; дідичня; дідизний; дідинець; бабкуватий, бабити, бабитися, бабинець, розбабка, бабизна, бабівщина, бабниця, бабіти; братань, братани, братана, братак, братня, братиця, братовизна, братки, братщина, братівщина; дітвага, дітва, дітвачча, дітко, дітний, дитинець, дитун.

◇ На сьогодні активізувалися віддієслівні обрядові назви з суфіксом *-ин-*: *оглядини, змовини, заручини, пострижини, хрестини*; з суфіксом *-к-*: *досвітки, зажинки, обжинки*.

Запишіть від своїх рідних один з обрядів, що збережений у вашій сім'ї.

На уроках варто запропонувати такі *теми для розмови* :

Я народився в україномовному світі, і найперші для мене слова були словами українськими. Я їх чув від Мама, Батька, братів, друзів. Для мене, малого, весь земний світ був українським. Що з того, що тепер я знаю кілька мов і користуюся ними щоденно (така вже в мене робота)? Вони ніколи не замінять мені Рідної Мови, в якій за кожним словом тягнеться багатющий шлейф асоціацій, емоцій, спогадів, подій, людей!.. Так написав письменник Сергій Ткаченко. А яка ваша думка щодо цього міркування?

Можна запропонувати учням підготувати мовну радіопередачу «Людина і час» у формі інтерв'ю з **Костянтином Миколайовичем Тищенком, директором** Лінгвістичного навчального музею.

Дитинство моє пройшло у місті *Глухові* на Сіверщині... Згодом, внаслідок занять історією назв міст з'ясувалося, що мій *Глухів* – найсхідніший з-поміж 23 *Глухових*, відомих від Німеччини (*Glauchau, Glaucha*) й Чехії (*Hluchov*) до Польщі (15 назв *Głuchow* і *Gołuchow*) й України (2 *Глухови* на Львівщині і ще 2 під Житомиром). Ця смуга схожих назв навчила мене: немає в нас „ексклюзивних прав” на „окремо взяті” частки цього спільного мовного добра, і тому пояснення кожної такої окремо взятої назви нібито від слов'янської основи *глух-* безпорадно помилкове.

Придивившись до назв з такими ж закінченнями (колись вельми поширений „формантний аналіз”), можна переконатися, що лише поодинокі з них „мають вигляд” слов'янських: *Горохів, Лопухів, Вовчухів, Чернихів*. І якийсь дивний у них сенс – що, хіба лише в тих селищах росте горох чи лопухи? Коли ж з довідника назв населених пунктів України [АТП] було вибрано всі

наявні там топоніми на **-хів**, стала очевидною яскрава неслов'янська природа більшості їхніх основ.

Питання для самостійної роботи:

Що спільного і які відмінності у поняттях «форма навчання» і «форма організації навчання»?

Яким ви уявляєте «ідеального лектора»? Якою, на вашу думку, має бути «ідеальна лекція»?

Складіть план-конспект лекції з курсу сучасної української літературної мови для студентів 2 курсу (тема за вибором).

Запропонуйте власний проект плану-конспекту практичного заняття з лінгвістичного курсу (наприклад, курсу сучасної української мови).

Проаналізуйте плани практичних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних курсів (на вибір): принципи укладання, змістове наповнення, наступність, міжпредметні зв'язки, наочність, запропоновані завдання, літературні джерела.

Лекція № 5.

Тема: з історії становлення і розвитку методики викладання мови у вищій школі.

Мета вивчення: розширити, поглибити, систематизувати набуті знання про педагогів-україністів у галузі лінгвометодики на основі досягнень філологічної та педагогічної вітчизняної і зарубіжної науки, новаторського досвіду вчителів, викладачів вищих навчальних закладів.

Література:

1. Дмитровський Є. М. Методика мови на Україні в дожовтневий період/ Є. М. Дмитровський// Методика викладання української мови і літератури. – К., 1968. – Вип. 3. – С. 160-175.
2. Корсак К. В. Світова вища освіта: порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів : монографія / К. В. Корсак. – К., 1997.
3. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994.
4. Любар О. Історія української педагогіки : навч. посібник / О. Любар. – К., 1999.
5. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917 – 1985 рр.) / В. К. Майборода ; за ред. В. І. Лугового. – К.: Либідь, 1992. – 195 с.
6. Масальський В. І. Основні етапи розвитку радянської методики української мови// Методика викладання української мови і літератури / В. І. Масальський, О. М. Беляєв. – К., 1968. – Вип. 5. – С. 3-18.
7. Масальський В. І. Розвиток методики мови в радянський період / В. І. Масальський, О. М. Беляєв // Українська мова і література в школі. – 1966. – № 7. – С. 39-48.
8. Рожило Л. П. Надбання методики мови за п'ятиріччя / Л. П. Рожило// Українська мова і література в школі. – 1971. – № 3. – С. 1-6.
9. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія] / О. М. Семенов. – Суми : ВВП „Мрія-1” ТОВ, 2005. – 404 с.
10. Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія; за ред. Л.І.Мацько. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 272 с.
11. Хижняк З. І. Києво-Могилянська Академія / З. І. Хижняк. – К., 1981.

План

5.1. Короткий огляд становлення і розвитку методики викладання української мови у вищій

школі

5.2. Роль особистості Майстра у викладанні української мови у вищій школі

Основний зміст

5.1. Короткий огляд становлення і розвитку методики викладання української мови у вищій школі

Методика викладання лінгвістичних дисциплін як окрема галузь виокремилася в кінці ХХ – на початку ХХІ століття, однак має глибокі корені.

Вагоме підґрунтя становлять традиції Києво-Могилянської колегії, Харківського і Київського університетів, Ніжинського історико-філологічного інституту імені князя Безбородька, вчительських та педагогічних інститутів закритого типу, створених при класичних університетах у ХІХ столітті.

Історію методики досліджують З. Бакум, Л. Мамчур, О. Семенов, О.Яворська та інші вчені. Аналіз наукових студій засвідчує, що вища школа турбувалася про становлення вчителів-дослідників. Серед тих, хто вважав науково-дослідну роботу вагомим підґрунтям підготовки вчителя, навчав студентів методиці наукових пошуків, були відомі літературознавці, мовознавці, етнографи, педагоги І. Галятовський, І. Гізель, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка, М. Максимович, О. Потебня, Ф. Прокопович, Г.Сковорода, І. Срезневський. Завдання перших студентських науково-дослідних робіт полягало в поглибленні знань з основ наук, у формуванні вмінь “вільно висловлювати думки латинською мовою”. У “Правилах” університету Св. Володимира від 1844 року (тепер – Національного університету імені

Т. Г. Шевченка) наголошувалося на обов'язковому написанні наукових творів з першого року навчання; студенти історико-філологічного факультету Харківського університету брали участь у колоквиумах, виконували письмові завдання з порівняльної граматики, слов'янської філології, здійснювали граматичний розбір стародавніх текстів. Студенти активно залучалися до діяльності історико-філологічних наукових товариств. Під керівництвом та за участю викладачів-наставників Ф. Вовка, М. Сумцова, Д. Багалія, О. Єфименка, М. Максимовича, І.Манжури та інших здійснювалися важливі для формування дослідницької компетенції майбутніх освітян етнографічні експедиції, готувалися до друку збірники наукових праць тощо.

Викладачі готували підручники й посібники для студентів. Мовна підготовка студентів забезпечувалася посібниками Л. Булаховського, П.Горецького, І. Завадського, А. Москаленка, І. Огієнка, В. Сімовича, Є.Тимченка. Значною популярністю користувався “Підвищений курс української мови”, що в основному відповідав тогочасному стану опрацювання науки про українську літературну мову.

Книжка І. Свенціцького «Основи науки про мову» була видана 1918 року. Матеріалом для неї стали лекції, прочитані слухачам повітових вчительських курсів 1917 року в Києві та інших містах. Мета книжки погягає в тому, щоб дати основні відомості про українську мову, без яких складно зрозуміти багато явищ та особливостей граматики. У праці відбито погляди автора на методику навчання мови. Важливою і для сьогодення є думка про те, що ознайомлення з основними відомостями про українську мову, історію її розвитку сприяє збагаченню знань, розширенню світогляду.

1919 року вийшов друком «Украинский языкъ. Краткій очеркъ исторической фонетики и морфологии» С. Кульбакіна, написаний російською мовою і призначений насамперед для вищої школи. У передмові зазначено, що в останні роки інтерес до української мови зріс незвичайно. Вона стала предметом спеціального викладання у вищій і середній школі і предметом уваги освітянської громади. Водночас відсутність відповідних посібників для університетів негативно позначається на викладанні предмета не тільки у вищому закладі, а й у середній школі, на

якості підручників, що випускаються для неї. Ці обставини спонукали М. Кульбакіна видати стислий курс для інструкторів підготовчих курсів, що викладають українську мову.

Цінними є думки автора про необхідність вивчати граматику в історичному контексті. І хоча в підручнику не були охоплені всі питання, пов'язані з історією розвитку граматики, для свого часу він виконував позитивну роль.

Чималу наукову цінність становить ще один підручник для педвузів «Курс історії українського язика. Вступ. Фонетика» Є. Тимченка, що вийшов 1927 року. Крім стислих відомостей про історію назви «українська мова», про територіальне поширення української мови, джерела й найголовніші етапи її вивчення, відомостей з історії української графіки, ця праця містить глибокий за змістом і докладний матеріал про фізіологічний аспект українських звуків та історію формування системи сучасного вокалізму і консонантизму.

Достатньо відомими в освітянських колах були «Українська література (Спроба методики)» О. Дорошкевича (1921), «Методика усного і письмального стилю» Б. Заклинського (1929) та ін. Досвідчені методисти критикували схоластику старої школи, водночас уміло переносили кращі здобутки організації роботи студентів над художнім твором. Окремі положення сформульованих методистами ідей (розвиток образного мислення, виховання громадянина і патріота України засобами мистецтва слова) і на сьогодні залишаються актуальними.

На мовно-літературних відділах приділялася увага і методам викладання окремих дисциплін та організації навчання. Настільними книгами з методики викладання мови й літератури для студентів були праці А. Машкіна «Мова й література в масовій школі профосу» (1928), «Методика рідної мови» (1930), «Методика літературного читання» (1931), «Методика літератури» (1931), а також «Методика викладання української мови (граматика і правопис) в середній школі» (1939) С. Чавдарова.

У 40-і роки ХХ століття майбутні вчителі-україністи залучалися до роботи гуртків усної народної творчості, історії доживотної літератури, літературних студій, працювали у фольклорно-діалектологічних експедиціях, були активними учасниками наукових заходів. Розгляд програм навчальних дисциплін дає можливість стверджувати про акцентування уваги на питаннях підготовки вчителя як активного виконавця рішень партії й уряду, готового здійснювати виховання учнів у дусі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму. У цей час з'явилися посібники В. Масальського, А. Медушевського, М. Тищенко, С. Чавдарова. Освітнянський простір збагатився і першими студіями В. Сухомлинського про педагогічну майстерність і творчість.

Невід'ємною складовою педагогічного процесу вважалася науково-дослідна робота викладачів і студентів.

У сімдесяті роки двадцятого століття лінгвістичну підготовку студентів забезпечували збірники вправ Н. Тоцької з фонетики, орфоєпії, графіки, орфографії, практикуми О. Білик і Л. Цупруна, Л. Донець і Л. Мацько, призначені для аналізу мовних явищ. Активно використовувалися посібники:

А. Коваль «Культура ділового мовлення» (1974), «Науковий стиль української мови» (1970), М. Пилинського «Мовна норма і стиль» (1976), збірники й журнали «Питання мовної культури», «Культура слова», «Українська мова і література в школі».

Вихованню чуття слова, виробленню мовного смаку сприяли праці С. Єрмоленко, М. Жовтобрюха, Л. Мацько, Є. Чак, А. Коваль, М. Пентилюк та ін.

Покоління студентів вісімдесятих років виховувалися на «педагогіці співробітництва» Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, С. Лисенкової, С. Соловейчика, В. Сухомлинського, В. Шаталова, М. Щетиніна, які своєю працею підготували реформування вищої освіти в 90-х рр.

Утвердження нових соціально-педагогічних цінностей, проголошення державного суверенітету України, прийняття Законів про мови, освіту, загальну середню освіту, Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ ст.), Концепції національного виховання, мовної, літературної освіти стимулювали відродження національної політики в галузі вищої освіти.

Було підготовлено підручники з сучасної української мови А. Грищенка, Л. Мацько, М. Плющ та інших, практикуми з ділового мовлення Л. Паламар, Г. Кацавець, С. Шевчук,

посібники зі стилістики української мови Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Пономаріва, О. Сербенської.

Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоретичним і практичним пошукам, пов'язаним з підготовкою комунікативно компетентного випускника педагогічних університетів, зокрема: розробці змісту навчання лінгвістичних дисциплін (Ф. Бацевич, І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко, С. Дорошенко, А. Загнітко, С. Караман, Л. Паламар, М. Пентилюк, М. Плющ та ін.); визначенню принципів, форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування професійної компетентності випускника ВНЗ (З. Бакум, О. Біляєв, Н. Голуб, Т. Донченко, В. Дороз, С. Дорошенко, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, О. Любашенко, А. Нікітіна, Н. Остапенко, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.).

5.2. Роль особистості Майстра

Динаміка соціального й лінгвального буття, акцентування на особистість, яка вільно володіє ефективними комунікативними стратегіями і тактиками ХХІ століття, зумовлюють більш глибоке дослідження особистості Учителя в педагогічному дискурсі. В освітянських колах його почесно величають носієм гуманітарної культури, менеджером, психологом, знавцем методичних законів і лінгводидактичних тонкощів, майстром живого педагогічного слова, тобто Майстер. Твори відомих педагогів дають можливість осягнути творчу індивідуальність, “височінь ціннісного сходження” (С.Кримський), мовно-національні риси авторів.

Власною науково-педагогічною діяльністю наші сучасники М.Жовтобрюх, А.Коваль, Б.Кулик, В.Масальський, В.Неділько, М.Стельмахович, С.Чавдаров сприяли оволодінню студентами риторичним мистецтвом, виховували в них шляхетність, природню самоповагу, розвивали переконання, що зокрема рідна мова формує „дар слова”. Основними рисами мовних особистостей (тут, безперечно, має рацію мовознавець І.Синиця) можна визнати діалогічність, відкритість, полікультурність, креативність. Передусім текст дає можливість осягнути глибини свідомості творчої індивідуальності, складники мовної особистості, її тезаурус і фрагменти картини світу, її ставлення до себе, до оточення, дійсності.

Мовнокомунікативні інтенції, репрезентовані в різноманітних художньо-зображальних засобах, влучних крилатих висловах, у спонукальній модальності синтаксичних одиниць науково-публіцистичних статей, нарисів, посібників авторитетних учених, засвідчують: перед нами особистості, душа яких болить за примітивний словник, незграбні, обірвані синтаксичні конструкції, надмірні інтер'єктиви молоді. Видатні особистості прагнули пробудити у школярах, студентах мислителів, художників, поетів, здатних побачити барви, звуки тексту, зрозуміти світ українського слова.

У тезаурусі назв книг і статей читаємо „Слово мовлене” (автор – М.Жовтобрюх), „Слово про слово” (автор – А.Коваль), „Краса слова” (автор – І.Бацій). Ключовим *слово* виступає й у циклі статей В.Сухомлинського („Слово вчителя”, „Слово до спадкоємця”, „Слово до батьків”, „Слово до учнів”, „Слово і емоційна культура” та ін.).

Учням мовознавця **М.Жовтобрюха** відомо, як хвилювався педагог за якість лекцій: „Головне, щоб учитель міг мислити науково, мав глибокі знання, був ініціативний, умів збагачувати свої знання, аналізувати мовні факти нашої дійсності і правильно на них реагувати”.

Турботою про мовне виховання молоді не лише у фокусі граматичних правил, а й у набутті нею знань про природу мови, її роль у життєдіяльності людини, про мови світу і контакти між народами світу були пройняті статті авторитетних лінгвістів **І.Білодіда і В.Русанівського**: „Чим багатша така практика, тим більша потреба в оволодінні новими словами, в умінні висловлювати свою думку, в мистецтві переконання словом, в естетичній освіті й самоосвіті”.

Реальний мовно-культурний стан навчальної взаємодії в українській школі завжди хвилював професора Рівненського педагогічного інституту, автора численних книг із професійної освіти вчителя-філолога і методики викладання української літератури **Б.Степанишина**. Зокрема щодо лавиноподібної навали іншомовної лексики в українському мовленні педагог писав: “Хто з нас не чув у виступах навіть високих посадових осіб, скажімо, речень такого типу:

“Превалююча частина екзистенції сучасного соціуму – це абсолют неіндиферентного конгломерату різних уже заакцентованих факторів, що діють у приватному секторі інвестованих зарубіжними фірмами структур? Якою мовою викладена ця тирада? За граматику і стилістику – це нібито українська мова. А от за лексику – ні, хоча всі використані слова є в українських словниках. Це речення важко назвати українським через засилля іншомовних слів. Переважна більшість їх має автохтонні, українські відповідники, а саме: превалююча – переважаюча, екзистенція – сутність, соціум – суспільне середовище, абсолют – вершина, неіндиферентний – небайдужий...” Справді, можна тільки поспівчувати нашій бідній знехтуваній мові, та й такому мовцеві, бо наведена фраза скидається на пародію. Але, на жаль, так дуже часто пишуть, кажуть тепер...”

Українською елітарністю пронизані науково-навчальні і методичні студії доктора педагогічних наук, професора **Марії Іванівни Пентилюк**. Прогностичні ідеї відомого вченого слугують методологічним підґрунтям становлення методики навчання української мови. Фундаментальні положення когнітивної і комунікативної методики дослідниці мають знайти належне місце в курсі методики викладання української мови у вищих закладах освіти.

У співавторстві з колегами О.Горошкіною, А.Нікітіною Марія Іванівна Пентилюк розробила концепції когнітивної та комунікативної методик. Метою когнітивної методики є опанування студентами глибинних значень змістових структур тексту, що втілюють мотиви та інтенції автора задля формування вмінь адекватного сприймання текстової інформації та створення власних висловлювань відповідно до комунікативної мети й наміру. Комунікативна методика зорієнтована на посилення практичної спрямованості змісту навчання мови, надання пріоритету формуванню й розвитку в студентів умінь і навичок спілкуватися в різних сферах соціального життя.

З особливою гостротою в дослідницьких колах сьогодні постає питання культури наукової праці, що насамперед залежить від діяльності ефективних наукових колективів, в яких спільними зусиллями створюють інтелектуальний продукт. Результатом благородної праці М. Пентилюк є наукова лабораторія «Технологія навчання української мови в середній і вищій школі в умовах південно-східного регіону України». У колективі – вчителі-практики й учні-методисти. Мета діяльності – теоретично осмислити й аргументувати технологію сучасного уроку, тобто систему дій, що підвищують ефективність навчання мови, а отже, формування й розвиток комунікативно-самодостатньої мовної особистості.

У Марії Пентилюк власне бачення лінгводидактики. Дослідниця звертає увагу насамперед на ті її складники, які є важливими в контексті лінгводидактичних і лінгвометодичних запитів сучасної мовної освіти. Ідеться про функціональну частину методики, в якій досліджуються «закономірності засвоєння мови, розв’язуються питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, вивчаються труднощі засвоєння мовного матеріалу та їх причини, визначаються принципи і методи навчання, шляхи і засоби формування комунікативної компетенції».

Серед актуальних проблеми сучасної лінгводидактики Марія Пентилюк вважає реалізацію стандартизованої мовної освіти у середній школі та профілізацію мовної освіти в старшій школі. Їй болить доля української мови: як зробити нашу мову мовою української нації реально, а не формально, як домогтися формування й розвитку кожної молодої людини як національно свідомої мовної особистості; які підходи й технології в цьому процесі найефективніші; як забезпечити високий рівень комунікативної компетенції учнів і студентів відповідно до вимог стандартизованої мовної освіти.

Інтегративний підхід до явищ мови, чіткі дефініції; глибина думки незбагненним чином поєднується з ясністю і простотою викладу проблеми: «Не слід плутати поняття “методика уроку” і “технологія уроку”. Перша ставить перед учителем завдання: “Що вивчати?, навіщо вивчати?, де навчати?”, а друга – “як навчати?”. Технологію від методики відрізняють два принципових моменти: 1) проектування майбутнього навчального процесу й 2) гарантія кінцевого результату. З цього можна зробити висновок, що методика узагальнює досвід, а технологія проектується з урахуванням умов навчання та орієнтується на кінцевий результат».

«Сильною мовленнєвою особистістю», яка фахово рефлектує над словом, характеризується високим рівнем володіння фаховою метамовою, впливає на розвиток сьогодення української літературної мови і на її перспективу, є **Любов Іванівна Мацько**, доктор філологічних наук, професор, дійсний член АПН України, завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

У наукових працях Любові Іванівни з історії української літературної мови, культури мови і стилістики органічно поєднуються енциклопедичні знання вченого-лінгвіста, дослідницьке чуття і «наукова іскорка» стиліста і талант ритора. Численні статті, підручники пронизують взаємопов'язані функції: когнітивна (розвиток знання і пізнання), епістемічна (репрезентаційна, інформаційна), комунікативна (оптимальне наукове спілкування, спрямоване на отримання нових наукових результатів).

На першому місці в науковій творчості Л.Мацько знаходяться видання, призначені для студентів, аспірантів, а також для всіх, хто прагне ефективно користуватися україномовними ресурсами. Кожний з підручників для вищої школи («Риторика», «Стилiстика української мови», «Культура української фахової мови» та ін.) високоповажні рецензенти і безпосередні користувачі вже назвали навчальними книгами нового покоління. Першочергове місце в інноваційній освітній парадигмі займають наука (знання), технологія, соціально-культурні цінності, тріада "студент – підручник – викладач", проблемний підхід, діалоговий режим спілкування, самостійна пізнавальна діяльність.

Наскрізна концептуальна ідея – кризь призму етнокультурних і соціолінгвістичних змін, факти когнітивної, комунікативної лінгвістики, лінгвориторики, лінгвокультурології, комунікативно–діяльнісного, особистісно–орієнтованого підходів подати шляхи формування креативної мовної особистості, яка має розвинуте чуття мови, мовний смак, досконало володіє мовним етикетом, знайома з кращими зразками мовної поведінки, відшліфованими у процесі культурного розвитку нації, та спрямована на толерантне мовленнєве спілкування. Культуромовні міркування вченого важливі у філологічній аудиторії, вагомі і для фахівців інших напрямів.

Любов Мацько володіє нестандартним типом наукового мовомислення (пафосно-вербально-елокутивним) й унікальним поглядом на навколишню дійсність, що виявляється і в оновленні існуючих та моделюванні нових інтелектуальних понять, які не знаходять адекватного вираження в мові: *інтелектуальна молодь, інтелектуальна творчість, нова інтелектуальна політика, інтелектуальна еліта, наукова далекоглядність*.

Глибина її думки незбагненним чином поєднується з ясністю і простотою викладу складної проблеми. Однак за цією удаваною простотою завжди стоїть титанічна щоденна праця, висока внутрішня організованість, самодисципліна, нещадна вимогливість до себе. Філологу властиві інтегративний підхід до явищ мови, чіткі дефініції, пошук когнітивно значущих авторських новотворів і яскравих образів. Наприклад, *«реалізація програми можлива лише за умови українськості педагогічного дискурсу, навчального середовища, україномовного особистісно зорієнтованого навчання; інтелект нації закодований у системі національної мови»*; *«... хатня вжитковість української літератури»*; *«мовна культура не постає на пустому місці, це постійна робота, спрямована на вдосконалення свого мовлення, розвиток інтелекту, на виховання і вдосконалення кращих людських чеснот, створення свого фахового образу, досягнення соціального престижу»*.

По-особливому яскравіє у мовотворчості Любові Мацько прикметник мовний: *інтелектуальна мова; мовний нігілізм, мовна пам'ять, мовні вчинки, нова філософія літературної української мови*. Лінгвіст завжди домагається чистоти стильової виразності і вишуканості тропіки. Вражає її здібність концентрувати увагу на певному об'єкті, терпляче (як ювелір шліфує дорогоцінний камінь), зосереджено, до досконалості аналізувати факти, відточувати думку, наповнювати її семантичною місткістю, багатством і несподіваністю асоціацій.

Новаторським є стиль наукової розповіді. Замість звичних монологічних текстів з нейтральним тоном у наукових публікаціях Любові Мацько ми завжди отримуємо насолоду працювати з новими текстовими нормами діалогічного мовлення, що забезпечує культурність власне наукового мовлення. Міркування про предмет дослідження реалізуються через призму

особистого ставлення автора, захоплюють своєю оригінальністю, влучною інтерпретацією мовних фактів, строго вивіреною системою аргументації, глибоким проникненням у сутність аналізованих явищ, комплексністю підходу до мовних закономірностей. Наприклад: *“Мова і культура – це дві семіотичні системи, що в семіотичному просторі одна одної займають значне місце і надзвичайно важливі ролі виконують у їх прагматиконах – мова у прагмакультурі, а культура у прагмалінгвістиці. Мовна ідентичність не обходиться без відповідної їй культурної ідентичності, як і культурна ідентичність обов’язково передбачає наявність мовної ідентичності, бо і мова, і культура є не зовнішніми ознаками людини, які можна легко набути, а внутрішніми сутностями людини, складовими її свідомості, мовомислення, її мовно-культурної особистості.*

Особливий світ лінгвістики Любов Мацько збагачує й підносить величиною свого наукового та педагогічного таланту, мовним добротворенням і мовним оптимізмом, животворним впливом українського слова на розум і почуття співгромадян.

Перед нами вчені, надзвичайно закохані у свою справу, цілеспрямовані, налаштовані на розвиток кращих традицій української народної педагогіки, тобто Майстра. Більш образно цю ідею висловив поет Дмитро Павличко: *“Життя людини ...обчислюється й вимірюється тим, скільки перебуває вона в небесах духу, в небесах любові, в небесах творчого діяння, а не тим, скільки хліба й солі вона споживатиме і скільки позношує одежі”.*

Питання для самостійної роботи:

Підготувати дослідницький проект на тему « Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики»

Підготувати дослідницький проект на тему «Внесок у вітчизняну педагогічну науку С.Чавдарова, А.Медушевського, Є.Дмитровського, В.Масальського, М.Жовтобрюха».

Підготувати дослідницький проект на тему «Пошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики (О.Біляєв, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентилюк)».

**Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови

Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять

з дисципліни: **«Методика викладання української мови»**

для магістрів **1 курсу**

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська / німецька)

Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.01 Українська мова та література

Розроблені:
доктором педагогічних наук,
професором **Семеног О.М.**

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1-2

ТЕМА: Концептуальні засади опанування української мови в освітніх закладах

Питання для теоретичного опрацювання:

1. Методика української мови у вищій школі як наука і навчальна дисципліна. Зміст і структура курсу.
2. Мовний компонент у стандартах вищої професійної освіти і стандартах базової середньої освіти. Концепція мовної освіти в контексті розвитку культури.
3. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній та вищій школі. Історичний аспект мовної підготовки вчителя-словесника
4. Модель викладача української мови. Мовнокомунікативна, лінгвометодична, лінгвокультурознавча, педагогічна, психологічна, науково-дослідна компетенції викладача української мови як мовної особистості.
5. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо-, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації).
6. Зміст і структура курсу сучасної української мови у вищих навчальних закладах філологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання.
7. Зміст, структура навчальної та робочої навчальної програм з української мови (за традиційним і модульним навчанням).
8. Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття.
9. Розвиток професійних компетенцій мовної особистості в текстовій діяльності: орфографічної, фонологічної, орфоепічної, лексико-фразеологічної, граматичної, пунктуаційної, стилістичної, дискурсивної.
10. Підручники і навчальні посібники з курсу сучасної української мови: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки.
11. Шкільні підручники і навчальні посібники з курсу сучасної української мови: порівняльна характеристика.

Запитання і практичні завдання:

Зіставте програму для профільного навчання для учнів 10 – 11 кл. Філологічний напрям, профіль – українська філологія з підручником з української мови для 10 класу і навчально-методичним посібником «Мова наша – українська»

Складіть анотацію на підручник з сучасної української літературної мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів (на вибір). Підготуйте рецензію на навчально-методичний посібник «Мова наша – українська»

ЛІТЕРАТУРА:

Біляєв О. Методика мови як наука // Дивослово. — 2002. -№11-С. 20-50.

Готуємося до уроку української мови:метод посіб для вчителя /За ред. О.М.Семеног.-Суми: СумДПУ, 2012.-260с.

Мацько Л.І., Семеног О.М. Українська мова: 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. – Суми: РВВ СОППО, 2010.- 82 с.

Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семеног, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.

Семеног О. Мовнокомунікативна особистість студента-філолога у сучасній освітній парадигмі //Українська література в загальноосвітній школі. - 2010. - № 10. - С. 11-12.

Семеног О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

Семеног О.М., Дейниченко Н.П. Методика викладання української мови у вищій школі: навч.посіб. –Суми : СУМДПУ, 2012. –216 с.

Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика. Монографія / За ред. Л.І.Мацько, О.М.Семеног. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ТЕМА: Лінгвістичні дисципліни у вищій школі

Питання для теоретичного опрацювання:

1. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.
2. Зміст, структура навчальної та робочої навчальної програм з "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» (за традиційним і модульним навчанням).
3. Завдання і зміст історико-лінгвістичних дисциплін. Відбір навчального матеріалу.
4. Інтегрований характер курсу «Вступ до слов'янської філології».
5. «Українська діалектологія», її призначення й роль у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника. Мова міста і села. Потреби у знанні міської комунікації. Жаргон, аргі, сленг сучасного студента і школяра. Професійний сленг.
6. Розвиток професійних компетенцій мовної особистості в текстовій діяльності: орфографічної, фонологічної, орфоепічної, лексико-фразеологічної, граматичної, пунктуаційної, стилістичної, дискурсивної.
7. Підручники і навчальні посібники з відповідних курсів: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу.
8. Шкільні підручники і навчальні посібники з розглядом відповідних тем курсів.

Завдання

Ознайомтеся зі змістом і структурою програми з однієї з навчальних дисциплін, прокоментуйте особливості побудови.

Порівняйте висвітлення відповідної (тотожної) теми в підручнику для вищої і старшої (профільної) школи.

Доповніть список рекомендованих джерел працями викладачів кафедри української мови

Рекомендовані джерела

Кочерган М. П. Загальне мовознавство : навч. посіб. /М. П. Кочерган. – 3-тє вид. – К. : Вид. дім «Академія», 2008. – 463 с.

Кочерган М.П. Зіставне мовознавство і проблеми мовних картин світу // Мовознавство. 2004 – № 5-6. – С. 13-14. || Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. – Heidelberg. 1931. – P. 22.

Кочерган М. П. Зіставне мовознавство : методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М . П . Кочерган . – Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 34-51.

Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі / Михайло Кочерган // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 24-29.

Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.

Семенов О. М. Вступ до слов'янської філології: Навчальний посібник / Олена Семенов. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. – 190 с.

Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

Пентиліук М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. – К.: Ленвіт, 2011. – 256 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4-5

ТЕМА: Культуромовні дисципліни у вищій і старшій профільній школі

Питання для теоретичного опрацювання:

Вимоги до культуромовних курсів («Стилістика», «Культура мови»). Мистецтво переконуючої комунікації. Робочі програми, підручники, збірники вправ.

«Лінгвістичний аналіз тексту» - інтегрований курс, що узагальнює результати лінгвістичних і літературознавчих досліджень щодо художнього тексту. Робочі програми, підручники, збірники вправ.

Аналіз тексту у вищій і старшій профільній школі.

Вікові домінанти сприйняття художнього тексту.

Шкільні підручники і навчальні посібники з розглядом відповідних тем курсів.

Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для нефілологічних спеціальностей. Зміст і структура курсу: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання.

Відбір навчального матеріалу. Текст – основна одиниця навчального заняття.

Розвиток професійних компетенцій мовної особистості в текстовій діяльності: орфографічної, орфоепічної, лексико-фразеологічної, граматичної, пунктуаційної, стилістичної, дискурсивної.

Підручники і навчальні посібники з курсу: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки.

Вправи і завдання з курсу: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу.

Завдання

Ознайомтеся зі змістом і структурою програми з однієї з навчальних дисциплін, прокоментуйте особливості побудови.

Порівняйте висвітлення відповідної (тотожної) теми в підручнику для вищої і старшої (профільної) школи.

Підготуйте список бібліографічних джерел (монографічних публікацій та статей) до відповідної теми.

Доповніть список рекомендованих джерел працями викладачів кафедри української мови

Рекомендовані джерела

1. Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.
2. Семенов О. М. Вступ до слов'янської філології: Навчальний посібник /

- Олена Семеног. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. – 190 с.
3. Семеног О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.
 4. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. – К.: Ленвіт, 2011. – 256 с.
 5. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту (програма курсу для філологічних факультетів) / М. Крупа // Дивослово. – 2006. – №11. – С. 36 – 39.
 6. Семеног О. М. Курс “Вступ до слов'янської філології” у професійній парадигмі майбутнього вчителя-словесника / О. М. Семеног //Дивослово. – 2004. – № 1.– С. 41-46.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6-7

ТЕМА: Лекція у вищій і старшій профільній школі (на прикладі курсу сучасної української літературної мови)

Питання для теоретичного опрацювання:

Лекція як основа самостійної роботи студента: мета, завдання, функції, відмінність від уроку в школі.

Лектор та аудиторія. Імідж лектора, його складові. Зворотний зв'язок з аудиторією.

Культура слухання лекції.

Конспект лекції. Організація індивідуальної роботи студента при конспектуванні лекцій.

Традиційні форми лекцій: вступна, настановча, програмно-тематична, лекція-коментар, оглядова, підсумкова лекція.

Нетрадиційні (інноваційні) форми лекцій: проблемна, лекція-дискусія, лекція-прес-конференція, лекція-візуалізація та ін.

Питання та завдання

Що спільного і які відмінності у поняттях «форма навчання» і «форма організації навчання»?

Яким ви уявляєте «ідеального лектора»? Якою, на вашу думку, має бути «ідеальна лекція»?

Напишіть звіт-аналіз про відвідану лекцію або практичне заняття викладача (предмет на вибір).

Складіть план-конспект лекції з курсу сучасної української літературної мови для студентів 2 курсу (тема за вибором).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костриця Н. Мова і література в школах нового типу та ВНЗ// Пошуки нових форм проведення занять з української мови у вищій школі на нефілологічних факультетах // Українська мова і література в школі. - 2004. - №3. - С. 53-54.
2. Кузнецова Г. Інтерактивний методичний колоквиум як засіб формування вчителя-словесника // Дивослово. - 2006. - №11.-С. 32-36.
3. Мацько Л.І., Семенов О. М. Українська мова: 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. – Суми: РВВ СОІППО, 2010.- 82 с.
4. Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.

5. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання у педагогічному проектуванні // Українська мова і література в школі. - 2004. - № 6. - С. 41-46.
6. Остапенко Н. Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ // Українська мова і література в школі. - 2003. - № 4. - С. 55-58.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8-9

Тема. Методика проведення практичних і лабораторних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін

Зміст

1. Практичні заняття з лінгвістичних дисциплін, їх специфіка, призначення, співвідношення з лекційними курсами, форми і методика проведення.
2. Текст як основа практичних занять. Герменевтика як основний метод практичних занять.
3. Функції і діяльність викладача на практичних заняттях.
4. Зміст роботи студентів на практичних заняттях, способи її активізації, прийоми організації дискусій і обговорення розглянутих питань.
5. Методи навчання (активні, інтерактивні, суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія). Методи учіння (навчально-пізнавальна діяльність студента, самонавчання, творче використання теоретичних знань).
6. Методи перевірки знань, вмінь і навичок студентів на практичному занятті.
7. Специфіка і призначення семінарів, технологія підготовки до семінару, вимоги до виступу на семінарі.
8. Лабораторні роботи, їх призначення, зміст і методика проведення з лінгвістичних і лінгвометодичних дисциплін.
9. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання: їх призначення, завдання, проблематика, особливості підготовки до занять.
10. Гра у структурі практичних і семінарських занять. Ділові, рольові, дидактичні ігри.

Проблемні питання та практичні завдання

1. Запропонуйте власний проект плану-конспекту практичного заняття з лінгвістичного курсу (наприклад, курсу сучасної української мови).
2. Проаналізуйте плани практичних занять з лінгвістичних і лінгводидактичних курсів (на вибір): принципи укладання, змістове наповнення, наступність, міжпредметні зв'язки, наочність, запропоновані завдання, літературні джерела.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костиця Н. Пошуки нових форм проведення занять з української мови у вищій школі на нефілологічних факультетах // Українська мова і література в школі. - 2004. - №3. - С. 53-54.
2. Кузнецова Г. Інтерактивний методичний колоквиум як засіб формування вчителя-словесника // Дивослово. - 2006. - №11.-С. 32-36.

3. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання у педагогічному проектуванні // Українська мова і література в школі. - 2004. - № 6. - С. 41-46.
4. Остапенко Н. Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ // Українська мова і література в школі. - 2003. - № 4. - С. 55-58.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

ТЕМА: Методика організації самостійної та індивідуальної роботи студентів з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін (за кредитно-модульною технологією)

Питання для теоретичного опрацювання:

1. Науково-методичне і навчально-організаційне забезпечення самостійної роботи: лекції, підручник, навчальний посібник, збірник завдань для самостійної роботи студентів, методичні рекомендації та вказівки, програми дисциплін, плани семінарських занять.
2. Конспект (текст) лекцій: особливості конспектування: опорні слова, способи викладу матеріалу, його структурування. Графічні засоби оформлення конспекту.
3. Модель підручника, навчального посібника з мовознавчих дисциплін: принципи побудови, критерії відбору навчального матеріалу; контент-аналіз науково-навчальних текстів на наявність завдань, спрямованих на розвиток лінгвістичної, мовнокомунікативної, лінгвометодичної, лінгвокультурознавчої, науково-дослідної компетенцій студента.
4. Анотування підручника, навчального посібника, мета, функції, мовні стандарти для складання анотації.
5. Реферування наукового джерела, основні функції, мовні кліше для підготовки реферату наукового джерела.
6. Тези та їх види: прості, основні, складні, похідні, оригінальні. Структура тез: вступ (теза); основна частина; висновки.
7. Поточна, тематична, періодична, підсумкова перевірка самостійної роботи.

Практичні завдання

Порівняйте анотацію і зміст книги Семеног О. М. «Культура наукової української мови» («Академія»).

Складіть анотацію до книги «Мова наша – українська».

Укладіть список літератури, рекомендований студентам нефілологічного факультету для самостійного опрацювання однієї з тем лінгвістичного курсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Види самостійної роботи студентів в Інтернет // Самостійна робота студентів - Режим доступу: <http://job-career.com.ua/ua/studentsjob.php> - Заголовок

з екрану.

2. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності // Рідна мова. - 2005. - №8. - С. 22-24.

3. Лобода Т.М. Педагогічні умови організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу у процесі викладання української мови. Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед.ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2001. -21с.: рис. - укр.

4. Голуб Н. Б. Організація самостійної роботи студентів під час вивчення риторики / Н. Б. Голуб // Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Пед. науки. – 2009. – № 4 (167). – С. 88 – 102.

5. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11-12

Тема. Науково-дослідна робота з лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін

Зміст

1. Завдання і зміст наукової роботи студентів філологічних факультетів.
2. Роль викладача в організації науково-дослідної роботи студентів.
3. Робота наукового гуртка, проблемної групи, науково-дослідної лабораторії з лінгвістичних дисциплін.
4. Наукова стаття як результат науково-дослідної роботи: вимоги до змісту, форми, мови.
5. Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми і важливості дослідження; розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети і завдань, викладу суті дослідження, для висновків, пропозицій
6. Цитування у статті. Лексико-граматичні конструкції для оформлення власного бачення проблеми. Мовні засоби для передачі впевненості, критики, незгоди, спростування, припущення.
7. Науковий виступ з проблеми дослідження.

Питання та завдання

Охарактеризуйте види науково-дослідницької діяльності студентів, магістрантів.

Які вимоги ставляться до написання курсової, дипломної, магістерської роботи?

Поясніть, з якою метою в науковий текст залучають посилання. Якими способами виконується посилання? У працях з мовознавства знайдіть 5-6 посилань, визначіть тип посилання.

Опрацюйте наукову статтю з актуальних проблем гуманітарних наук у контексті основних вимог до змісту, побудови та мовного оформлення.

Виконайте завдання 20 (с.158), 20 (с.151) з навч. посібника Семеног О. М. «Культура наукової української мови» (2010).

Література

1. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семеног. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

Тема: Використання експедиційних матеріалів у навчально-виховному процесі вищої і старшої профільної школи

Зміст

1. Мета, завдання, науково-практичне, освітнє значення діалектологічної практики.
2. Методика збирання діалектного матеріалу. Програми-питальники. Форми звітності за результатами польової роботи.
3. Мета і завдання соціолінгвістичної практики. Методика соціолінгвістичного аналізу.
4. Методика організації і проведення занять та виховних заходів з етнолінгвокультури

Завдання

1. На основі матеріалів діалектологічної практики розробіть план-конспект практичного заняття з української діалектології.
2. Проаналізуйте навчально-методичний посібник «Мова наша – українська» на наявність діалектологічних, соціолінгвістичних завдань.
3. На основі матеріалів діалектологічної практики розробіть план-конспект уроку для учнів 11 класу профільної школи.

Література

Практика в системі фахової освіти вчителя-словесника: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. /за ред. О.М.Семенов.- К.: Фенікс, 2008. – 300 с.

Семенов О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

Мова наша – українська: навчально-метод посібник для вчителя /Л.І.Мацько, О.М.Семенов, Н.Б.Голуб та ін. /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Богданова А.М., 2011.-512с.

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету іноземної
та слов'янської філології

_____ А.М.Коваленко
«___» _____ 2017 р.

Пакет комплексної контрольної роботи

з дисципліни:

«Методика викладання української мови»

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.01 Українська мова та література

Розглянуто на засіданні кафедри
української мови
Протокол № 1 від 31 серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ О.М.Семенов

Методичні рекомендації до ККР

Мета кваліфікаційної комплексної контрольної роботи - визначити рівень теоретичних знань студентів та вміння практично їх застосовувати. «Методики викладання лінгвістичних дисциплін» має інтегрований характер, тобто тісно пов'язана з суміжними дисциплінами, знання взаємовпливів і взаємообумовленості між ними мають показати студенти у своїх відповідях.

Пакет ККР містить 30 варіантів завдань приблизно однакової складності.

У кожному варіанті представлено два завдання.

Перше – носить теоретичний характер. У відповіді студент повинен дати визначення ключових понять, коротко й чітко розкрити суть методичного явища, назвати принципи, умови, завдання, мету тощо. Доцільно посилатися на думки вчених-методистів, аналізувати зміст фахових, у тому числі й періодичних, видань. Реалізацію теоретичних положень бажано продемонструвати конкретними прикладами.

Друге завдання носить практичний характер. Студентам пропонується скласти конспект практичного заняття з лінгвістичних курсів. Конспект оформляється за загальноприйнятими вимогами.

Під час виконання завдань ККР студенту дозволяється користуватися підручниками з лінгвістичних дисциплін, посібниками.

При оцінюванні письмової відповіді студента члени комісії керуються такими критеріями:

1. Точність та змістовність відповіді;
2. Вміння підкріпити тезу власними прикладами;
3. Вміння самостійно зробити висновки з наведених фактів;
4. Вміння грамотно оформити відповідь;
5. Вміння обґрунтувати та аргументувати висновки;
6. Вміння укластися у необхідний термін.

Варіант 1

1. Об'єкт, предмет та принципи «Методики викладання лінгвістичних дисциплін». Зв'язок із суміжними науками.
2. Змодельуйте конспект практичного заняття з «Курсу сучасної української літературної мови».

Варіант 2

1. Зміст і структура курсу «Методика викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі». Методи наукового дослідження.
2. Змодельуйте план підручника для 11 класу з урахуванням принципів побудови, критеріїв відбору навчального матеріалу в контексті вимог до мовної підготовки учня.

Варіант 3

1. Основні етапи становлення і розвитку лінгвометодики. ошуки сучасного мовознавства і лінгвометодики.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з історико-лінгвістичних дисциплін.

Варіант 4

1. Специфіка мовнокомунікативної підготовки у профільній філологічній школі (профіль – українська філологія).
2. Змоделюйте план наукової статті з проблем наукового дослідження.

Варіант 5

1. Компетентнісний підхід до формування особистості майбутнього вчителя-словесника.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття зі вступу до мовознавства.

Варіант 6

1. Педагогічні інновації у викладанні лінгвістичних дисциплін. Пріоритетні принципи відбору педагогічних інновацій.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з риторики.

Варіант 7

1. Тенденції сучасного викладання лінгвістичних дисциплін у вищій школі (крізь призму соціо, етнолінгвістики, лінгвокультурології, теорії міжкультурної комунікації).
2. Змоделюйте план роботи лінгвістичної виставки.

Варіант 8

1. Позааудиторна робота студентів з української мови. Лінгвістичний гурток
2. Змоделюйте план роботи філологічного лекторію.

Варіант 9

1. Курс сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного і нефілологічного профілю: мета, завдання, зміст, загальнодидактичні та специфічні принципи викладання. Вимоги до культуромовних курсів.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з української мови в 11 класі.

Варіант 10

1. Методи і прийоми викладання лінгвістичних дисциплін
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з української мови у 10 класі.

Варіант 11

1. Основні завдання вивчення загальномовознавчих дисциплін. Сучасні підходи до викладання курсів "Вступ до мовознавства" і «Загальне мовознавство» та принципи їх побудови.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з української мови у 10 класі.

Варіант 12

1. Лекція як інтерактивна форма викладання.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з «Усної народної творчості» на тему «Народні думи як енциклопедія української історії».

Варіант 13

1. Специфічні особливості мети, завдань структури практичних і семінарських занять з лінгвістичних дисциплін.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з курсу сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного профілю

Варіант 14

1. Самостійна й індивідуальна робота студентів з лінгвістичних дисциплін.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з курсу сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах філологічного профілю

Варіант 15

1. Засоби навчання, їх роль, місце та методика використання у процесі навчання лінгвістичних дисциплін.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття зі «Вступу до слов'янської філології».

Варіант 16

1. Специфіка використання наочних методів навчання на практичних заняттях з лінгвістичних дисциплін. Види наочності.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з курсу «Лінгвістичний аналіз тексту».

Варіант 17

1. Науково-дослідна робота майбутніх вчителів-словесників. Організація й керівництво нею викладачами університету. Види студентських наукових робіт.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з історико-лінгвістичних дисциплін.

Варіант 18

1. Сутність і основні категорії проблемного навчання. Погляди вчених на проблемні підходи до вивчення лінгвістичних дисциплін У ВНЗ
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з української діалектології.

Варіант 19

1. Особливості вивчення драматичних творів на практичних заняттях з історії української літератури.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття зі стилістики української мови на тему «Індивідуальний стиль автора».

Варіант 20

1. Традиційні та інноваційні методи, прийоми і засоби навчання української мови.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з теорії мови.

Варіант 21

1. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін.
2. Змоделюйте конспект практичного заняття з «Історії української мови».

Варіант 22

- 1.Форми оцінювання: поточне, тематичне, блокове, підсумкове. Нетрадиційні форми оцінювання: тестування, рейтингова система, моніторинг.
2. Складіть план роботи діалектного гуртка в загальноосвітніх навчальних закладах.

Варіант 23

1. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як додаткові форми організації навчання. Їх призначення, завдання, проблематика, принципи побудови, види, зв'язок з актуальними проблемами науки та науково-дослідною діяльністю кафедр і викладачів.
2. Розробіть план-конспект уроку, практичного заняття з української мови з використанням нових інформаційних технологій.

Варіант 24

1. Застосування інформаційних технологій під час вивчення лінгвістичних дисциплін.
2. Розробіть план-конспект уроку, практичного заняття з української мови проблемного характеру.

Варіант 25

1. Місце і завдання педагогічних практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника.
2. Розробіть план-конспект уроку, практичного заняття з української мови з елементами дослідження.

Варіант 26

1. Застосування інтерактивних технологій під час вивчення лінгвістичних дисциплін.
2. Розробіть план-конспект уроку, практичного заняття з української мови, використовуючи матеріали фольклорних та літературно-краєзнавчих експедицій.

Варіант 27

1. Застосування проектних технологій під час вивчення лінгвістичних дисциплін.
2. Підготуйте дидактичну гру на тему «Конкурс проектів уроків, що мають міжпредметний характер».

Варіант 28

1. Місце і завдання навчальних практик у професійній підготовці майбутнього вчителя-словесника.
2. Підготуйтеся до імітаційно-регулюючої гри «Засідання методичного об'єднання вчителів української мови і літератури міста / району», «Засідання учасників Малої академії наук».

Варіант 29

1. Культура усного наукового мовлення. Композиційно–логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу. Культура аудіювання доповіді. Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу.
2. Проаналізуйте фрагмент уроку-дослідження з української мови на матеріалі журналів, методичних посібників, уроків вчителів. Запропонуйте власний варіант уроку.

Варіант 30

1. Застосування тестових технологій під час вивчення лінгвістичних дисциплін.
2. Підготуйте повідомлення про дослідницький доробок викладача, учителя, зосередивши увагу на таких аспектах: коло наукових інтересів; які технології навчання використовує; яким методам віддає перевагу; основні

навчально-методичні праці; наявність наукової школи; втілення наукових ідей в освітній простір.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка ECTS		Національна оцінка
1	2	3
A	90-100	<p data-bbox="655 461 1497 1480"> 5 <i>Відмінно</i> – високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями. Студент показує високий рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Вільно оперує теоретичним матеріалом. Усна чи письмова відповідь правильна, повна, чітка, логічна, послідовна, змістовна. Студент посилається на думки відомих методистів, аналізує, зіставляє, узагальнює, систематизує методичні явища й положення. Самостійно, грамотно в методичному, лінгвістичному, психолого-педагогічному, мовному планах моделює конспекти занять, предметні заходи з української мови, чітко визначає триєдину мету, раціонально використовує різноманітні методи, методичні прийоми навчання, поєднання колективних, індивідуальних та групових форм занять для досягнення поставленої мети уроку і позакласного заходу з урахуванням вікових особливостей дітей, особистісно-зорієнтованого підходу до навчання. Під час виконання методичного проекту студентом: </p> <ul data-bbox="703 1491 1497 2078" style="list-style-type: none"> - повністю досягнуто освітню, розвивальну та виховну мету заняття; - вдало обрано тип заняття (форму проведення позакласного заходу) відповідно до навчальної мети; - правильно визначено структурні етапи заняття (позакласного заходу); - ефективно використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття (позакласного заходу), інноваційні форми і засоби технологізованого навчання мови, сучасні інформаційні технології, що сприяло унаочненню та інтенсифікації навчально-виховного процесу, його високій

			<p>продуктивності;</p> <ul style="list-style-type: none"> - встановлено логічну послідовність у викладі навчального матеріалу; - використано різні види творчих робіт; - уміло поєднано індивідуальні й групові форми усної й письмової, репродуктивної, творчо-пошукової роботи; - на всіх етапах заняття (позакласного заходу) практикантом застосовано різні засоби активізації студентів /учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - ефективно використано наочні посібники та ТЗН, методично правильно й доцільного організовано й проведено роботу з ними; - не допущено фактичних, мовленнєвих недоліків у мовленні, указано на мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - правильно й аргументовано проведено оцінювання відповідей учнів із застосуванням різних форм контролю; - у ході захисту проекту студент може скоригувати свою діяльність, дати чітку й лаконічну, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - добросовісно і вчасно оформлено і здано на перевірку виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи; <ul style="list-style-type: none"> - активно й компетентно здійснено виступ під час захисту практичних матеріалів чи студентських проектів.
В	82-89	4	<p><i>Добре</i> – достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження. Студент показує достатній рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Тобто самостійно, грамотно в методичному, мовному плані змодельює конспекти занять, складає самостійно сценарії позакласних предметних заходів з української мови, визначає їх триєдину мету, застосовує різні методи, методичні прийоми навчання, поєднання різних форм, видів робіт для досягнення поставленої мети уроку, позакласного заходу з урахуванням вікових особливостей дітей, рівня їх мовної освіти, проте допускає деякі</p>

		<p>неточності у викладі фактичного матеріалу. Оперує теоретичним матеріалом на достатньому рівні. Усна чи письмова відповідь правильна, повна, чітка, логічна, послідовна, змістовна. Студент посилається на думки відомих методистів, аналізує, зіставляє, узагальнює, систематизує методичні явища й положення, при цьому допускає деякі неточності, огріхи.</p> <p>Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none">- досягнуто освітню, розвивальну та виховну мету уроку;- правильно обрано тип заняття / уроку (форму проведення позакласного заходу) відповідно до навчальної мети;- правильно визначено структурні етапи заняття (позакласного заходу);- ефективно використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття (позакласного заходу), інноваційні форми і засоби навчання мови, сучасні інформаційні технології;- встановлено логічну послідовність у викладі навчального матеріалу;- використано різні види творчих робіт;- уміло поєднано індивідуальні й групові форми усної й письмової, репродуктивної, творчо-пошукової роботи;- на всіх етапах заняття (позакласного заходу) практикантом застосовано різні засоби активізації учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти;- ефективно використано наочні посібники та ТЗН, методично правильно й доцільного організовано й проведено роботу з ними;- не допущено фактичних, мовленнєвих недоліків у мовленні, указано на мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів;- об'єктивно з певною аргументацією проведено оцінювання відповідей учнів із застосуванням різних форм контролю;- у ході захисту проекту студент може скоригувати свою діяльність, дати чітку й лаконічну, правильну й повну відповідь на поставлені запитання;
--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> - вчасно оформлено виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи; - активно й компетентно здійснено виступ під час захисту практичних матеріалів чи студентських проєктів.
С	74-81	4	<p><i>Добре</i> – середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками. Студент показує середньо-достатній рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Тобто студент грамотно в методичному, мовному плані моделює конспекти занять /уроків, пише сценарії позакласних предметних заходів з української мови, визначає триєдину мету, застосовує різні методи, методичні прийоми навчання, поєднання різних форм, видів робіт для досягнення поставленої мети заняття/ уроку, позакласного заходу з урахуванням вікових особливостей, рівня мовної освіти, проте допускає неточності у викладі фактичного матеріалу. Оперує теоретичним матеріалом. Усна чи письмова відповідь правильна, послідовна, змістовна, але допускаються фактичні помилки, неточності. Студент посилається на думки відомих методистів, намагається аналізувати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати методичні явища й положення, при цьому допускає неточності, огріхи.</p> <p>Під час виконання методичного проєкту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - загалом досягнуто освітньої, розвивальної та виховної мети заняття; - методично виправдано обрано тип заняття (форму проведення позакласного заходу) відповідно до навчальної мети; - правильно визначено структурні етапи заняття (позакласного заходу); - на належному рівні використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття /уроку (позакласного заходу), інноваційні форми і засоби, сучасні інформаційні технології; - не завжди встановлено логічну послідовність

			<p>у викладі навчального матеріалу;</p> <ul style="list-style-type: none"> - намагався поєднати індивідуальні й групові форми усної й письмової, репродуктивної, творчо-пошукової роботи; - на всіх етапах заняття (позакласного заходу) практикантом застосовано засоби активізації учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - на різних етапах заняття /уроку (позакласного заходу) використано наочні посібники та ТЗН, методично правильно організовано й проведено роботу з ними; - допущено деякі фактичні чи мовленнєві недоліки й у мовленні, указано на мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - загалом об'єктивно проведено оцінювання відповідей студентів/учнів із застосуванням різних форм контролю; - у ході заняття /уроку (заходу) студентом лише епізодично використано конспект, при потребі студент може скоригувати свою діяльність; - у ході захисту проекту студент може скоригувати свою діяльність, дати чітку, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - добросовісно і вчасно оформлено і подано на перевірку виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи; - активно й компетентно здійснено виступ під час захисту практичних матеріалів чи студентських проектів.
D	64-73	3	<p><i>Задовільно</i> – середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками. Студент показує середній рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Усна чи письмова відповідь правильна, неповна, не завжди чітка, логічна, послідовна, змістовна, допускаються окремі фактичні помилки, неточності. Студент посилається на думки відомих методистів, намагається аналізувати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати методичні явища й положення, при цьому допускає неточності,</p>

		<p>огріхи.</p> <p>З допомогою викладача моделює конспекти занять, сценарії предметних заходів з української мови, визначає триєдину мету, застосовує різні методи, прийоми, форми навчання з допомогою викладача-методиста, проте допускає помилки у викладі матеріалу.</p> <p>Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - досягнуто загалом освітню, розвивальну та виховну мету заняття; - з допомогою методиста обрано тип заняття (форму проведення заходу) відповідно до навчальної мети; - з допомогою методиста визначено структурні етапи заняття, уроку (заходу); - загалом використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття, уроку (заходу), однак тяжів до певних із них, неповно враховуючи суму педагогічних умов; - не завжди простежувалася логічна послідовність у викладі навчального матеріалу; - намагався застосовувати окремі індивідуальні й групові форми усної й письмової роботи, однак переважали усні відповіді репродуктивного характеру; - намагався на певних етапах заняття (заходу) застосувати засоби активізації студентів /учнів з урахуванням, але не завжди враховувалися їх вікові особливості, рівень літературної освіти; - на різних етапах заняття (заходу) використано наочні посібники та ТЗН, однак роботу з ними проведено методично невиправдано чи взагалі не проведено; - допущено грубі фактичні помилки, мовленнєві недоліки у мовленні, не завжди помічає і виправляє мовні, мовленнєві чи фактичні помилки студентів /учнів; - не завжди вдавалося дати чітку, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - не завжди вчасно оформлено і подано на перевірку виконані завдання для самостійної
--	--	--

			й індивідуальної роботи в повному обсязі
Е	60-63	3	<p><i>Задовільно</i> – рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижче середнього. Студент показує нижче середнього рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Усна чи письмова відповідь не завжди правильна, неповна, не завжди чітка, логічна, послідовна, змістовна, допускаються фактичні помилки, неточності. Студент намагається посилатися на думки відомих методистів, намагається аналізувати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати методичні явища й положення, при цьому допускає неточності, огріхи.</p> <p>З допомогою викладача-методиста моделює конспекти занять, уроків, позакласного предметного заходу з української мови, визначає їх триєдину мету, застосовує репродуктивні методи, прийоми, форми навчання з допомогою вчителя й методиста, проте під час проведення занять, предметного позакласного заходу допустив помилки у викладі матеріалу.</p> <p>Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - частково досягнуто освітню, розвивальну та виховну мету заняття; - з допомогою вчителя й методиста обрано тип заняття (форму проведення заходу) відповідно до навчальної мети; - з допомогою методиста визначено структурні етапи заняття (заходу); - намагався використати методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття (заходу), але тяжів до певних із них, недостатньо використовуючи педагогічні умови їх реалізації; - не завжди простежувалася логічна послідовність у викладі навчального матеріалу; - намагався застосовувати окремі індивідуальні й групові форми усної й письмової роботи, однак переважали усні

			<p>відповіді репродуктивного характеру;</p> <ul style="list-style-type: none"> - не намагався на певних етапах заняття, уроку (заходу) застосувати засоби активізації учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - на різних етапах заняття, уроку (позакласного заходу) використано наочні посібники та ТЗН, однак організовано й проведено роботу з ними не завжди методично виправдано; - допущено грубі фактичні, мовленнєві помилки, не помічав і виправляв мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - під час опитування студентів / учнів не вимагає повної і розгорнутої, правильної та зв'язної відповіді, в оцінюванні рівня засвоєння знань та сформованості умінь студентів /учнів простежувалася тенденція до завищення оцінок чи заниження, домінував при цьому суб'єктивізм; - у ході захисту проекту студент користується конспектом, відчуває труднощі у коригуванні своєї діяльності при певній потребі; - не бере участі в обговоренні методичного проекту, його окремих аспектів, не завжди дає відповіді на поставлені запитання в обговоренні; - невчасно оформлено і подано на перевірку матеріали самостійної й індивідуальної роботи; - не виступає на конференції-захисті практичних матеріалів, обмежився поданням звітної документації.
FX	35-59	2	<p><i>Незадовільно</i> – низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни Студент показує низький рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Усна чи письмова відповідь неповна, нечітка, непослідовна, допускаються грубі фактичні помилки. Студент не володіє навчальним матеріалом, не спроможний відтворити загальновідомі методичні явища й положення, не</p>

			<p>розуміє принципів викладання мови у вищій школі, ігнорує зауваження й вказівки методиста-викладача. Простежується систематична невідповідність до практичних і семінарських занять, часті пропуски без поважних причин.</p> <p>Відсутність теоретичної підготовки веде до неспроможності студента практично моделювати конспекти занять відповідно до вимог.</p>
F	1-34	2	<p><i>Незадовільно</i> – низький рівень знань, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни. Студент демонструє відсутність сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Студент не спроможний дати усну чи письмову відповідь. Студент не володіє навчальним матеріалом, не спроможний відтворити загальновідомі методичні явища й положення, не розуміє принципів викладання української мови у вищій школі, ігнорує зауваження й вказівки викладача. Простежується систематична невідповідність до практичних і семінарських занять, часті пропуски без поважних причин.</p> <p>Відсутність теоретичної підготовки веде до неспроможності студента практично моделювати конспекти занять відповідно до вимог. Потребує повторного прослуховування курсу.</p>